

caiete critice

4 (306) / 2013

Revistă editată de Fundația Națională pentru Știință și Artă

Director: Eugen SIMION

4 (306) / 2013

CAIETE CRITICE

*Universul poetic la 1870.
„Megalografia” unei
epoci de tranziție.
Amurgul dimineții.
„Poezia de salon” (I)
de Eugen Simion*

*Limbile și problema
culturii europene
de Therry de Montbrial*

*Critica tânără
față cu memoria
și memoriile lui
Adrian Marino
de Andrei Grigor*

*Conceptul de
biobibliografie
de Lucian Chișu*

*Despre demnitate
și drept ca surse
ale existenței
de Caius Traian Dragomir*

caiete critice

Revistă editată de
*Fundația Națională
pentru Știință și Artă,
Grupul interdisciplinar
de reflecție*

și
*Editura Expert,
sub egida
Academiei Române*

Nr. 4 (306) / 2013

Redacția:

Eugen SIMION
director

Valeriu IOAN-FRANC
redactor-șef

Lucian CHIȘU
coordonare editorială

Aida SARCHIZIAN

Andrei GRIGOR

Bogdan POPESCU

Daniel CRISTEA-ENACHE

Călin CĂLIMAN

Maria MOLDOVEANU

Ana-Lucia RISTEA

Oana SOARE

Mihaela PINTICĂ

Nicolae LOGIN

Luminița LOGIN

EDITURA
Expert

Tel.: 318.24.38; 318.81.06
E-mail: edituraexpert@gmail.com
office@fnsa.ro

ISSN: 1220-6350

ISSN (on-line): 2285-5041

Colegiul editorial:

Mihai CIMPOI

Jacques De DECKER (Belgia)

Serge FAUCHEREAU (Franța)

Valeriu IOAN-FRANC

Jaime GIL ALUJA (Spania)

Klaus HEITMANN (Germania)

Radivoje KONSTANTINOVIC (Serbia)

Evangelos MOUTSOPOULOS (Grecia)

Mihail METZELTIN (Austria)

Thierry de MONTBRIAL (Franța)

Maurice NADEAU (Franța)

Basarab NICOLESCU

Dumitru ȚEPENEAG

caiete critice

Revistă editată de **Fundația Națională pentru Știință și Artă**

Director: **Eugen SIMION**

CUPRINS

4/2013

FRAGMENTE CRITICE

- Eugen SIMION: Universul poetic la 1870. „Megalografia” unei epoci de tranziție.
Amurgul dimineții. „Poezia de salon” (I)
Poetic universe in 1870 (I) 3

A GÂNDI EUROPA

- Thierry de MONTBRIAL: Limbile și problema culturii europene
The Languages and the Matter of European Culture 11

CRONICI LITERARE

- Andrei GRIGOR: Critica tânără față cu memoria și memoriile lui Adrian Marino
The Young Criticism given the Adrian Marino's Memoirs 16
- Lucian CHIȘU: Conceptul de biobibliografie
Biobibliography concept 22

DOCUMENT

- George LEȚU: Scriitori români în arhive diplomatice (II) Elena Văcărescu (1864-1937)
Romanian Writers in Diplomatic Archives: Elena Văcărescu 27

COMENTARII

- Caius Traian DRAGOMIR: Despre demnitate și drept ca surse ale existenței
About Dignity and Right as Sources of the Existence 36
- Gabriela ILIUȚĂ: Rețele paratopice în romanul *L'Espionne*
al lui Constantin Virgil Gheorghiu (I)
Paratopical Nets into Virgil Gheorghiu's Novel l'Espionne 39
- Antonia STROE: Conceptul de absolut în lucrările lui Camil Petrescu
The concept of absolute in the works of Camil Petrescu 50

Sorin IVAN: Poezia *neagră* a lui Ion Caraion. Apocalipsa lirică

Black Poetry of Ion Caraion. Lyric Apocalypse 56

CULTURĂ ȘI ECONOMIE

Radu MARIAN: Evaluări ale implicațiilor agrare, comerciale și bănești în
învățătura Sfintei Scripturi

*Evaluations of the Agriculturist, Commercial and Financial Sides in
the Holly Bible Teachings* 65

ARTĂ

Tudor NEDELCEA: Un grup statuar pentru unitatea lumii creștine

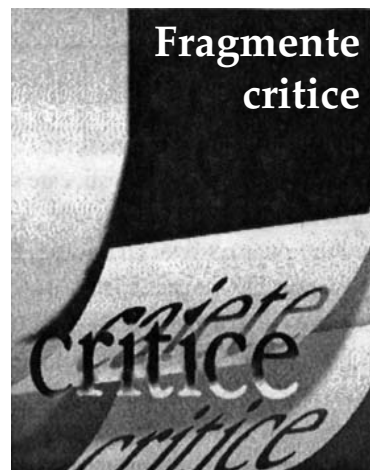
A Sculptured Groupe for the Unity of Christian World 77

*Ilustrăm acest număr cu lucrări ale artiștilor plastici
Nicolae Aurel Alexi și Aurel Bulacu*

*Acest număr a apărut cu sprijinul
Primăriei Sector 2 - București,
primar Neculai Onțanu*

Eugen SIMION*

**Universul poetic la 1870.
„Megalografia” unei epoci de
tranziție. Amurgul dimineții.
„Poezia de salon” (I)**

Résumé

Studiul de față face o încercare critică de a defini lirismul minor, de fundal, într-o epocă în care se afirmă valori ale literaturii române clasice și se petrec schimbări majore în lirismul secolului XIX prin apariția lui Eminescu, care fixează această bulversare radicală din poezie a momentului 1870, dându-i numele său. Se face o analiză profundă a receptării critice maioreștiene față de scriitorii epocii, unii căzuți azi în desuetudine și supraevaluați atunci, alții, mai valoroși ori de prim rang, judecați fără profunzime și în linii mult prea generale.

Cuvinte-cheie: Titu Maiorescu, poezia minoră, lirismul poezilor clasici, receptarea critică, poezia de salon

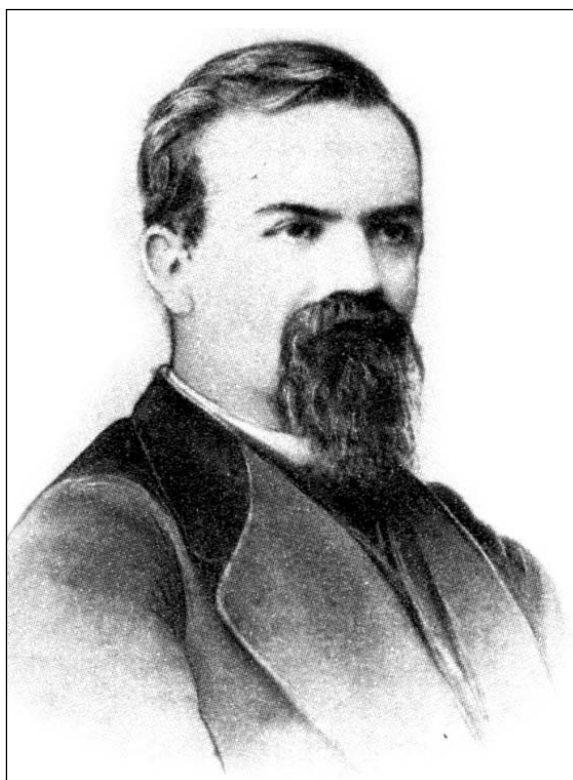
L'étude ci-après entreprend une démarche critique pour définir le lyrisme mineur, d'arrière plan, dans une époque où ce sont les valeurs classiques de la littérature roumaine qui s'affirment et dans laquelle il y a des changements majeurs dans le lyrisme du XIX-ième siècle par l'apparition du poète M. Eminescu, qui fixe ce radical bouleversement dans la poésie du moment 1870, en lui donnant son nom. On fait une analyse profonde de la réception critique de T. Maiorescu à l'égard des écrivains de l'époque. Certains, tombés aujourd'hui en désuétude, sont surévalués à ce moment-là par la critique maiorestienne, d'autres plus valeureux ou de premier rang, sont jugés sans profondeur et en lignes trop générales.

Keywords: poésie mineure, critique de T. Maiorescu, Mihai Eminescu, la "poésie de salon", le lyrisme du XIX-ième siècle

Să facem un salt de două decenii pentru a vedea cum arată universul poeziei românești la 1870 (Eminescu publică atunci *Epigonii* în „Convorbiri literare”, dată – cum am precizat deja, când stilul lui Eminescu devine „eminescian” și începe să domine lirismul românesc). Remarcăm de îndată că unele lucruri se schimbaseră între timp, altele nu. Mulți dintre „minorii” de atunci continuă să publice și în vremea lui Eminescu și unii dintre ei îi supraviețuiesc fizic. Nici mijloacele lirice nu se modifică radical și nici relieful universului poetic nu

este, la 1870, atât de schimbat încât să nu recunoști în el „figurile” și „formele” de pe vremea lui Bolintineanu (care și el domină, alături de Alecsandri, epoca de dinaintea debutului lui Eminescu), adică temele și mijloacele limbajului liric. Vom semna în capitolul de față semnele acestei continuități a modelelor și efectele, deloc sublime, în discursul liric. De altminteri, despărțirea dintre cele două momente este cu totul relativă. Modelele străine, cu mici excepții, sunt aceleași: Byron, Hugo, Alfred de Musset, Lamartine – care funcționaseră și în

* Academia Română, președintele Secției de Filologie și Literatură, directorul Institutului de Istorie și Teorie Literară "G. Călinescu"; Romanian Academy, President of the Philology and Literature, Director of the History and Literary Theory Institute "G. Călinescu", e-mail: eugensimion@fnsa.ro.

„Momentul Alecsandri” (G. Călinescu). Numele noi care încep să apară sunt Heine, Schiller, Uhland, Lenau – imitați îndeosebi de poeți de la „Junimea”. Însă pătrunderea modelelor germane va fi, se înțelege, resimțită mai puternic odată cu afirmarea lui Eminescu. De abia prin el se manifestă cu adevărat un nou univers poetic și, ipso facto, un nou *moment* în poezia românească: *Momentul Eminescu*.

Am ales 1870 ca dată reper în această cronologie aproximativă (orice cronologie în literatură este aproximativă pentru că ritmurile literaturii încalcă, de regulă, barierele istoriei obiective!) pentru că atunci, la 1870, se întâmplă două lucruri importante: pe unul l-am anunțat deja – debutul lui Eminescu în „Convorbiri literare” cu un poem programatic și, stilistic vorbind, integral eminescian, poem în care valoarea estetică a autorului se manifestă deja aproape de posibilitățile sale; al doilea este apariția în 1867 a studiului *Poezia română. Cercetare critică*, urmat în 1868 de *În contra direcției de azi în cultura română* și în 1872 de *Direcția nouă în poezia și proza română* de T. Maiorescu. Aceste evenimente au marcat, cred,

evoluția poeziei și a criticii noastre și au dus ulterior la restructurarea imaginarului liric românesc... Așa că *Momentul 1870* este, în egală măsură, *Momentul Eminescu*, anticipat sau secundat, cum vrem să-i spunem, de *Momentul Maiorescu*... Cei mai mulți dintre autorii care publică în această perioadă și care constituiau, am putea zice, infanteria poeziei (aceea care nu câștigă bătăliile decisive, dar duce războiul de zi cu zi în câmpul poeziei!), cei mai mulți, zic, se adună în jurul „Convorbirilor literare” și așteaptă recunoașterea junimiștilor, cu precădere a lui Maiorescu. Pe unii dintre ei criticul îi citează în cadrul *Direcției noi*, pe alții îi trimite la studii în străinătate și le urmărește evoluția. Nu sunt singurii care publică în deceniile VII și VIII, dar ei dau tonul în viața literară până ce încep să se audă, începând cu 1880, acorduri noi, deocamdată izolate, marginale, totuși acorduri noi, simboliste, care vor deveni dominante spre sfârșitul veacului și începutul celui ce urmează...

Ce spun acești poeți minori care scriu în perioada în care Alecsandri, modelul liric al epicii anterioare, tipărește cea mai bună carte de poezie originală a sa (*Pasteluri*, 1868-1871), iar geniul tânărului Eminescu își găsește stilul? Înainte de a vedea ce spun și care este universul imaginației lor și cu ce-l populează, să vedem ce așteaptă de la poezia românească Maiorescu, criticul cu cea mai mare autoritate în epocă... Ideile criticului pot fi deduse din studiile citate mai sus și din altele, cum ar fi *Observări polemice* (1869), sau din însemnările făcute la moartea lui Eminescu (1889). Nu și le schimbă. Le nuanțează, dar nu prea mult și, după cum s-a observat, ideile și criteriile sale de judecată estetică nu depășesc un anumit grad de generalitate. Criticul pune pietre de hotar, mulțumindu-se să despartă ce este poezia de ceea ce nu este. În *Cercetarea critică* de la 1867, acolo unde descrie „condițiunea materială” și „condițiunea ideală a poeziei”, Maiorescu judecă, în fapt, poezia română din epoca anterioară (*momentul 1850*). Alecsandri, Bolintineanu și Andrei Mureșeanu sunt, pentru el, exemple bune. Mai este citat o dată sau de două ori Grigore Alecsandrescu, dar fără mare convingere.

Heliade Rădulescu – socotit de Eminescu și de alții părintele literaturii române – îi servește criticului ca referință negativă pentru că – „cu toată vioiciunea inteligenței” – [el] „nu arată în scrierile sale nici o inspirațiune de adevărat poet, ci numai o adunare de reflecții manierate”. Este eroarea majoră pe care o face criticul Maiorescu. Va mai face una, atunci când va condamna producțiile „viciate” ale lui Macedonski și va lăuda în schimb pe M.D. Corne, G. Crețeanu, Nicoleanu și alți colaboratori ai „Convorbirilor”. În ediția din 1867 – atunci când publică în volum *Cercetarea critică* – el anexează, ca exemple pozitive, 11 poezii lirice, 10 fabule-epigrame și 13 balade de G. Alecsandrescu, Alecsandri, Bolintineanu și, alături de ei, M.D. Corne, Crețeanu, Donici, Nicoleanu, T. Șerbănescu și A. Sihleanu. În ediția din 1891 renunță la „exemplele de poezii mai bune” pe motiv – de altfel just – că „nu mai pot avea astăzi această însemnare”. Cercetarea de acum 25 de ani rămâne „ca un indicator pentru distanța străbătută pe calea evoluțiunii de progres”. Ceea ce este o judecată corectă, dar nu suficient de elocventă critic pentru că, dacă ne bazuim pe exemplele aduse în 1891, evoluțiunea nu se vede aproape deloc. Ar cita acum alte lucruri, adaugă el, printre care acelea de Olănescu-Ascanio, A.C. Cuza, Naum, T. Robeanu, Șerbănescu, Bodnărescu, Valenti și ale doamnelor Matilda Cugler Poni, Lucreția Suci și Veronica Micle – pe lângă Eminescu, Alecsandri, Duiliu Zamfirescu și Coșbuc. Unele nume sunt complet uitate azi (Robeanu, Lucreția Suci, de pildă), altele mai apar în antologiile de epocă, în folosul istoricilor literari. Meritul enorm al lui Maiorescu este de a fi semnalat, într-o perioadă de confuzii și de secetă literară, pe Eminescu, Slavici, I.L. Caragiale și Creangă... În rest, el a fost nevoit să-și illustreze ideile estetice cu versuri „relevante atunci ca singure posibile”. Iar versurile relevante sunt puține. Mai ales în 1867, unde el analizează contribuția a două generații de poeți.

Dintre cei afirmați în jurul anului 1850,

remarcă – s-a reținut – pe Alecsandri și pe Bolintineanu, iar dintre ardeleni, pe A. Mureșanu (nu fără unele obiecții). Trimiterile la poezia universală sunt mai numeroase: Schiller, Camoëns, Fontaine, Shakespeare, Victor Hugo, H. Heine, Goethe, M. Staël (pentru formula poeziei: „une noble inutilité”), Corneille, Edgar Poe (*Corbul* în traducere franceză!), Lessing, Th. Gautier, Lenau¹. Am citat aceste nume pentru a vedea aria referințelor date de Maiorescu. Importantă este citarea de mai multe ori în cuprinsul analizei a poemelor lui Heine în traducerea unor colaboratori ai „Convorbirilor”. Este singurul poet din spațiul german pe care nu-l cunosc și pe care, în consecință, nu-l imită poeții de la 1850, care, în genere, imită – se știe – pe romanticii veniți pe filieră franceză. O schimbare, dar, de direcție în geografia poetică.

Mai interesante în această cercetare sunt trimiterile la poezia autohtonă din anii '60 sau cu puțin timp înainte. Aici exemplele aduse de critic ne ajută să înțelegem mai ușor stereotipiile autorilor din vremea sa. Chiar și „exemplele de poezii mai bune” aduse de el par, azi, cu totul deplorabile. Îi place Alecsandri în *Groza* și îl găsește „foarte plastic” pe Bolintineanu în descrierile care produc azi comentarii sarcastice. Citează favorabil o strofă – născută, cum zice el „pe stradele Bucureștilor”: „Două fete frumusele / Mi-a furat mințile mele”. Autorul lor este, în fapt, I.C. Fundescu.

Opinia mai generală a lui Maiorescu este că „această parte a poeziilor române moderne [partea care nu respectă legea că orice comparație în poezie trebuie să fie justă n.n.] este plină de erori uneori așa de comice, încât pot deveni un izvor bogat pentru almanacuri humoristice” și aduce dovezi, într-adevăr, convingătoare, comentate cu o ironie rece. „Cele mai rele observațiuni”, „o monstruozitate literară”, conchide el după ce reproduce versurile publicate în foile naționale. Criticul deplânge în stilul său caustic „înjosirea ideilor” și „boala diminutivelor” (*Mariță, guriță, Ioniță, Cruci-*

1 Citez în ordinea în care aceste nume apar în textul lui Maiorescu.

liță, Garofiță, Versulete etc.) și se întreabă retoric, înspăimântat, abia ținându-și cum-pătul: „pentru Dumnezeu! Ce limbă este aceasta? Ce forme de copii nevârstnici? Ce linguișire bizantină? Cu asemenea termina-țiuni linse și corupte are să se producă ener-gia, intensitatea, vigoarea impresiunii poe-tice?”. Adevărul este că boala diminutivelor este mai veche în poezia românească și ea se simte chiar în versurile „mai bine” pe care le laudă criticul în lipsă de altele „bune de tot”. Este suficient să urmărim simbolurile amorului divin: Elvirița, Mariuța etc. Discursului îndrăgostit din epocă îi acordă haruri sublimе: când Elvirița „absentează”, viața se stinge pe pământ, când Nina nu-i de față soarele pălește, când Marița – *zână din cer* – *fetiță dulce, rumeioară* – ezită să-i dea guriță, autorul presimte catastrofe în uni-vers. Maiorescu citează, am putea spune, cu o secretă satisfacție asemenea „forme de decadență limbistică” ce bântuie poezia din vremea sa...

În *Observări polemice*, citând cele șase tomuri ale *Lepturarului românesc*, criticul do-vedește că Ioan Pralea, George Săndulescu, Vasile Ionovici „e tutti quanti” nu au talent și că ceea ce publică ei nu este poezie, ci curată maculatură. Nici Daniil Scavinschi, nici Justin Popfii, Vasile Fabian (Bob), Baronzzi, nici criticii care-i laudă și-i compară pe Văcărești cu Goethe, iar pe F. Fabian cu Ovidiu (Vasile Alecsandrescu) nu înseamnă nimic pentru poezia autentică. Maiorescu cere adevăr în poezie și limbă frumoasă. „Megalografia” din epoca de tranziție nu respectă aceste criterii funda-mentale. Modelul poeziei românești nu se află, așadar, în cele „6 volume de modeluri literare la români” selectate și laudate de Pumnul. Acesta vede peste tot bărbați „geniali și ciudați în felul lor”, ca Ioan Pralea, în care Maiorescu vede însă – și pe drept cuvânt – o nulitate literară.

Bărbații geniali și ciudați trebuie căutați, atunci, în altă parte. În studiul din 1868 (*În contra direcției de azi în cultura română*) și, mai ales, în cel din 1872 (*Direcția nouă*), criticul argumentează mai bine opinia sa critică, pornind de la ideea că „adevărul nu admite tranzacțiuni” și că un popor care nu știe

să-și însușească „elementele de cultură în timpul priincios” nu se poate afirma în dez-voltarea umanității. Cere, dar, o „intelligență amică” și un efort de cunoaștere. Pune acum chestiunea împrumutului de forme din culturile străine și, până a fi împotriva oricărei imitații, denunță – pe drept cuvânt – „vițiul de care este molipsită viața noastră publică”. Desprinde de aici ideea că de acest abuz de forme goale beneficiază medio-critățile și că ele trebuie descurajate: „forma fără fond nu numai că nu aduce nici un folos, dar este de-a dreptul stricăcioasă, fiindcă nimicește un mijloc puternic de cultură”. E. Lovinescu și alți critici și socio-logi vor demonstra contrariul, și anume că imitația *formelor* străine poate duce la apariția *fondului* de care cultura națională are nevoie.

O chestiune complexă care nu intră în prevederile studiului de față. Ce interesează este modul în care Maiorescu judecă poezia ce se pregătește, odată cu apariția lui Eminescu, să-și înnoiască limbajul (forme) și substanța. Maiorescu este de părere, în 1872, că procesul a și început odată cu publicarea *Pastelurilor* și apariția primelor poeme ale lui Eminescu (*Venere și Madonă, Montua est*). Nu-i place poemul *Epigonii* („cuprinde o antiteză foarte exagerată”) și-i reproșează repetițiile din versuri. Analiza este minimă și nu ajunge la fondul lirismu-lui: „farmecul limbajului”, „o concepție înaltă”, „ușurința versificării”, din nou: „precizia limbajului”, „iubirea și înțele-gerea artei antice” etc. I s-a reproșat, pe drept, lui Maiorescu că ridică numai che-stiuni generale, nu are criterii mai precise (și mai potrivite) pentru a judeca poezia, în fine, că ține critica sa în spațiul genera-lității. Așa este, numai că trebuie să-i recunoaștem lui Maiorescu meritul de a fi identificat, prin Eminescu, direcția bună a poeziei într-o epocă în care romantismul târziu se refugiază în „poezia de salon” și, copleșit de convenții, se luptă cu două teme: patriotismul și erosul...

*

Ce se vede imediat, citindu-i pe acești tineri autori născuți, cei mai mulți în jurul

anului 1840, este faptul că folosesc cam aceleași mijloace de expresie pe care le folosiseră și cei din generația de mai înainte și că universul imaginației lor este, cu mici schimbări, același. Poezia, ziceam, trecuse la 1850 din *iatac* în *natură*. Acum, în 1860-1870, face naveta între *salon* (Maioreescu vorbește la un moment dat de *poezia de salon*!) și o *natură* puțin mai spiritualizată. Maioreescu comentează (în studiile citate) pe unii dintre ei, atașându-i „direcției nouă”. Comentariile sale se împart diplomatic între elogiuri temperate și reproșuri binevoitoare. Lucrările lui Samson Bodnărescu merită să fie studiate deși stilul lui este „prea greoi” – scrie criticul. Are recunoștință pentru producerea literară ale D-nei Matilda Cugler-Poni, dacă ținem seama de „mijlocul literar în care ne aflăm” – iar dacă citim bine versurile, observăm că „mijlocul literar” nu-i deloc satisfăcător. Recunoștința este, așadar, foarte modestă, iar aprecierea estetică este evitată, căci, dacă o poezie este „mai bună” în comparație cu altele foarte proaste, atunci.... „Atunci D-na Matilda Cugler (astăzi D-na Poni) are drept doar la diploma noastră recunoștință”. Maioreescu este foarte prudent cu colaboratorii „Convorbirilor”. Își bate joc, în stilul lui ironic rece, de operele D-lui Pătărlăgeanu și de „smerita” lui muză aflată în fașă, citează și pe aberantul Dl. Petric, care scrie „cucoanele române” din Lugojoiu „plăcute, petrecănoase” – nu ignoră pe Dl. Ciru Ocomanu care citează pe Victor Hugo și vituperează pe „tiranii scrofuloși”. Abandonând ironia, laudă exagerat poeziile lui Șerbănescu (de la poeziile lui Bolintineanu încoace, „nu cunoaștem poezii a căror limbă să fi produs auzului aceeași plăcere ca poeziile citatului autor”). Găsește, apoi, câteva „poezii adevărate” și printre *Florile de mormânt* ale nefericitului, intrigantului Petrino, care, altminteri, ar avea o *fantezie bolnăvicioasă și folosește cuvinte neîngăduite într-o poezie serioasă*... Ca totdeauna când trebuie să trimită la un model, Maioreescu trimite la „antichitatea binecuvântată”... O reco-

mandă și acum... Dă și alte sfaturi (*arta trebuie să fie senină chiar și atunci când exprimă disperarea, limbajul să fie frumos, cugetarea înaltă* etc.), potrivite, de altfel, în toate situațiile și pentru toate talentele...

Criticul citează abundant din producțiile poetice ale timpului și, când citim, la rândul nostru, aceste texte – pozitive sau negative în judecata criticului –, impresia este de adâncă dezolare. Nimic, aproape nimic nu se poate reține, în afară de poemele lui Eminescu și Alecsandri. „Direcția nouă” se bazează deocamdată pe direcția „mai bună” de pe vremea lui Bolintineanu. Un Bolintineanu complet artificializat, un Bolintineanu *de salon*, nu cel din *Balade*, ci acela copleșit de *poetica dalbului* și *poetica diminutivelor îmbujorate, grațioase, sficioase*... Lectura maioreesciană nu salvează prea mult aceste producțiuni în serie ieșite dintr-o fabrică de doruri, amoruri și suferințe reale sau imaginare, toate rău exprimate, în forme „înjositoare” – vorba lui Maioreescu.

*

Să recitim aceste versuri din altă perspectivă. Aceea pe care am folosit-o și în analiza acestei *dimineți a poeziei românești* care, pe parcursul a două generații, străbate drumul de la Anacreon la romantismul mesianic. O fază aurorală care, iată, acum, pe la 1870, intrase deja în amurgul ei. Un poet din epoca la care mă refer folosește expresia „amurgul dimineții”. Mi se pare potrivită pentru a defini sensibilitatea și atmosfera acestei epoci de tranziție (încă o epocă de tranziție!) în care spiritul nou în poezie – acela recomandat de Maioreescu – este presat din toate părțile de masivele, agresivele convenții literare vechi... Încerc, dar, printr-o lectură tematistă să fac inventarul acestui univers poetic bătuit de fantasmă de tot felul, la 1870, ca și la 1850. Mă folosesc de antologia remarcabilă pe care a întocmit-o Eugen Lungu – *Poeți de pe vremea lui Eminescu*², pentru a înfățișa acest univers imaginar ce trezise ironia nemiloasă a lui Maioreescu.

² Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Antologie, prefată, comentarii critice și adnotări de Eugen Lungu. Editura Cartier, 1999.

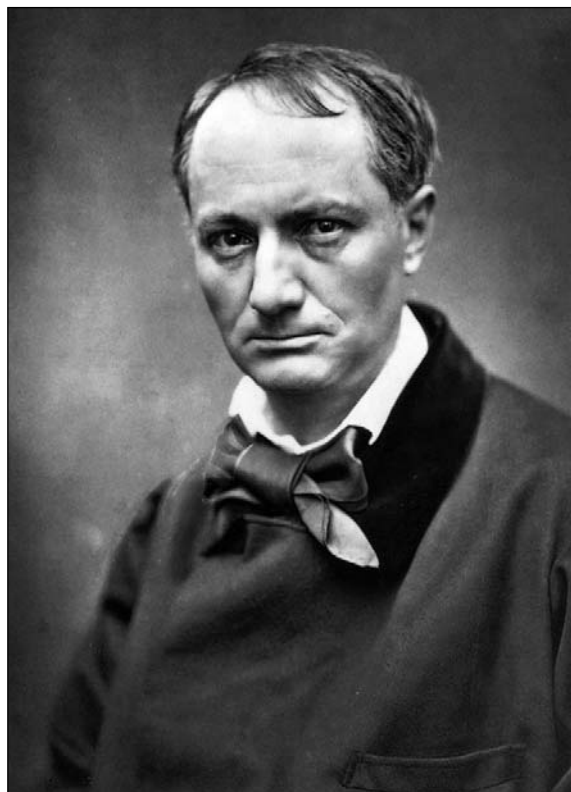
Prima impresie la lectură este puțin mai favorabilă decât impresia pe care ți-o face după ce citești exemplele aduse de Maiorescu. Câte un vers, ici, colo, se salvează, tonul unui poem este mai bun, altul este fals de la început până la sfârșit, în fine, poemetele uitatului Ollănescu-Ascanio sunt de luat în seamă. Nici Th. Șerbănescu nu-i de ignorat în totalitate, ceva, ceva iese din anonimul groaznicelor convenții... Mai este ceva ce trebuie semnalat de la început: mulți dintre acești autori azi uitați sunt oameni învățați, unii și-au trecut doctoratele la Berlin sau la Paris, sunt profesori de drept sau de filosofie și trăiesc, toți, în preajma lui Maiorescu, adică într-un mediu intelectual. Poezia lor rămâne însă prizoniera convențiilor la modă. Când intră în salonul literaturii, toți acești magistrați, profesori cu diplome răsunătoare, înalți funcționari, gazetari temuți în provinciile românești devin, automat, niște hermenenții ai suferinței sau, dimpotrivă, *heruvimi cu ochi de fulger* ca, Anton Naum, mânați de un ideal măreț și falnic, rău formulat în versuri. Mesianismul național tinde să capete, acum, o dimensiune mai abstractă. Obiectul lui de referință este *cerul*, simbolul imensității cosmice și, sub raport filosofic, idealul suprem, simbolul absolutului, nemărginitului și al desăvârșirii. După ceasul cosmic, este greu să le fixezi ora norocoasă. Samson Bodnărescu își alege, ca moment ideal de plenitudine, o oră intermediară – „amurgul dimineții”. Voltairianul Vasile Pogor adoră crepusculul marin („Privind soarele ce-apune în o mare purpurată”), alții – cei care se reclamă dintr-o modă nouă – fac elogiul „luminii incerte”... În fine, respectând cu mai mare rigoare canoanele romantismului, unii versificatori compătimesc noaptea. Sunt poeți, dar, ai înșelării și ai nocturnului.

Sentimentul pe care îl ai când îi citești la rând, este că în acest „salon de poezie” intră, de-a valma, și ucenicii întârziați ai lui Conachi, și „Wertherienii” melancolizați de suferință, reflexivi, resemnați și – toți – dominați de „tăceri voluptoase”, cum scrie unul dintre ei. Un „salon” curios într-o epocă de tranziție, sub toate aspectele și pe

toate planurile. Instrumentul cel mai des folosit este „harpa plângătoare” (Scheletti), iar starea de spirit dominantă – fecundă, foarte fecundă poetic – este solitudinea. O *pasionată solitudine* – am putea spune. Instabilul, cârcotașul Dimitrie Petrino, dușmanul lui Eminescu, reclamă o „liră zdrobită”, însă lira lui se dovedește a fi extraordinar de productivă din moment ce ea cântă tot ce-i cade sub priviri – de la *cetăți antice* „cu arcade de marmor”, la *dealuri, stânci, râșoare, cruci înnegrite, văile verzi, valurile Prutului, stâncile pustiite, marea ce geme, câmpia* și, din nou, *valea* în toate ipostazele. Spațiul lui de securitate în acest imaginar „rai sublim” este „valea adăpăstoasă”. Aici au loc marile ceremonii ale amorului și, tot aici, se desfășoară ceremoniile singurătății și ale suferinței. Totul se amestecă în această poetică haotică și voluptoasă. Petrino este, din acest punct de vedere, un poet caracteristic pentru mentalitatea unei generații care vrea să schimbe ceva în poezie, dar, neavând instrumentele lirice adecvate, repetă până la exasperare clișeele unui romantism deja obosit. „Valea adăpăstoasă”, pe care o visează radicalul și agitatul Petrino, este până la urmă un uriaș depozit de clișee lirice. Puse laolaltă, cu greu exprimă ceva: o sensibilitate zisă jună, *îmbătătă* de voluptăți tăcute, în același timp sceptică în ceea ce privește viitorul ei. O sensibilitate oximoronică și, de exagerăm puțin lucrurile, o stăruitoare, plicticoasă hermeneutică a decepției.

Sensibilitatea și hermeneutica de care vorbim își creează propriul univers imaginar din imitarea altora. Să luăm câteva exemple. Începem cu imaginea poetului și a poeziei. Ce gândesc despre aceste lucruri sacre contemporani mai tineri ai lui Alecsandri și contemporanii – mulți dintre ei – ai lui Eminescu? „Pudicul [Anton] Naum” (1829-1917), cum îi zice Pogor, sau „rafinatul Naum”, cum îl numește Maiorescu, traducător din Boileau, Lamartine, Musset, Gautier, Heine, vorbește de o „fiică a formei sfiicioase” într-un poem (*Ideal*) în care sunt înșirate, în versuri de o tonalitate eminesciană, marile simboluri clasice (*Binele, Frumosul, Adevărul, Nemurirea,*

Tăcerea, Urâtul, Filosofia, Creațiunea, Gloria etc.). Vine vorba și de „harpele eoline” romantice, de „monumentele colosale”, „apele line ale Rinului”, de „zeii oceanului” și de „faunii voioși”, „țărmurile Italiei” și de Guadalquivir... La urmă de tot, apare la acest „ospăț al nemuririi”, timidă, „fiica formeii sfiicioase” care poate fi poezia. Nu-i foarte limpede. Ce-i sigur este că autorul vrea să aducă în poem aceste abstracțiuni și să le „nemurească”. Idealul „măreț și falnic”, aceasta-i miza liricii, adică reflecțiunea asupra acestor noțiuni. Vasile Pogor (1833-1906) este mai sceptic și se plimbă, taciturn, printr-un oraș în care „în van bronzul gemea” (printre puținele referințe urbane în poezia junimistă!), având revelația unui „aer de cavernă, un *ce nedefinit*”. Acest *ce nedefinit* vine, de departe, din poezie și îl vom regăsi la mai toți poeții epocii, inclusiv la Eminescu. Pogor este un om cultivat, traduce, cum se știe, *Henriade* de Voltaire și, împreună cu N. Skeletti, *Faust*. Numele lui se leagă mai ales de transpunerea în românește a două poeme de Baudelaire (*Țiganiii călători* și *Don Juan în infern*³), la 13 ani după apariția volumului *Florile răului* (1857), dată esențială în istoria modernității literare europene. Voltairianul Pogor, care-și făcuse studiile de drept la Paris, semnaleză evenimentul pe această cale. Este începutul unui lung și vast proces de sincronizare a spiritului poetic românesc cu poezia europeană. Este și un test de abilitate, finețe, imaginație pe care poeții români, mari și mici, l-au dat de-a lungul timpului pentru a-și dovedi competențele și pentru a fi admiși în ceea ce, un secol mai târziu, un poet din generația '60 (Nichita Stănescu) numește republica „Președintelui Baudelaire” – republica liricii, se înțelege. Malițiosul, veselul Pogor este, așadar, cel dintâi care încearcă să adapteze poemul baudelairean la sonoritățile limbii române. Efectul este modest. Versul „Le trésor toujours prêt des mamelles pendantes” sună silnic în românește: „A țatei spânzurânde fără sfârșit comoară”. Nici cele ce urmează nu au mai multă

fluiditate și pregnanță lirică. E limpede, Pogor se luptă cu retorica poetică și se luptă, mai aprig, să adapteze finețurile limbii baudelairene la asperitățile graiului moldovenesc. Iată cum sunt transpuse ultimele două strofe ale sonetului:

„Din fundul bortei sale, un greier îi privește
Și cântecu-i văratic voios el îndoiște
Cybela, ce-i protege, verdeța-i și-a mărit

.....
Ea face flori, isvoare sub pașii lor să nască:
Pe călători, în treacăt, mai mult să veselească,
Ei, care înainte au drumul nesfârșit”

Ultimul vers citat arată, în original, altfel: „L’empire familier des ténèbres futures”. Traducătorul l-a simplificat enorm și i-a răpit misterul. Dificultățile transpunerii în altă limbă. Mai bine sună în românește o strofă din *Don Juan aux enfers*:

„Elvira, castă, slabă, sub doliu stă-n uimire
Lângă bărbatul perfid pe care l-a iubit:
Pare că-i cere încă o ultimă zâmbire
Dulce, ca jurământul pe care l-a primit”

3 „Convorbiri literare”, 1870-1871 (IV), nr. 3, 1 aprilie

Ca autor original, el a lăsat nouă poeme fără valoare estetică. Singurul vers notabil este acesta: trecătorul sceptic stă împreună cu iubita, în junia îndepărtată, lângă statuia cea veche și contemplă un apus fabulos: „Privind soarele ce-apune într-o mare purpurată”... Ce-i curios este că autorul, vestit pentru ironia lui în reuniunile Junimii, se dovedește a fi în versuri un sentimental copleșit că poate citi, după multă vreme, numele iubitei scrijelit pe o stâncă:

*„Deși sunt cu ochii-n lacrimi, totuși pot să
cetesc încă,
Numele ce alba-i mână sus pe stâncă a
înscris”*

Lângă „neagra stâncă”, „pasărea mică”, „valea mică”, „izvorașul” și „iarba” argintoaie, în câmpul lui de percepție lirică stă „coliba” unde junii înamorați se adăpostiseră pe o ploaie frumoasă de vară. Bucolism naiv:

*„Vară, Ploaie așa frumoasă, nu știu dacă a
mai fost”.*

Traducătorul lui Baudelaire schimbă decorul, nu însă și tonul sentimentul-reflexiv, în *Magnitudo Parvi* și *Pastel de marchează*, unde apare orașul adâncit în somn, se aude sunetul de bronz al clopotului în noapte și rugăciunea preotului bătrân într-o biserică în stil bizantin. Tablou romantic cunoscut. Pogor îi adaugă *mormântul* pentru a sugera mai tare ideea de putreziciune și spaimă. Imaginea de feerie nocturnă romantică bate în această strofă spre altceva, mai puțin cunoscut în poezia românească. Un vag, îndepărtat reflex al „urâtului” estetic cultivat de Baudelaire se poate ghici în aceste versuri împleticite:

*„Cuprins de-un miros straniu de colb și
putrejunie
Un aer de cavernă, un ce nedefinit
Uitasem lumea vie, uitasem că sunt june,
Îeșii înădușit”*

și, dacă poemul s-ar fi oprit odată cu sugestia acestui „ce nedefinit” într-o atmosferă de solitudine putredă într-un spațiu închis, poemul ar fi rămas notabil. Pentru a scăpa însă de spaima ce-l gonește din cimitir, autorul revine la tonul idilic: observă sub streășina bisericii un cuib de rândunică

și, în el, puii ce ciripesc dulce... „Glorie naturii”, strigă el, eliberat de starea de spirit dinainte – până acum sumbră, anxioasă. O „biată rândunică” dă „trecătorului sceptic cu suflet neînvinș” (aceasta-i definiția pe care și-o dă!) o lecție de viață. Morală sănătoasă, versuri puțin elocvente: *piară religiile și națiile, dispară credința din om, prăbușească-se bolțile bizantine, profunzimile lumii vor rămâne câtă vreme rămâne „cuibul tainic, cu arte rotunzi” al rândunicii, adevăratul altar:*

*„Cântarea păsăruice e ruga cea divină
Religiuni, popoare pot a se nimici,
Lipsească chiar credința sub bolta bizantină
Altarul este-aici!”*

Un început modest de meditație lirică și un efort de a introduce, cum se vede în celălalt poem citat (*Pastel de Marchează*), arta ca punct de referință în sensibilitatea lirică. În fața unei picturi (portretul unei amante a lui Ludovic cel Mare!), autorul uită de visele de mărire ale prezentului – vise „progres umanitare” – și vrea să trăiască „o minută” în *timpul cel trecut*, acela al marchezelor „frumoase, pudruite, cu zâmbetul pe gură”... Voltairianul Pogor este, se vede limpede, un curtezan instruit, un bard al amorului artistic, gata să convoace artele vechi și noi pentru a slăvi iubita juniei sale... În *La o greacă* înalță un imn lui Eros și, pentru a fi elocvent, cheamă pe muza de Taos și invocă pe Anacreon - cel cu glas divin. Vasile Pogor imită, acum, pe Conachi și cântă „focul fără de margini” al amorului în care vede manifestându-se puterile zeilor. Și, ca să omagieze ibovnica slăvită, clamează și el neputința inspirației, imposibilitatea de a nota desăvârșirea frumuseții feminine, sublimul amorului ce nu se poate exprima (una dintre figurile cele mai frecvente în discursul amoros!). Pogor folosește aceste vechi trucuri de seducție cu aerul detașat al unui spirit care i-a citit pe clasici, un spirit ușor sceptic, prefăcut și inteligent, intrat într-un joc de salon:

*„Ah! Ca să-ți spun durerea ce-amorul îmi
inspiră
De ce ca Anacreon nu am un glas divin?
Dar vai! muza de Taos n-atinge a mea liră
Și râde de-al meu chin?”*

Thierry
de MONTBRIAL*

Limbile și problema culturii europene

Abstract

Conferința noastră prezintă două moduri, cel american și cel francez, de a vedea relația cultură-stat, identitate culturală – politică culturală. Sunt poziții fundamentale diferite asupra rolului Statului în păstrarea identității. Aceasta este diferența absolut esențială dintre cele două accepțiuni date de modelul francez și cel american. Una dintre componentele esențiale ale culturii este memoria, o memorie interiorizată. Seminarul "Penser l'Europe" pune problema identității europene. Cultura are drept caracteristică principală modul divers de a se apropia de realitățile umane, adică omul în raport cu locul său în univers, chestiunea transcendentă, problema vieții, a morții, raportul cu natura

Cuvinte-cheie: A gândi Europa, Thierry de Montbrial, Eugen Simion, identitatea culturală a Europei, cultura Europei și memoria

Notre conférence présente deux modes, celui américain et celui français, de concevoir la relation culture – Etat, identité culturelle – politique culturelle. Ce sont de positions fondamentalement différentes sur le rôle de l'Etat dans la sauvegarde de l'identité. Celle-ci c'est la différence absolument essentielle entre les deux acceptions apportées par le modèle français et le modèle américain. L'un des éléments-clé de la culture est la mémoire, une mémoire intériorisée. Le séminaire "Penser l'Europe" soulève le problème de l'identité européenne. La culture a comme caractéristique principale des différents moyens de s'emparer des réalités humaines, c'est-à-dire de l'homme par rapport à son lieu dans l'univers, la question transcendentale, le problème de la vie et de la mort, ses rapports avec la nature.

Mots-clé: Penser l'Europe, Thierry de Montbrial, Eugen Simion, identité culturelle de l'Europe, la culture de l'Europe et sa mémoire

Voi pleca de la unele concepte pe care le dezvolt în cartea mea *L'action et le système du monde* (Acțiunea și sistemul lumii), în primul rând de la conceptul de *unitate activă*; aceasta poate fi o întreprindere sau un stat; o biserică, un grup terorist ori un grup infracțional. O *unitate activă* se definește ca o structură ce comportă două elemente: o Cultură și o Organizare. O cultură comună îi asigură elementele de bază ale identității sale. Organizarea îi permite unității respec-

tive să se adapteze atât la componentele ei interne, cât și la realitatea aflată în exterior, adică să coopereze sau să se confrunte cu celelalte unități active. În al doilea rând, numesc *unitate politică* o unitate activă care se consideră suverană, altfel spus, care nu recunoaște nicio altă autoritate superioară ei înseși. Acesta este punctul de plecare al cărții mele. Observați că, potrivit acestor definiții, un stat este, evident, o unitate politică, deoarece el nu recunoaște superiorita-

* Institutul Francez de Relații Internaționale, Academia de Științe Morale și Politice (Franța), e-mail: romanenکو@ifri.org

tea niciunei alte autorități. Într-adevăr, în starea actuală a lucrurilor, dreptul internațional nu este echivalentul dreptului intern, iar principiul suveranității continuă să reprezinte principiul de bază al relațiilor internaționale, în pofida tuturor limitărilor impuse de Carta Organizației Națiunilor Unite. Dar atunci, conform definițiilor mele, ar trebui să admitem că și al-Qaida este o unitate politică, din moment ce constituie o grupare cu o cultură și o organizare proprii, o grupare convinsă că are de îndeplinit misiuni divine, o grupare care nu primește ordine decât direct de la Dumnezeu și care, în consecință, nu recunoaște nici ea superioritatea unei alte autorități. Noțiunea de unitate politică nu se reduce, așadar, la noțiunea de stat.

Pornind de aici, cred că putem defini Europa sau mai degrabă Uniunea Europeană pe care tocmai o construim ca pe un nou tip de unitate politică în curs de formare. Numai că acum e vorba de un proces ancorat într-o realitate cvasibiologică, implicând viața propriu-zisă a oamenilor, iar un asemenea proces durează. Poate un un secol. Poate mai mult. Un exemplu în acest sens ne oferă statul-națiune din zilele noastre: el reprezintă punctul final al unui lung periplu care începe pe la sfârșitul secolului al XV-lea, progresează lent, anevoios, și se încheie de-abia în secolul al XIX-lea, pentru a cunoaște, în secolul XX, și forme degradate ca urmare a catastrofelor pricinuite de excesele naționalismului. Ceea ce e de reținut, din perspectiva demonstrației mele, este faptul că totul a durat mai bine de trei secole. Astăzi ne străduim să creăm nu un singur stat înglobând toate statele care alcătuiesc sau vor alcătui Uniunea Europeană, ci o entitate absolut nouă, o unitate politică de tip nou. Nu e așa de mult de când am pornit la acest drum, am început în 1957, acum aproape 46 de ani, ceea ce pe scara istoriei înseamnă că de-abia ne-am apucat de treabă.

Într-o altă carte a mea, *Mémoires du temps présent* (*Amintiri din prezent*), evoc toate tentativele, toate premisele ideii europene, în special faptul că vocabularul Comunității Europene (inclusiv această denumire a ei)

datează din perioada interbelică. Ceea ce ne arată că, mai înainte ca această idee să poată fi transpusă în practică, a fost necesară o îndelungată pregătire mentală. În sensul contemporan al termenului, ideea europeană a existat în stare latentă de-a lungul întregului secol XX. A apărut în epoca interbelică, dar curând a intervenit, din nefericire, cel de-al Doilea Război Mondial; mai târziu, sechelele ideologice ale comunismului au minat întreaga perioadă postbelică. Așa se face că procesul efectiv de construcție a putut începe cu nici măcar 50 de ani în urmă. Iar asta mă îndreptățește să cred că el va continua încă multe decenii de acum încolo și că noi nu vom mai apuca să-i vedem sfârșitul.

Pentru realizarea unei unități politice de tip nou e nevoie de cele două elemente constitutive ale structurii ei: elementul *cultură* și elementul *organizare*. Existența lor este deosebit de importantă. În cazul Uniunii Europene, așa cum se prezintă ea la ora actuală sau așa cum este pe cale de a deveni, mai ales în urma aderării multor altor țări, printre care și România, constatăm că gradul de organizare este încă scăzut și că se încearcă o mai bună adaptare a lui la cerințele realității. Aceasta este esența proiectului vizând elaborarea unei Constituții europene. La data la care vorbesc, nu suntem însă prea siguri de reușita acestui proiect. Și chiar dacă el reușește, mai trebuie și să fie transpus în viață. Constituția europeană va trebui să treacă proba confruntării cu realitatea. Iar în cazul unui eșec, ce vom face? Sigur, n-o să fie sfârșitul lumii. Va trebui să încercăm altceva, dar asta va cere timp. Vedem, așadar, că, sub aspectul organizării, mai este mult de lucru; că, începută acum aproape 50 de ani, organizarea a progresat anevoie, întâmpinând multe dificultăți, sporite de trecerea de la 6 țări inițial, la 27 în curând și, cine știe, poate că la și mai multe încă. Toate acestea creează probleme multiple.

Există însă și celălalt element, elementul cultură. Cred că marea dificultate constă în definirea a ceea ce înseamnă cultura europeană, căci conceptului de cultură i se dau mai multe interpretări: există o interpretare antropologică generală - cultura ca mod de

viață -, dar există și alte sensuri, mai vechi și mai elevate, referitoare la operele prin care se exprimă funcția creatoare a omului, capacitatea lui de a medita la propria-i condiție. Când vorbim despre cultura unei unități active sau a unei unități politice, avem în vedere mai degrabă sensul antropologic general, care include, de fapt, și sensul nobil, întrucât în sânul uneia și aceleiași culturi, în accepția curentă a termenului, se află întotdeauna un ansamblu de creatori și de creații reprezentând tot atâtea referințe: nu te poți socoti francez fără La Fontaine, Racine, Corneille, Baudelaire sau Rimbaud etc. Deci sensul nobil al culturii, din punctul de vedere al omului de știință care sunt ca formație, constituie un subansamblu al sensului antropologic general. Și atunci, ce este cultura europeană? Ne dăm seama că e mult mai ușor să spunem ce nu este, decât ce este. Adesea, când întâmpinăm dificultăți în a găsi definiția exactă a unui lucru, e bine să recurgem la definirea contrariului său, a unui element opus lui. Când sunt în China sau în Japonia, sesizez cu ușurință marea distanță care mă desparte de cultura europeană. Când sunt în Rusia, aprecierea depinde de împrejurări. Iar când mă aflu în

America Latină, am impresia că mă găsesc într-un univers familiar, nu însă pe de-a-ntregul. În orice caz, cred că ne este realmente dificil să definim cultura europeană, iar asta se poate deduce din unele experiențe extrem de concrete. De pildă, în anturajul meu se află mulți oameni cultivați, în sensul curent al termenului, cu un nivel de educație destul de ridicat, cu studii de istorie etc. Mă amuz uneori cerându-le să-mi citeze trei sau patru evenimente istorice majore sau doi, trei scriitori importanți din fiecare țară membră, actuală sau viitoare, a Uniunii Europene. Rezultatul este în general lamentabil. Oamenilor le e greu, de cele mai multe ori, să pomenească și alte nume în afară de Mozart, Beethoven, Goethe, Shakespeare sau Dante. Mi-e teamă că dacă îi veți cere unui francez, fie el și instruit, să vă vorbească despre istoria României, rezultatul va fi dezastruos, exceptând câteva cunoștințe elementare. Același lucru se va întâmpla și dacă îi veți cere amănunte din istoria Danemarcei sau a Suediei. Ce să mai vorbim de țările baltice!

Problema limbilor trebuie abordată și ea din acest punct de vedere. Fără îndoială, diversitatea culturală a Europei merge

mână în mână cu diversitatea ei lingvistică. Mă gândesc îndeosebi la limbi precum finlandeza în opoziție cu limbile romanice, slave, germanice sau saxone. De pildă, nu cred să existe în finlandeză sau în maghiară împrumuturi din alte limbi care să fi trecut printr-un proces de fuziune cvasiorganică, așa cum s-a întâmplat în italiană, în spaniolă, în franceză și chiar și în română, de unde impresia că avem de-a face cu aproape aceeași limbă peste tot.

Problema lingvistică este inseparabilă de problema culturală în general. Revin acum la ideea mea de bază, aceea că Europa este o unitate politică în curs de formare și, ca atare, o unitate activă care se consideră suverană și care posedă două caracteristici structurale, cultura și organizarea. O cultură insuficientă poate fi compensată printr-o organizare riguroasă și, invers, o organizare deficitară printr-o cultură puternică. Să luăm două exemple concrete: în fosta monarhie austro-ungară exista un evident deficit cultural, fiind vorba de un imperiu; în schimb, organizarea era îndeajuns de bine pusă la punct pentru a menține unitatea statului. În Iugoslavia interbelică sau în Iugoslavia comunistă de după al Doilea Război Mondial, exista un evident deficit cultural, căci ideologia dominantă se baza pe principiul naționalităților, numai că naționalitatea era confundată cu o relativă omogenitate lingvistică. Iugoslavii sunt slavii din sud, fapt considerat ca suficient pentru a asigura liantul cultural necesar. S-a văzut însă foarte repede, încă din perioada interbelică, că ne aflăm în Balcani și că între croați și sârbi, ca să ne referim doar la ei, existau diferențe considerabile. Totuși, în ambele cazuri, adică în cele două Iugoslavii - cea interbelică și cea comunistă până la războiul din 1991 - insuficiența culturală a fost temporar compensată printr-o organizare perfectă. Dacă luăm acum un exemplu invers (cultură puternică, organizare slabă), putem cita cazul bisericii romano-catolice. S-ar putea spune același lucru despre bisericile ortodoxe, unde nivelul organizării e relativ scăzut, fiind compensat însă de o cultură extrem de bogată. Situația este aceeași în cazul bisericilor protestante, dar

și în cazul islamului. Să mai remarcăm și că organizarea poate deveni cu timpul o componentă a culturii. De exemplu, într-o țară ca Franța, statul este văzut nu doar ca simplă modalitate instituțională, ci și ca element cultural. Fără statul ei, Franța se simte mutilată, de unde, în parte, și dificultatea de a-l reforma.

Ei bine, dacă apelăm încă o dată la această grilă de analiză și o aplicăm Europei, vedem că marea dificultate este deficitul de cultură; o cultură europeană există, fără doar și poate, dar e o cultură firavă, slabă. Slabă este și organizarea. Așadar, ambele elemente ce definesc structura unității active sunt insuficiente. Tocmai de aceea, plăcerea de a mă afla într-o țară ca România - o țară care, din motive istorice și geografice evidente, este oarecum izolată de țările fondatoare ale Europei, o țară destul de mare, dar nu foarte mare, o țară care, din pricina poziției sale geografice, a fost supusă, de-a lungul vremii, influențelor exterioare de tot felul - plăcerea aceasta, repet, vine din constatarea că o astfel de țară este în bună măsură capabilă să opereze o sinteză a tuturor elementelor ce definesc această cultură europeană, încă destul de vag conturată. Și îmi place să afirm că țările mici sau mijlocii aflate la o oarecare distanță de centru sunt, probabil, cele mai apte să sesizeze necesitatea acestei sinteze. Oricum, ea va trebui făcută. Cred că, din acest punct de vedere, am putea afirma preeminența culturii în raport cu organizarea, pentru că organizarea poate compensa un deficit cultural până la un punct, dar nu la nesfârșit. Asta înseamnă că, dacă rămănerile în urmă pe plan cultural nu vor fi recuperate, dacă nu se va realiza o veritabilă unitate, o identitate de natură culturală, va veni, inevitabil, momentul când unitatea activă va părea artificială și, în consecință, se va destrăma.

Cred, așadar, că provocarea cea mai importantă a deceniilor următoare, căreia va trebui să-i facem față, este efectiv cea a culturii. Știți că lui Jean Monnet, „părintele fondator al Europei”, i se atribuie fraza următoare: „Dacă ar fi să o iau de la capăt, aș începe cu cultura”. Afirmția trădează, evident, o mare naivitate, căci cultura nu e

ceva ce se decretează. Se poate începe printr-o organizare, prin hotărârea de a înființa, așa cum au făcut artizanii construcției europene, un organism precum Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului. Se poate inventa un sistem de genul Comisiei și tot acel sistem al Comunității care a funcționat ani la rând. Cultura, dimpotrivă, se aseamănă cu un fluviu în care se varsă mii de pâraie, iar factorul temporal este aici fundamental, căci cultura se asociază intim cu memoria. Cultura este rememorare și reinterpretare a trecutului. Iar asta implică schimburi reciproce multiple, de toate naturile. Presupun că, dacă punem laolaltă libera circulație a bunurilor și a persoanelor, pașaportul european, telefonია mobilă, transporturile și comunicațiile din ce în ce mai facile, toate acestea ar trebui să creeze, în timp, o apropiere mult mai mare între diferitele țări ale Europei, ale Uniunii Europene, astfel încât, dacă vom ajunge, de pildă, să mergem de la Paris la București tot atât de ușor și de simplu cum mergem la Nisa sau la Monaco, atunci partida va fi practic câștigată. Există însă aici și o miză subsidiară: va trebui să știm cum să procedăm pentru ca această conviețuire, acest amestec al culturilor naționale, condiție a emergenței culturii comune, să nu ducă la anularea aproape totală a identităților culturale. Va trebui să ținem permanent seama de dialectica unității și a diversității, căci e limpede că până și în interiorul uneia și aceleiași țări - iau ca exemplu o țară mică, Austria, a cărei situație o cunosc într-o câțva - există o diversitate regională extrem de vizibilă și de rezistentă.

La capătul acestui periplu, ajung, în sfârșit, la problema limbilor. O problemă în același timp fundamentală și secundară. Fundamentală pentru că, pe de o parte, noțiunile de cultură și de limbă sunt strâns legate, fără să se confunde totuși; pe de altă parte, pentru că și în cazul limbilor există un aspect practic, fapt ce îi impune în mod evident Europei o simplificare, fără de care sistemul - mă gândesc la organizare, dar în termeni de viață practică, de viață zilnică a oamenilor - nu va funcționa. Astăzi mai perpetuăm încă mitul potrivit căruia, din

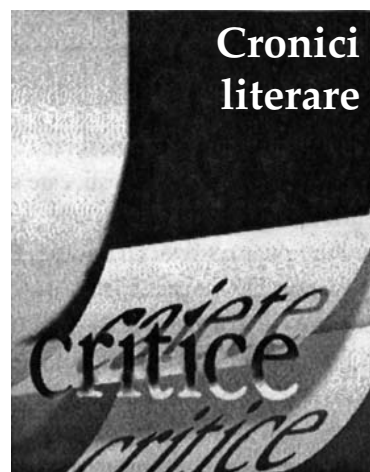
rațiuni istorice altminteri lesne de înțeles, fiecare are dreptul să-și vorbească propria limbă, să lucreze în propria limbă etc. (în planul relațiilor oficiale din cadrul Comisiei Europene, de exemplu). Numai că asta nu poate continua la infinit.

Cred că, pe plan organizațional, va trebui să acceptăm, odată și odată, că toți cei ce doresc să se implice într-o într-o activitate la nivelul Comisiei Europene vor trebui să vorbească, în afară de limba lor maternă, cele trei limbi principale ale Uniunii Europene: germana, engleza și franceza. Aș include și spaniola, o limbă vorbită astăzi mai mult în afara decât în interiorul Spaniei și chiar și al Europei. Îmi închipui că peste 50 de ani se vor depune eforturi mult mai susținute în domeniul învățării limbilor străine și socotesc normal ca orice cetățean european să poată vorbi trei sau patru limbi: engleza - limba universală actuală, germana, franceza și cel puțin încă o limbă. Cred că acest proiect e viabil. Experiența ne arată că, în țările situate la răspântia mai multor influențe culturale, mulți oameni cunosc trei sau patru limbi. E o problemă care privește strict învățământul. Nu e mai puțin adevărat că limbile în care se lucrează în Uniunea Europeană ar trebui limitate la un număr mai mic decât totalul limbilor vorbite pe teritoriul Uniunii. S-ar putea însă ca simplul amestec natural al populațiilor - grație înlesnirii transporturilor și comunicațiilor sau multiplicării inițiativelor comune cu caracter cultural în materie de teatru, cinematograf etc. - să-i determine pe mulți oameni să se intereseze de limbile „țărilor mici” și să le învețe, pur și simplu pentru că vor fi întâlnit, în cele mai diverse împrejurări, persoane cu care ar dori să dezvolte proiecte comune, să colaboreze îndeaproape.

În concluzie, voi spune că problema limbilor este fără îndoială fundamentală, dar că eu o subsumez problemelor din domeniul mai vast al culturii, iar problema culturii o concep ca fiind paralelă cu cea a organizării, cele două elemente de bază ale structurii unei unități active, în ocurență, o unitate politică în curs de înfăptuire, cu alte cuvinte, proiectul european.

Andrei GRIGOR*

Critica tânără față cu memoria și memoriile lui Adrian Marino

Abstract

Cel puțin în primul an după editare, memoriile lui Adrian Marino, apărute postum, au devenit repede un caz și au constituit obiectul mai multor dezbateri și reacții, de pe poziții diverse și, nu de puține ori, polemice. A urmat și o deconspirare (târzie, după interese și orgolii lezate – ca la noi) a activităților conjuncte, securisto-literare, pe care multe secvențe biobibliografice ale cărturarului clujean le avansau chiar și bănuielilor celor prea puțini bănuitori. În ambele împrejurări, Adrian Marino și-a pierdut o parte din fani, a mai domolit entuziasmul altora sau, dimpotrivă, a consolidat pozițiile necondiționat admirative ale celor care, în ciuda analizelor „chimice” incontestabile, nu ar fi dispuși cu niciun chip să admită că statuia pe care au ridicat-o, au lustruit-o și la care s-au închinat are umerii de mucava. În lunile care au urmat apariției Vieții unui om singur, mai importante decât cartea însăși au fost desfășurările atitudinale și discursive pe care le-a prilejuit cartea lui Adrian Marino, un spectacol prin el însuși tipic pentru mediile intelectuale românești.

Cuvinte-cheie: Adrian Marino, Viața unui om singur, scriere autobiografică, intelectual român din Cluj, reacții critice și violente.

During the first year after their posthumous publishing date, Adrian Marino's memoirs turned into a 'literary case' and stirred various controversial debates and reactions. It followed a real information disclosure (late, indeed, according to the 'damaged' interest and personal vanity as it will happen in the 'good' Romanian tradition) of the problematic activities – of constabulary-literary nature – displayed by the bio-bibliographic episodes from the life of the intellectual from Cluj, which have had a great impact even on the less suspicious readers. In both circumstances, Adrian Marino has lost many fans, tempered the enthusiasm of others or, on the contrary, reinforced the unconditioned idolizing attitudes of those who, despite of the irrefutable proofs, would stubbornly claim that the statue they have build up, polished and worshipped has no pasteboard shoulders. During the months following the publishing of The life of a lonely man... / Viața unui om singur, the discursive and attitudinal approaches on the topic – a genuine show specifically staged by the Romanian intellectuals – seem to be more important than the book itself.

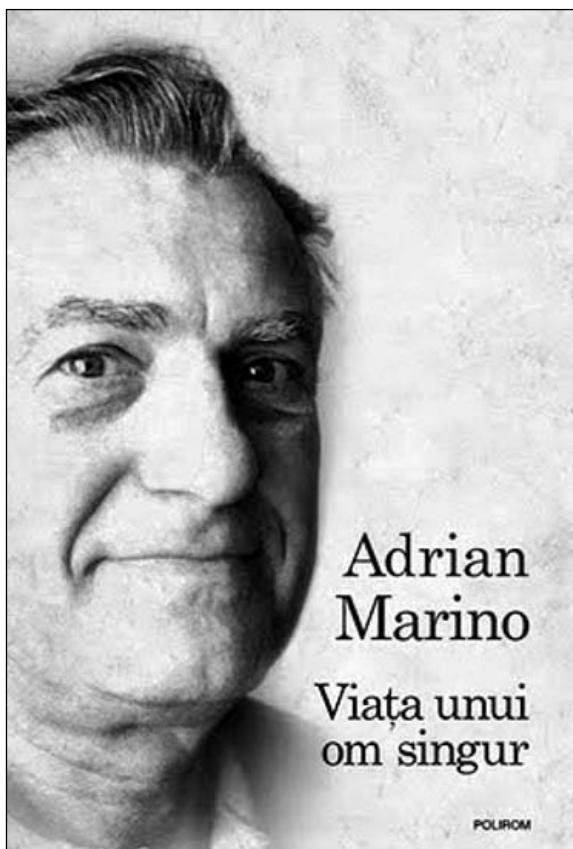
Keywords: Adrian Marino, The life of a lonely man, autobiographical work, Romanian intellectual from Cluj, critical and violent reactions.

La trei ani de la apariție și de la prima lectură, recitesc cartea de memorii a lui Adrian Marino¹ și îmi confrunt impresiile cu cele consemnate în notele făcute atunci, fără să constat vreun conflict între cele două momente ale lecturii. La fel ca atunci, mă

tem că nu am suficiente cunoștințe psihiatrice/psihanalitice pentru a putea prinde, într-o interpretare mai adecvată, acest text care, cel puțin în primul an după editare, a devenit repede un caz și a constituit obiectul mai multor dezbateri și reacții, de

* Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați, Facultatea de Litere, Departamentul de Literatură, Lingvistică și Jurnalism, e-mail: andreigrigor@yahoo.com

¹ Adrian Marino, *Viața unui om singur*, Polirom, 2010.

pe poziții diverse și, nu de puține ori, polemice. A urmat și o deconspirare (târzie, după interese și orgolii lezate – ca la noi) a activităților conjuncte, securisto-literare, pe care multe secvențe biobibliografice ale cărțurului clujean le avansau chiar și bănuielilor celor prea puțini bănuitori.

În ambele împrejurări, Adrian Marino și-a pierdut o parte din fani, a mai demolit entuziasmul altora sau, dimpotrivă, a consolidat pozițiile necondiționat admirative ale celor care, în ciuda analizelor „chimice” incontestabile, nu ar fi dispuși cu niciun chip să admită că statuia pe care au ridicat-o, au lustruit-o și la care s-au închinat are umerii de mucava.

Am avut impresia că în lunile care au urmat apariției „Memoriilor unui om singur”, mai importante decât cartea însăși au fost desfășurările atitudinale și discursive pe care le-a prilejuit cartea lui Adrian Marino, un spectacol prin el însuși, tipic, din păcate, pentru mediile intelectuale românești din care snobismul și duplicitatea nu lipsesc și sunt atât de bine ascunse în

hainele „din tinerețe” ale buneii credințe și mănâncă atât de simandicos la mesele ceremoniale care încheie, iar de multe ori substituie actul cultural.

Revăzând, acum, o parte din textele publicistice ale momentului, impresia rămâne neschimbată. De aceea, cred că, pentru înțelegerea fenomenelor culturale românești ante și, mai ales, postdecembriste, mai importante sunt reverberațiile produse de cartea lui Adrian Marino decât confesiunile pe care acesta le-a trimis în lumea noastră literară după cinci ani postumi. Ele continuă și sunt semne că și zgomotele și sunetele entuziaste imediat următoare apariției acestor confesiuni încep să se stingă și să lase loc unor interpretări serioase, obiective, bine întemeiate teoretic, care aparțin unor tineri universitari fără adeziuni de grup și neimplicați în disputele publicistice. Remarc și însoțesc cu mici extrase două contribuții ale unor tinere universitare, care, abordând cu extensii diferite memorialistica lui Adrian Marino, merită toată atenția. Contez pe ele, în perspectiva unei critici aplicate mai detașate de „corectitudinea politică” ale cărei constrângeri îmi par de multe ori evidente în prestațiile publicistice actuale.

Una dintre ele aparține Nicoletei Ifrim: „While virulently contesting any form of dependency, either national-isolationist or Europeanizing, and sometimes projecting a discourse meant to be iconoclastic, Marino has consolidated his personal micro-ideology in at least two representative books: *Al treilea discurs. Cultură, ideologie și politică în România. Adrian Marino în dialog cu Sorin Antohi/The Third Discourse. Culture, Ideology and Politics in Romania. Adrian Marino in Conversation with Sorin Antohi* (2001) and *Viața unui om singur/The Life of a Lonely Man* (2010). On the one hand, these books take a stand, the first being a series of thematic interviews whose main ideas are developed selectively in the second, written as a diary. On the other hand, they hide a clear personal stigma of ‘interstitiality’, or the intellectual’s intermediate status, ever seeking an authoritative Centre, caught between Europe and the Periphery, born out of a

complex of non-belonging: the discourse of ideas constantly juxtaposes Romanian culture's integrationist solution with the fervent search for a personal identity that is undertaken by an ego tracing its origins to neither Romania nor adherence to Europe."²

Cealaltă este semnată de Alina Crihană: „În *Viața...* lui Adrian Marino s-ar părea că există, de fapt, un *singur* rezistent: protagonistul însuși. *Singur* printre compromiși, oportuniști, „carieriști feroce”, „impostori”, „imbecili agresivi și megalomani”, „canalii literare” etc., naratorul-protagonist, care își propune reconstituirea – deopotrivă „ideologică” și „obiectivă” (?) – a istoriei individuale și a istoriei epocii, își construiește un portret cu adevărat *singular* și în întregime „pozitiv” în acest peisaj întunecat, în ciuda asumării rolului de personaj „antipatic”, (auto)izolat, „mizantrop” etc. În jurul aventurilor *proscrisului*, *rebelului*, „intrusului”, *marginal(izat)ului*, *utopistului*, se țese o veritabilă mitologie care, dincolo de aspectul „decadent” *manifest*, „modelat”, poate, de figura tutelară a „dandy-ului” Macedonski, maschează un veritabil traseu *eroic*, înscriind – ce ironie! – figura protagonistului în profilul unui „om nou”, „înainte-mergător”, „începător de drumuri”, „întemeietor” care, firește, se lovește permanent de ostilitatea lumii „vechi”, înapoiate, inferioare sub aspect intelectual și ideologic”³.

Mai semnificative, sub aspectul fenomenelor care marchează spațiul cultural postdecembrist, îmi par totuși textele „la cald” ale unor critici tineri (încă destul de tineri ori, în câteva cazuri, poate prea tineri), unele dintre ele, zece la număr, publicate în „Observator cultural”⁴, la scurtă vreme după apariția cărții și semnate, în ordinea indicată de revistă, de Marius Ghilezan, Daniel Cristea-Enache, Ovidiu Pecican, Antonio Patraș, Șerban Axinte, Bogdan-Alexan-

dru Stănescu, Cezar Gheorghe, Adina Dinițoiu, Paul Cernat și Ovidiu Șimonca.

Unele dintre ele nu contează și nu justifică asocierea la dezbateri, pentru că nu dezbate, de fapt, mai nimic sau în niciun caz cartea propusă discuției. Sub acest aspect, pe Cezar Gheorghe și Marius Ghilezan⁵, de pildă, îi amintesc doar pentru a nu-i discrimina. Articolul celui de al doilea este mai mult un necrolog întârziat sau, poate, parțial reluat și nu iese din stereotipiile proprii speciei decât prin stângăcii lexicale sau inadecvări datorate excesului de conformitate cu acest tip de discurs, unele dintre ele flagrante. Răpit de teza superiorității spirituale și morale a celui dispărut (cu cinci ani înainte), dar și de grija pentru propria strălucire retorică, produce într-un loc următorul enunț: „Chiar dacă nu s-a tras de șireturi cu vulgata culturală de la noi, a existat în conștiința vremii și i-a păsat de tot ce se vorbește despre opera sa”. Are dreptate: Adrian Marino „nu s-a tras de șireturi” cu versiunea latinească a Bibliei, pentru că asta înseamnă cuvântul „vulgata” căruia autorul articolului îi atribuie, „după facultăți”, un cu totul alt sens. În altă parte, ca să demonstreze că nici el nu se trage de șireturi cu „vulgata” cuvintelor sau poate prea supus regulilor necrologice care presupun evitarea defectelor sau transformarea lor în calități, scriitorul despre „dualismul lui Marino” afirmă că „Mizantropia-i afișată nu e decât o profundă, dar grațioasă mișcare, de construcție a ego-ului”. Nu înainte de a face și observația că „disprețul și ura față de oameni” (conform definiției DEX a cuvântului „mizantropie”) nu prea pot avea vreo legătură cu „gingășia, farmecul, bunăvoința și prietenia (cu care sinonimizează același dicționar cuvântul „grațios”), închei cu amendamentul de fond că, în subtitlul „Un om deasupra vremurilor” (dezvoltat și ex-

2 Nicoleta Ifrim, *Perspectives on Identity in the Romanian Post-totalitarian Critique: Adrian Marino and His Pro-European "Third Discourse"*, „Romance Studies”, Vol. 31 (Art and Humanities Citation Index) No. 1/2013, pp. 26–40.

3 Alina Crihană, *Scriitorul postbelic și „teroarea istoriei”. Dileme și reconstrucții identitare în povestirile vieții*, Editura Muzeului Literaturii Române, Colecția Aula Magna, București, 2013, cap. V.3.2. *Adrian Marino și autobiografia „ideologică”: portret al criticului ca „om singur”* (pp. 144–156).

4 „O carte în dezbateri: *Viața unui om singur*, în „Observator cultural”, nr. 519, aprilie 2010.

5 Marius Ghilezan, *Dualismul lui Marino*, în „Observator cultural”, nr. 519, aprilie 2010.

plicitat în propoziția „Marino a fost un om de idei, deasupra vremurilor pe care le-a parcurs”), ar trebui înlocuită cu „la fel ca”, dacă nu cu antonimul ei. „Ca și ziarist” (cum scrie despre sine în ceea ce bănuiesc a fi blogul⁶ său personal), Marius Ghilezan se poate „trage de șireturi” chiar și cu sensul personal pe care-l dă cuvântului „vulgata”; dezbaterăa unei cărți presupune însă alte calități pe care fie limitele formale ale necrologului, fie propriile limite nu-l lasă să le afirme „ca și” literat.

Să admitem însă că, pentru deschidere, rolul lui Marius Ghilezan a fost de a destinde, fie și involuntar, frunțile încrețite de o carte „grea”, cum reiese din textele celorlalți participanți la dezbateră, cu mai apăsătoare explicitare în intervenția lui Daniel Cristea-Enache⁷, care, pe parcursul primelor două paragrafe, identifică elementele de dificultate ale cărții lui Marino în desfășurarea monotonă, excesiv repetitivă, a-literară și lipsită de spectacol a discursului: „Rareori lectură mai trudnică decât această autobiografie intelectuală a lui Adrian Marino, cu sute și sute de pagini format mare, literă mică, pline ochi (la propriu și la figurat) de semnele unei existențe bine individualizate. Am avut, la un moment dat, sentimentul că *Viața unui om singur* nu se va mai termina niciodată; că, oricât aş avansa și oricâte secvențe și capitole aş lăsa în urmă, ele se vor continua prin altele, și tot astfel, într-un lanț infinit. Autorul-personaj revine, cu o perseverență neobișnuită și o monotonie a-literară, la o problematică preocupantă, la teme, pentru el, centrale și idei-forță ce susțin (în diferitele contexte socioistorice) un anumit discurs. Dar modul în care Adrian Marino pune în scena propriilor pagini și rulează autobiografic aceste idei e complet nespectaculos, lipsit de relief, aproape tern. Iată de ce lectura a fost, în același timp, anevoioasă și foarte necesară, dificilă și extrem de instructivă, dezamăgitoare în câteva planuri și revelatoare în altele”.

Anevoie s-a desfășurat și lectura lui Bogdan-Alexandru Stănescu⁸ care mărtu-

risește o greșită poziționare, estetică, și nu ideologică, față de materia cărții pentru înțelegerea căreia însuși memorialistul îi recomandase cheia de înțelegere: „Trebuie să recunosc de la bun început că am fost un cititor prost al memoriilor lui Adrian Marino, pur și simplu pentru că am aplicat un filtru estetic lecturii. Prima reacție a fost cea a unuia care, de zece ani, ține cronică literară și al cărui argument forte în judecată a fost mereu cel estetic. Așadar, memoriile sunt prost scrise. Memorialistul face exces de ghilimele (nu are încredere în inteligența cititorului?), clădește false climaxuri pe distanțe mici, utilizează puncte de suspensie cu satisfacția celui care oferă revelații pe metru pătrat. E repetitiv, plin de idiosincrazii (iată că ies din sfera esteticului), joacă mai mereu pe cartea caricaturizării forțate, personajele din jurul său se împart în „buni” și „răi”, în funcție de reacția ori non-reacția la cărțile memorialistului etc. Abia după ce am terminat de citit *Viața unui om singur* mi-am dat seama că n-am făcut-o așa cum trebuie. În primul rînd, nu am luat în serios avertismentele autorului [...]”.

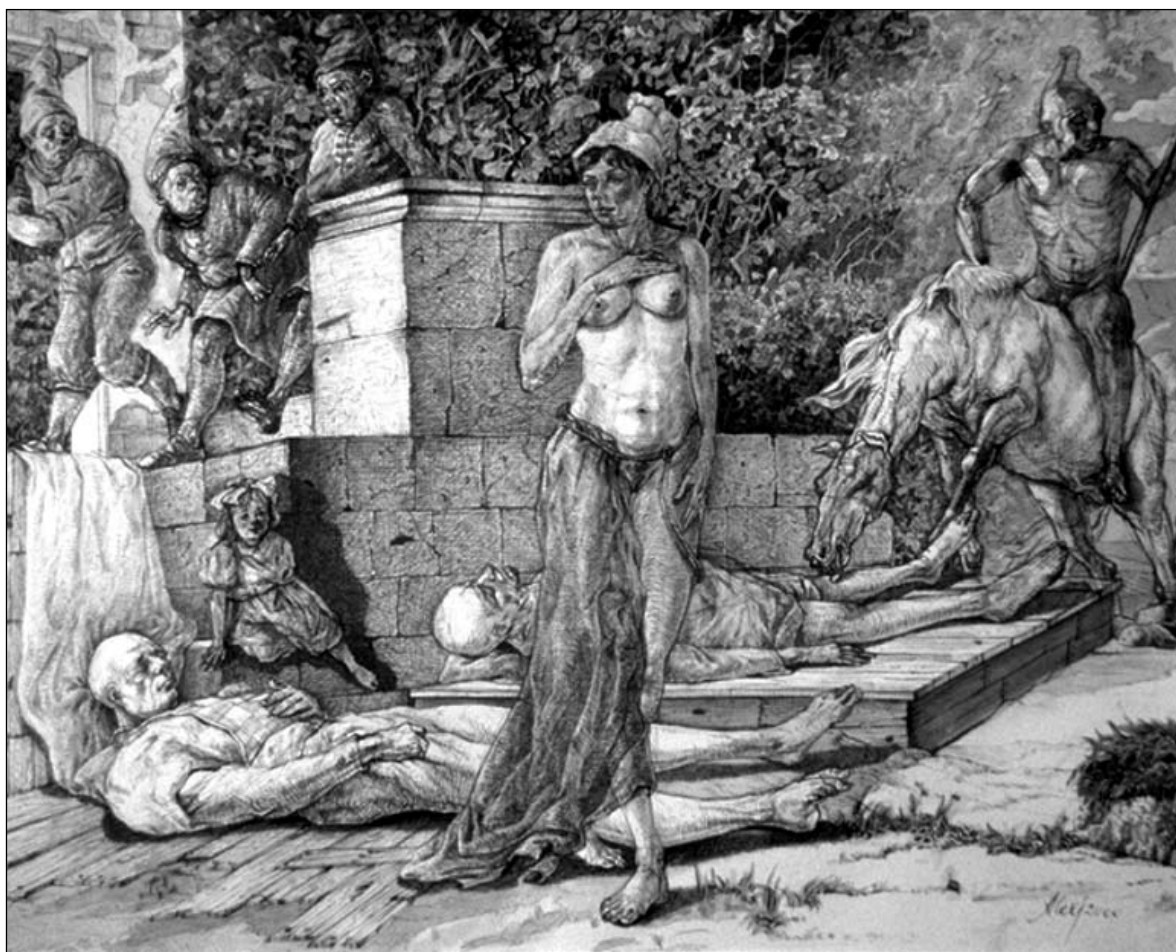
Nu pot să nu observ că dezagreabilitățile resimțite în lecturile semnalate provin exclusiv din modalitatea discursivă a lui Adrian Marino, cu suprafețe plate, lipsite de spectacolul expresivității. Într-adevăr, lucrurile așa stau și împărtășesc insatisfacția „formală” a celor care o mărturisesc (tot formal). Tarele cu adevărat grave ale discursului cărțurarului clujean nu apar însă pe lista „neplăcerilor”: ariditatea voită sau naturală, numeroasele și exasperantele întoarceri, de multe ori în aceiași termeni, la propriile obsesii, mărcile egolatriei prezente plictisitor și penibil aproape pe fiecare pagină și, uneori, flagrantele erori de limbaj, nepermise unui intelectual la a nu știu câta generație: „foarte superior”, „cea mai minimă” și altele.

Rămase la nivel formal, dezagreamentele par suficiente pentru a satisface spiritul critic al câtorva dintre examinatorii *Vieții unui om singur*.

6 <http://mariusghilezan.ro/bio>.

7 Daniel Cristea-Enache, *Antieleul*, în „Observator cultural”, nr. 519, aprilie 2010.

8 Bogdan-Alexandru Stănescu, *Memoriile unui discernător*, ibidem.

Față de chestiunile de fond, cu adevărat și în mai mare măsură dezagreabile pentru un critic literar, fie el și tânăr, care se presupune că prețuiește literatura, cei zece opinenți angajați în dezbateră de la „Observator cultural” manifestă diferite forme de nonșalanță: nu le văd, nu le prea văd, se prefac că nu le văd, le văd în treacăt, le văd într-un sistem de circumstanțe justificative.

Ororile despre scriitorii români, despre literatura română, minimalizarea disprețuitoare a tuturor faptelor literare postbelice nu le sancționează nimeni. Nici Marius Ghilezan pe care „L-au impresionat din școala generală Marin Preda și Mircea Eliade. Avea poemele lui Ginsberg în copii la indigo. Adrian Păunescu i-a recitat la vârsta de 14 ani un poem în Căminul Flacăra”.⁹

Nici Daniel Cristea-Enache care în perioada dezbaterii scria un studiu despre Nichita Stănescu. Pare că Ovidiu Șimonca¹⁰ schițează un vag și sfios gest de contrariere la caracterizarea lui Constantin Noica drept „antiliberal, antidemocratic, antioccidental”: „În opinia noastră, revărsarea de nemulțumire față de Noica este în exces”. La fel Daniel Cristea-Enache, dar tot numai în cazul lui Noica, de fapt, lucru deloc lipsit de oarece sensuri, numai în cazul „Școlii Noica”, văzută de Marino ca „o pepinieră de neolegionari potențiali”. „Caracterizarea lui Marino este efectiv aberantă” – reacționează prompt tânărul critic. De acord. Dar numai Pleșu și Liiceanu trebuie apărați de *aberațiile* presărate de-a lungul întregii vieți a unui om singur? Sau e...

⁹ <http://mariusghilezan.ro/bio>.

¹⁰ Ovidiu Șimonca, *Să vorbim despre idei, nu despre persoane*, ibidem.

oportun ca ei să știe că te afli pe lista apărătorilor?... Dar caracterizarea lui Eugen Simion drept „un carierist feroce, imbatabil, prototip de ambițios parvenit, la prima generație de intelectuali” nu este „efectiv aberantă”? Măcar pentru cunoscătorii și beneficiarii carierelor, inclusiv de critici literari, pe care „ferocele carierist” le-a sprijinit și le-a încurajat.

Străveziu de selective și calculate, astfel de reacții nu par tocmai profesionale.

Pentru acest exces și pentru altele, alibiul lui Adrian Marino ar fi *ideile*, care s-ar afirma atât de puternic, încât ar expedia în nesemnificativ personalizările, judecățile morale și literare de o maladivă aroganță și zborul chinuit al memorialistului clujean pe deasupra unei culturi pe care o reduce la nimicnicie. O fi, dar ideile pot fi și rele ori cel puțin discutabile, iar acest lucru observatorii culturali ai „Observatorului cultural” nu-l observă.

Mă aleg, din toate aceste observații, cu impresia că cea dintâi preocupare a criticilor angajați în această „dezbateră” este să bifeze cu obligativitate starea de admirație – e drept, în unele cazuri, puțină, exprimată cu oarecare moderație – față de carte și de autorul ei, căruia îi laudă, îi justifică și îi scuză orice, chiar și ceea ce nu e de laudă, ceea ce e injust sau ceea ce nu are nicio scuză.

Destule pasaje bat spre eroizare, dacă nu chiar spre sacralizare. Bogdan-Alexandru Stănescu, de pildă, crede „că avem în față o carte mare, care în clipa asta ne este foarte, foarte îndepărtată, atât în spirit, cât și în literă. Asta pentru că un om care luptă împotriva balcanismului românesc, care militează împotriva spiritualității rurale a României, care dă în propria imagine în egală măsură în care dă în ceilalți, ei bine, acest autor nu este decât ochiul acela mare, de la capătul oceanelor... întors”. Îi respect prosternarea. Dar mă gândesc că „ochiul acela” este mare tocmai pentru că oceanelor a fost întors pentru că toată cultura românească s-a devinut atât de mică, încât Bogdan-Alexandru Stănescu riscă să nu se mai vadă deloc.

În finalul articolului său, Șerban Axinte consideră că *Viața unui om singur* este „unul dintre cele mai bune volume de memorialis-

tică publicate în România după 1989” care ar arăta, în sfârșit, calea cea dreaptă, singura și obligatoriu de urmat de noi toți, pentru că prin ea „se redeschide adevăratul proces Marino, un proces a cărui finalitate *nu poate fi alta* (subl. mea) decât raportarea creatoare a fiecăruia dintre noi la modelul critic și ideologic Marino”. Nu mă amestec în topul memorialistic al tânărului critic ieșean, dar, dacă încă se mai poate, aș vrea să nu fiu trecut pe lista obligativității de a urma modelul Marino: mi se pare că nu e nici prea clar, nici prea model.

În sfârșit, Paul Cernat, a cărui intervenție este, în general, moderată și poate cea mai atentă și substanțială dintre toate, fixează drept criteriu al bunei-credințe recunoașterea „la vârf” (și, probabil, în integralitatea ei) a personalității statuare a lui Adrian Marino: „În orice caz: după lectura prezentului volum ce are toate șansele să devină cartea anului 2010, un volum testamentar copleșitor în care personalitatea lui Adrian Marino se exprimă în toată forța și autenticitatea sa, devine evident, pentru orice om de bună-credință, că o cultură care își permite să nu recupereze la vîrf un asemenea critic e o cultură minoră și iremediabil provincială”.

Mă tem că, în acest caz și cu această condiție, nu sunt un „om de bună credință”. Sper totuși ca șansele culturii române de a ieși din minorat și provincialism sub tutela spirituală a lui Adrian Marino, așa cum se dezvăluie el în *Viața unui om singur*, să nu fie iremediabil compromise. Nu știu însă dacă, recuperându-l într-o cultură pe care a disprețuit-o „la vârf”, nu am jigni memoria memorialistului.

La urma urmei, el ne-a lăsat să așteptăm cinci ani ca să aflăm cât de mult ne detesta. Așa că nu e grabă. Mai putem lăsa un timp ca să arătăm cât și pentru ce anume îl putem prețui. Și putem face asta, depășind entuziasmele prime și constrângerile pe care le presupune dorința de afirmare sau de menținere în prim-planul lumii bune a publicisticii care, o recunoaștem sau nu, condiționează succesul de conformitate cu ceea ce „dă bine” în anumite medii intelectuale.

Conceptul de biobibliografie

Abstract

Articolul de față este prilejuit de lectura (recenzarea) cărții lui Stan V. Cristea, Marin Preda - repere biobibliografice (2012), reprezentând o biobibliografie tentată de exhaustivitate. Sunt prezentate, pentru început, marile transformări produse de apariția tehnologiilor informației în contextul preocupărilor bibliografice mai vechi, mutații în cadrul cărora conceptul de bibliografie și-a pierdut (unele) din semnificații, pe de o parte, iar pe de alta maniera în care Stan V. Cristea a abordat propriul demers. Articolul evidențiază temele majore ale bibliografiei realizate de autor și aduce, în comentariul său, elogii efortului benedictin depus în realizarea acestei bibliografii, pe care o consideră a fi continuare a unor precedente preocupări de aceeași natură, din cartea Dicționarul scriitorilor și publiciștilor teleormăneni (2005)

Cuvinte-cheie: concept, biografie, bibliografie, operă, Marin Preda.

This article is incited by the reading of Stan V. Cristea's book, Marin Preda – biographical highlights (2012) wich is an attempt to an exhaustive biobibliography. There are presented the great transformations provoked by the appearance of informational technology in the context of the older bibliographical preoccupations. On the one hand, these transformations led to a lose of some meanings of this concept, and on the other hand, it's important the method that Stan V. Cristea used in his study. The article is revealing the major themes of the bibliography realised by the author and it bring many eulogies to the hard work of this one in order to accomplish this biography wich is a continuation of an older preoccupations, as the Dictionnary of teleorman writers and journalists (2005).

Keywords: concept, biography, bibliography, works, Marin Preda

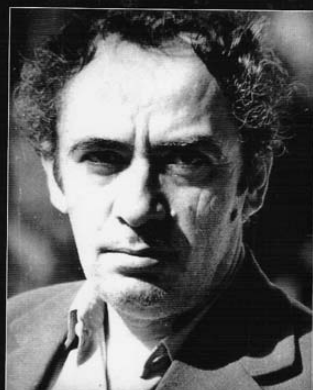
O carte¹ voluminoasă, însumând peste 600 de pagini, consacră Stan V. Cristea biobibliografiei lui Marin Preda. Concis, reperele despre viața și opera marelui prozator sunt constituite în patru mari secțiuni, la rândul lor repartizate secvențial în structuri ierarhice cu o bogată ramificare internă. În urma unei investigații extrem de laborioase asupra studiilor despre subiect și colecțiilor de presă ale marilor biblioteci din țară, autorul stabilește 7135 de repere biobibliografice cuprinse între anii 1942 și 2012. Odată cu dimensiunea efortului propriu, ele redau

numeric enormul interes manifestat de specialiști față de opera lui Marin Preda. În același timp, ne edifică asupra amplitudinii scriiturii prediste și comentariilor făcute cărților prozatorului de la debut până azi.

Trebuie arătat că asemenea inițiative, amintind de cercetarea filologică de factură tradițională (a se citi „realizată temeinic și cu respect pentru detaliile istoriei literare”), din nefericire, sunt tot mai rare, aproape pe cale de dispariție. Cei ce dețin competențe în domeniu sunt tot mai puțini, dar mai ales persoanele dispuse, din rândul acestora, să-și asume atari sacrificii, pot fi numărate pe

* Prof. univ. dr., Universitatea “Spiru Haret”, e-mail: lucianchisu@gmail.com.

1 Stan V. Cristea, *Marin Preda - repere biobibliografice*, ERC Editorial București, 2012, 611 p.

STAN V. CRISTEA

MARIN PREDA

REPERE BIOBIBLIOGRAFICE

degetele unei mâini. Nu căutăm explicații trivializării fără precedent de care are parte beletristica, ea însăși receptată mediatic prin accepțiuni tot mai depărtate de fenomenul literar artistic, pierdut aproape în imensitatea galaxiei Gutenberg, acaparată de noi „produse” cu valoare comercială pe atât de ridicată, pe cât de efemere se dovedesc a fi acestea.

De aceea, considerăm necesar să ne oprim, chiar și concentrat, asupra conceptului de bibliografie și a accepțiunilor sale particularizante. Disciplină care se ocupă cu studiul tipăriturilor, al ediției operelor, bibliografia a devenit domeniu autonom încă din secolul al XIX-lea, când o serie de specialiști au continuat preocupările filologilor B. P. Hasdeu, Timotei Cipariu, George Barițiu, Ioan Bianu, Sady Ionescu, care

năzuiau să pună rigoare în domeniul studiilor despre apariția și evoluția cărții vechi românești, să-i stabilească etapele istorice și, odată cu acestea, multiplele aspecte legate de domeniu (tiparnițe, tipodimensionări, legături și ferecături de copertă, elemente de sfragistică, ex-libris-uri, datări incerte, adnotări marginale, etc.). Puternic vascularizat de concepte, acest model a avut ca finalitate realizarea *Bibliografiei Românești Vechi (BRV)*, editată în cinci volume pentru perioada considerată patrimonială în istoria cărții la noi, 1508 – 1830. Celor dintâi le-au urmat, în timp, generații mai vechi și mai noi de filologi specializați în biblioteconomie precum Nerva Hodoș, Dan Simonescu, N. Georgescu-Tisu, Gabriel Ștrempel, Ion Stoica, Gheorghe Buluță. Pe coordonatele astfel trasate au apărut multe alte bibliografii (incluse tematic în *Daco-Romanica*, între timp devenită o uriașă bază de date digitizate) formatul tradițional de lucru oprindu-se, convențional, în ceea ce privește cercetările din țara noastră, la anul administrativ 1952. Cu prilejul simpozionului de la Călimănești (1982)², considerat a fi o ultimă dezbatere în prezența celor mai avizați dintre reprezentanții mai multor generații de specialiști, s-a recurs la formula bibliografie retrospectivă, în locul denumirii anterioare, de bibliografie românească veche.

După anul de graniță înainte amintit și în afara ariei cercetărilor cuprinse în sintagma „bibliografie românească veche”, am fost martorii unui autentic reviriment în cercetarea de tip bibliografic. Editarea, în același an (1952), a revistei „Limba română” cu șase apariții anuale, corespunde, ca semnificație, atenției speciale acordate înserierilor bibliografice la zi, prin consemnarea bibliografiei românești contemporane³ în fiecare nr. 4 al publicației, rubrică susținută fără nicio întrerupere o jumătate de secol și însoțită de un foarte util index general de autori citați, dar și de autori refrențiali.

2 Informații despre această ultimă întâlnire „istorică”, vezi la Constantin Mălinaș, *Bibliografia retrospectivă a României*, în „România literară”, (2008, nr. 49)

3 În fiecare din nr.-ele din „Limba română” apărea bibliografia anului precedent. Acest sublim efort, reprezentând (aproape) exhaustiv o jumătate de secol bibliografiat, ar merita tipărit în volume separate.

Consultarea bibliografiei respective își dezvăluie utilitatea în fața oricăror altor temerare inițiative bibliografice, oportunitate folosită și de Stan V. Cristea. De altfel, în Nota asupra ediției, bibliologul face trimitere și la alte surse, ca și la contribuțiile altor specialiști din marile noastre biblioteci (Biblioteca Academiei, Biblioteca Centrală de Stat devenită Biblioteca Națională, Biblioteca Centrală Universitară București, B.C.U. Cluj), precizându-le onest. Dacă adăugăm spuselor noastre că în perioada comunistă numeroase dintre bibliotecile județene își propuseseră definitivarea unor bibliografii regionale, ori își creaseră colective de lucru în scopul realizării indicilor bibliografici pentru marii autori (Eminescu, Rebreanu) ori publicațiile literare de marcă („Ramuri”, „Viața Românească”, „Viața nouă” ș.a.), activarea progresivă a fenomenului astăzi pe cale de dispariție prinde contur. Este sigur că aceste prețioase informații, unele aflate la vedere, altele mai puțin vizibile, stau astăzi la dispoziția celor interesați. Problema care rămâne în suspensie o constituie conectarea acestor „zăcămintele” la fluxurile de informații, fapt posibil după anii '90 ai secolului trecut, odată cu apariția Internetului. Însăși traducerea din engleză în română a termenului Internet („rețea”) își dezvăluie semnificația. Instituțiile de administrare a cărții de la noi au folosit Internet-ul cu precădere pentru consemnarea (și relaționarea instantanee) cu noile apariții, cele dinainte rămânând, pe moment, în spațiul retrospectiv al universului cărții.

Între timp, odată cu liberalizarea circulației informației prin accesul nemijlocit la sursele internetului, conceptul tradițional și-a pierdut validitatea, această uriașă schimbare de sensuri exprimând o altă viziune cu privire la spectrul cunoașterii și contribuind la constituirea altei filosofii a raporturilor cu informația. Bibliografia a devenit, din temă centrală și unică, tema adiacentă a fenomenului literar globalizant. Unificarea are drept scop contopirea metodelor filologice, iar consecința este renu-

nțarea la specificul, la istoria (evoluția) lor.

Investigația lui Stan V. Cristea păstrează mai toate dintre atributele conceptului (tradițional) de bibliografie, fiind o realizare demnă de semnalat sub aspectul perpetuării bunelor practici de odinioară în cercetarea contemporană. Ea se circumscrie în sfera filologiei și apelează eficient la noile surse, complementare, numai astfel fiind posibil rezultatul obținut. Instrumentelor de lucru mai vechi ori de dată recentă, folosite pe parcursul cercetării, li se adaugă, la fel de meritoriu, efortul propriu intelectual, vast și extrem de solicitant, în asemenea demersuri. Rezultatele se „văd” în aproape fiecare pagină a acestei foarte amănunțite și riguros întocmite biobibliografii, în sensul că niciuneia din miile de referințele nu le lipsește componenta acritică (de la titlu, volum/articol, loc (editură/ revistă), an/lună de apariție, pagini), derulate pe distanța temporală a șapte decenii. Autorul cercetării face dovada unei răbdări benedictine și a unei tenacități rezistente la stresul și chiar mirajele (seducțiile) societății contemporane. Opțiunea lui Stan V. Cristea pentru aula bibliotecilor, în care își petrece majoritatea timpului diurn, sacrifică în mod deliberat viața sa publică. Și alte întreprinderi ale sale i-au adus, în același sens, notorietatea și bunul prestigiu în comunitatea restrânsă a slujitorilor culturii. Trebuie semnalat tot atât de voluminosul tom consacrat scriitorilor și publiciștilor teleormăneni⁴, din 2005, util în primul rând istoriei literaturii regionale prin scoaterea la suprafață a unor referințe (informații bibliografice) ascunse priviriilor comune. Se observă totodată că editarea cărților semnate de Stan V. Cristea se desfășoară în strânsă legătură cu un plan de lungă durată, fiindcă la câțiva ani după apariția mai înainte pomenită, fără a-și fi abandonat preocupările inițiale, cercetătorul revine asupra acestora dintr-o perspectivă în același timp amplificată și adâncită: autorul preia din dicționarul său „tema” celui mai important scriitor al locului focalizând sub lentila biobibliografică existența și activitatea literară a lui Marin

⁴ Stan V. Cristea, Dicționarul scriitorilor și publiciștilor teleormăneni, Editura ROCRIȘ, Alexandria, 2005.

Preda, atent examinate. Nu în ultimul rând, cărțile acestea, groase și serioase prin finalitate informativă, sunt rezultatul eforturilor unui cercetător care își urmează menirea înconjurat de tăcere și aureolat de modestie.

Așa cum s-a arătat, modelul biobibliografic adoptat de Stan V. Cristea aparține trecutului nostru filologic, când nicio ediție importantă, chiar dacă nu întrunea calitățile uneia critice, nu apărea neînsoțită de asemenea foarte utile repere. Cât de necesare erau ele nu este greu de demonstrat. Devine clar că volumele respective erau apanajul edițiilor consacrate marilor scriitori, satisfăcând nu doar simpla curiozitate, ci în special integrarea litearturii contemporane în fenomenul istorico-literar. Ele erau contribuții ce vizau deopotrivă evoluția scriitoricească a autorului editat, cât și contextul mai larg al literaturii române, a cărei panoramă se profila în fundal.

Stan V. Cristea își însoțește biobibliografia de un excurs argumentativ în care sunt enunțate atât obiectivele cercetării – acestea vor fi punctate în *Nota asupra ediției* – cât și profilul artistic și moral al scriitorului, despre care afirmă: „Marin Preda este cu siguranță, în literatura română postbelică, scriitorul al cărui destin literar de excepție este dublat de o conștiință pe măsură, ale cărei trăsături se definesc prin gravitate și responsabilitate, căci «ideea de creație este legată în conștiința scriitorului de ideea de reușită», după cum el însuși admite”.

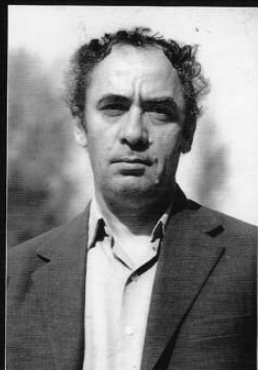
Pornind de la această realitate, devenită linie directoare, dar și element de echilibru al întregului demers, portretul scriitoricesc al lui Marin Preda este surprins pe coordonate variabile, în care intră inclusiv adversitățile din timpul vieții (cazul Eugen Barbu), precum și cele de după dispariția acestuia (Gh. Grigurcu, Alexandru George, doi înverșunați procurori literari), spre a se concentra asupra etapelor de creație, stabilite în cinci intervale temporale, de la debutul din atmosfera tulbure a sfârșitului de război mondial și până la cea de a cincia, ilustrati-

vă prin opere precum *Delirul* (1975), *Viața ca o pradă* (1977) și *Cel mai iubit dintre pământeni* (1980).

Reținem, de asemenea, că în etapa a patra de creație, Stan V. Cristea stabilește momentul despărțirii lui Marin Preda de moromețianism, aspect puternic infuzant în etapa a III-a (1955-1967), fapt asupra căruia ne arătam acordul numai în ceea ce privește creația, nu și biografia, deoarece „modelul tatălui” nu este abandonat de-a lungul întregii vieți (biografii) a lui Marin Preda. În același preambul, în absența continuităților biografice (frânte în anul 1980), cercetătorul reface, de asemenea etapizat, traseul bibliografic aducându-l la zi. Aici perspectiva este simplificată și are ca bornă, pentru delimitări interne, anul 1989, când țara noastră a ieșit din calvarul comunist spre intra dezastul capitalist. Chestiunea, în sine, nu poate evita „păcatul”⁵ scriitorului de a fi trăit și creat în comunism, atât de intens mediatizat de unii dintre detractorii lui Marin Preda.

Oarecum redundant, autorul continuă cu „receptarea antumă” a operei lui Marin Preda, comprimând cele înainte amintite cinci etape în trei și numai apoi exemplificând prin date și referințe privitoare la receptarea postumă, restrânsă la două etape cu aceeași bornă edificatoare, decembrie 1989. Ceea ce s-a petrecut în aceste intervale ar fi meritat o discuție mai amplă având în vedere că, după 1989, odată cu liberalizarea spațiului literar consacrat dezbaterilor de idei, acesta a fost invadat, pe lângă discursuri critice susținute *sine ira et studio*, de numeroase intervenții temperamentale, de insinuări umorale care au alterat dialogul de idei. Ne susținem afirmația și pe argumentul că, în statistica referințelor dinainte și de după dispariția biologică a lui Marin Preda, raportul este net în favoarea perioadei a doua, ilustrând, chiar și în acest mod comparativ, interesul enorm și incitățile (provocările) de care este înconjurată opera predistă. În acest sens, deși emană obiectivitate, simpla enumerare a persoane-

⁵ În treacăt fie spus, paradoxul acestei schimbări fusese anticipat de un aforism al lui Victor Eftimiu trimis lui Perpessicius și corectat de acesta din urmă. Eftimiu scrisese concis: *Capitalism, păcatele tinereții*, iar Perpessicius adăugase *Comunism, păcatele bătrâneții*, completând ...tabloul, care ne apare astăzi inversat.

Prin proporțiile și valoarea creației sale, **Marin Preda** este unul dintre *clasicii* literaturii române contemporane, care, deși are parte de o posteritate dificilă, nu va înceta să stârnească atenția cititorilor și a criticilor, determinând deopotrivă admirații și controverse (sintagma "complexul Marin Preda" își va păstra, încă, pentru destulă vreme actualitatea), ceea ce înseamnă că opera sa nu va ajunge, totuși, să fie uitată ori tratată cu indiferență. Prin structura sa intrinsecă și prin valoarea literară și estetică, opera lui Marin Preda are și capacitatea indestructibilă de a resuscita oricând interesul.

lor care, fie au comentat favorabil opera lui Marin Preda, fie l-au atacat pe scriitor (fără puțința ca el să răspundă acuzelor preponderent biografice), ar fi necesitat comentarii mai ample, având în vedere sporita lor contextualizare.

Stan V. Cristea adaugă demersului argumentativ lunga serie de monografii și teze de doctorat (22 la număr), dintre care două au apărut în timpul vieții scriitorului. Printre semnatori se numără, între alții, Mihai Ungheanu, Ion Bălu, Monica Spiridon, Andrei Grigor, Adrian Dinu Rachieru, Aureliu Goci, George Geacăr, Gelu Negrea.

Acestea fiind coordonatele profilului spiritual, autorul trece la cel de-al doilea obiectiv al investigației sale, prezentat pe scurt în *Nota asupra ediției*, în care cercetătorul indică, drept temere, imposibilitatea unei investigații exhaustive, cum ar fi de dorit. Cum s-a spus, odată cu liberalizarea vieții noastre literare, circulația informației scapă rigorilor de consemnare, iar faptul acesta îi dă cercetătorului sentimentul efemerității. Din aceste considerente, Stan V. Cristea

anunță precaut: „fără a fi o «biobibliografie» exhaustivă, [cartea] dă seama despre ansamblul «arhitecturii» operei prediste și despre receptarea ei până în prezent”. Având în vedere dimensiunea efortului, credem că scopul cercetătorului a fost realizarea unei biobibliografii exhaustive. Dar, cum acest lucru nu este posibil nici măcar în situația unor investigații efectuate de echipe lărgite de specialiști, era necesară, cum am arătat, rezerva de mai sus.

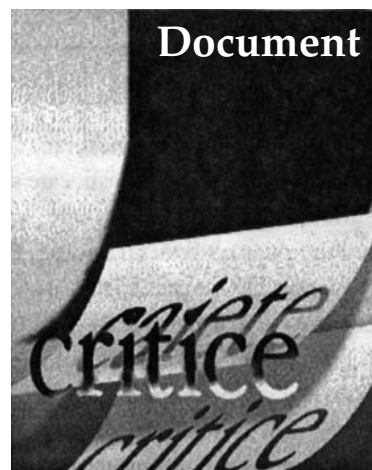
Investigarea este organizată în patru secțiuni, după cum urmează: 1. Reperele biografiei, despre care am comentat mai înainte; 2. Reperele operei (pentru care operează cu dihotomia, valabilă pe întreg curpînsul bibliografiei, în volume și în periodice), segment în cadrul căruia importante extensii (subdiviziuni) se referă, pe lângă proza scurtă ori fragmentele de roman, la articole și eseuri, la ecoul pieselor de teatru și al scenariilor de film spre a se încheia cu trimiterile privitoare la corespondența lui Marin Preda; 3. Reperele receptării conțin informații extrase din volume apărute, de aici atragând atenția, pentru informația încă prea puțin valorificată, seriile de interviuri acordate de Marin Preda, inclusiv cele despre marele romancier; 4. Indici (privind opera, indici de nume), meniți a facilita consultarea celor 7135 de intrări biobibliografice realizate de autor, extrem de laborios întocmiți, respectându-se, cronologic și alfabetic, criteriile înainte amintite, cu multiplele lor subdiviziuni. Efortul ar putea fi caracterizat drept titanice, iar alături de meritele deja anunțate ale acestei biobibliografii, mi se pare important de semnalat faptul care se deduce, așadar indirect dar cu toate acestea pregnant, că, dincolo de conglomeratul informației reorganizate și judicios repartizate pe secțiuni, cartea este ilustrativă în ceea ce privește, aș zice, însoțirea aurei de celebritate a operei lui Marin Preda de o a doua, la fel de strălucitoare, „aura meta-literară” ambele vizibile încă de la apariție și, apoi, în ascendența lor evolutivă.

Nu în ultimul rând, *Marin Preda - reper biobibliografice* ne prezintă, odată cu beneficiile de informație despre care am scris, straturile germinative ale unei creații în care pulsează viața.

George LETU*

Scriitori români în arhive diplomatice (II)

Elena Văcărescu (1864-1937)

Abstract

Elena Văcărescu, ilustră urmașă a unor boieri-patrioți, a împlinit îndemnul-testament primit de la marele său înaintaș, Ienăchiță Văcărescu, de a contribui la "a patriei cinstire". Limba franceză, soră a limbii sale materne, i-a facilitat pătrunderea cu mai mare ușurință în mediul cultural european. Prin intermediul ei, poeta și-a nuanțat gândurile, iar ca diplomat, a dat curs frământărilor și speranțelor neamului românesc. Martoră a punerii pietrei de fundament a Ligii Națiunilor, Elena Văcărescu a visat la stabilirea unei armonii universale în care România să-și aibă un loc binemeritat.

Cuvinte-cheie: Europa, diplomație, istorie, literatură, limba franceză, Liga Națiunilor.

Elena Văcărescu, worthy successor of patriot noblemen, has fulfilled the testament-impulse, received from her illustrious predecessor, Ienăchiță Văcărescu, to contribute to "the honoring of the country". The French language, sister of her native language, facilitated the entry, with greater ease, into the broad European environment, of thoughts, unrests, and hopes of the Romanian nation. A witness to the foundation of the League of Nations, Elena Văcărescu dreamed of establishing a universal harmony in which Romania will have a well-deserved place.

Keywords: Europe, diplomacy, history, literature (poetry), french language, United Nation League.

La 1 septembrie 1933, Elena Văcărescu înainta ministrului Titulescu un Raport, în limba franceză, în legătură cu activitatea desfășurată la Geneva și în Franța "ca și în orice punct din Europa unde a avut posibilitatea să facă simțită prezența României și să creeze pretutindeni o atmosferă favorabilă acesteia. Această dorință era o călăuză scumpă în întreaga activitate."¹

Încrezătoare în țara cu aceeași origine ca și România, Elena Văcărescu își autodefinia rolul ce-i va întipări imaginea în istorie: "...o femeie a întins puntea de aur ce unește sufletul a două neamuri."²

Într-o sesiune a Comitetului Literelor și Artelor din 1933, s-a propus să se clarifice

noțiunea de cultură și să se facă judecăți de valoare asupra viitorului culturii, asupra prestigiului activității intelectuale a umanității în viitor.

La acea sesiune, Elena Văcărescu a fost primită călduros de președintele Republicii spaniole, Alcala Zamora, scriitoarea noastră fiind membru al Comitetului Literelor și Artelor. De aceeași primire s-a bucurat și din partea altor personalități ale acestei țări, ministrul Afacerilor Externe, Zulueta, și Președintele Consiliului, Azana.

Punându-și întrebări în legătură cu rezultatele pe care le poate obține un guvern format din intelectuali, Elena Văcărescu apreciază totuși că guvernul

* Dr., Colegiul Național "Grigore Moisil", București, e-mail: georgeletu@yahoo.it.

1 Dosar MAE, Problema 77, "Elena Văcărescu", *Rapport, le 1-er Septembre 1953*, fila 33.

2 Elena Văcărescu, "Memorii", cap. "Mărturisiri", Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989, pag. 20

spaniol care avea această structură "înscrie o pagină luminoasă" în istoria țării. Universitari, laureați din domeniul literar, jurnaliști remarcabili au contribuit la evoluția Spaniei. Cultura a scos această țară din "umbra care o acoperea de secole". Dezbaterile au fost prezidate de Doamna Curie.³

Elena Văcărescu a explicat și atitudinea germanilor în cadrul sesiunii acestui for "... sărmanii germani, mai curând terorizați și reticenți, au fost de o prudență asemănătoare celei pe care noi o aveam față de ei." Semnificativă a fost poziția lui Thomass Mann, care se temea de pierderea prestigiului familiei germane. "Hitleriști mai mult din prudență, decât din convingere, profesorii germani care se aflau cu noi la Madrid și-au putut da seama de libertatea de gândire a Comitetului care a propus-o ca președintă pe Marie Curie, de origine franceză și poloneză, totodată, fără să fie pură rasă ariană."⁴

Situația copiilor și tineretului nu putea trece neobservată de Comisia Societății

Națiunilor. În septembrie 1933, Elena Văcărescu sublinia în Raportul din 25 septembrie 1933 trimis lui Nicolae Titulescu: "Această problemă a protecției copilului și tineretului mă preocupă în cel mai înalt grad. Ea întâmpină cele mai mari dificultăți dintre care criza financiară este cea mai importantă."⁵

Pericolul care amenința tineretul viza întreaga umanitate. De aceea, Comisia a cerut să adopte o rezoluție în care să se faciliteze activitatea socială a Societății Națiunilor care să aibă în vedere problema tinerei generații. Elena Văcărescu a subliniat și confuzia cu care este înconjurată problema șomajului copiilor minori și încercările timide cu care este abordată. Grijă față de copii și tineri s-a manifestat și-n alte rapoarte trimise de diplomatul român care a avut satisfacția că România s-a numărat printre țările care au trimis Comisiei cea mai importantă documentare privind stadiul îmbunătățirii protecției copilului și tineretului. Ca urmare, Comisia a luat

3 Dosar MAE, Problema 77, "Elena Văcărescu", *Rapport, le 1-er Septembre 1952*, filele 37-38.

4 Dosar MAE, Problema 77, "Elena Văcărescu", *Rapport, le 1-er Septembre 1952*, fila 38.

5 Arhiva MAE, Fondul Geneva, vol. 51/ 25 septembrie 1933.

hotărârea de a crea un centru de informare pe această temă, care trebuia să funcționeze în cadrul Bibliotecii Societății Națiunilor. La aniversarea unui deceniu de la introducerea în programul Societății Națiunilor a problemei protecției copiilor, Elena Văcărescu a prezentat activitatea Comisiei și rezultatele obținute. Delegațiile Angliei și Franței i-au mulțumit Elenei Văcărescu și inclusiv României pentru ajutorul energetic și neobosit oferit Comisiei. Într-o importantă întâlnire de la Madrid având ca temă "Viitorul culturii", a fost apreciată într-un discurs pronunțat în cadrul Comisiei Intellectuale din 9 octombrie 1933 ca "strălucitoare și reușită". Au fost prezenți și alți oameni de cultură: francezii Marie Curie-Sklodowska și Paul Langevin, spaniolii Unamuno și Garcia Morente, austriacul Josef Strzowski, danezul Vigo Broendal, portughezul Julio Dantas, britanicul J.B. Haldane, compatriotul ei, George Oprescu, și alți recunoscuți oameni de cultură. Paul Valery remarcă cu umor: „... vă prezint o ceată de donquijoți ai spiritului care se bat împotriva morilor de vânt”.⁶ În același discurs, Elena Văcărescu a amintit și realizările Institutului Internațional din Paris și ale Institutului Cinematograficului Educativ din Roma. Paul Boncour, Baron Aloisi și S. Madariaga, delegații Franței, Italiei și Spaniei, i-au mulțumit pentru aprecierile făcute.

La 9 octombrie 1933, ținând seama de noile condiții create de progresul înregistrat în toate domeniile, Elena Văcărescu manifestă prudență, convinsă că trecutul trebuie să ajute la înlăturarea greșelilor făcute. Declanșarea crizei economice a adus noi probleme care s-au agravat din cauza "lipsei de încredere care a invadat omenirea". Elena Văcărescu definea criza ca o hidră cu o sută de capete și cu o sută de nume "care a perturbat în mare măsură

evoluția relațiilor internaționale”.⁷

Conferințele "Les Parfums de l'Italie" ("Parfumele Italiei"), "Les Princesses de legendes" ("Prințesele legendei"), "Au pays des fees" ("Țării basmelor") trădează sensibilitate, suplețea stilului, dar și o bogată informație, o vastă cultură. Aceste lucrări sunt o reunire a personalităților, curentelor și operelor nemuritoare, a legendelor care au străbătut veacurile. Nu lipsesc vanitățile omenești întrupate de personaje care au înscris pagini dureroase în istorie.

Activitatea multiplă a Elenei Văcărescu a fost semnalată în articole elogioase apărute în presa franceză de prestigiu: "Le Temps", "Paris midi", "Paris Soir", "Le Petit Parisien", "Les Debats", "L'Excelsior", "L'Illustration", "Le Quotidien", "La Revue de Paris", "La Revue Hebdomadaire". Aceeași poziție au avut-o și marile ziare din provincie.

Un "vibrant elogiu al României"⁸ a obținut în urma conferinței despre "Rolul politic al femeii".⁹ Scopurile și principalii reprezentanți ai Societății Națiunilor au constituit subiectul Conferinței ținute la Châtelerault.¹⁰

În cadrul unor numeroase întruniri sau banchete a ținut discursuri sau toasturi. Elena Văcărescu menționează participarea ei la banchetul în cinstea lui Briand, la întrunirea Asociației Avocaților și Magistratilor în cinstea Doamnei Maria Verone.¹¹

Deosebită importanță a avut faptul că, în anul 1936, Elena Văcărescu a pus bazele unor instituții care își vor continua activitatea peste timp.

În decembrie 1936, a ținut Conferința de inaugurare a catedrei "Mihail Eminescu" la "Cercul de Studii Mediteraneene" din Nisa, în prezența prefectului și a primarului local și în prezența a numeroase personalități franceze și străine. "Cu acest prilej, au avut

6 Ion Stăvăruș, *Elena Văcărescu*, cap. "Ambasadoarea sufletului românesc", Editura Univers, București, 1974, pag. 80.

7 Arhivă MAE, Fond Geneva, vol. 51.

8 Dosar MAE, Problema 77, "Elena Văcărescu", fila 45/Paris, 28 iulie 1937.

9 Dosar MAE, Problema 77, "Elena Văcărescu", fila 45/Paris, 28 iulie 1937.

10 Dosar MAE, Problema 77, "Elena Văcărescu", fila 45/Paris, 28 iulie 1937.

11 Dosar MAE, Problema 77, "Elena Văcărescu", fila 45/Paris, 28 iulie 1937.

loc importante manifestații de simpatie pentru România”, preciza Elena Văcărescu.¹² Ea a fondat și “Comitetul Internațional pentru difuziunea artistică și literară prin cinematograf”, care și-a continuat activitatea decernând mai multe medalii unor valoroase filme.¹³

Intuind cursul evenimentelor, pentru a întări relațiile româno-franceze, a înființat în 1913, la București, “Cercul Analelor”, o societate similară Universității Analelor din Franța, în care au ținut conferințe, printre alții: Octavian Goga, Nicolae Iorga, Dimitrie Gusti, Victor Eftimiu, Cincinat Pavelescu. Și în București, ca și în Franța, de la tribună a reușit să aducă un real folos țării sale.¹⁴

În iarna anului 1936 a fost invitată să țină mai multe conferințe în sud-vestul Franței, la Toulouse, Castres și Mazamet. Acestea au fost urmate de recepții și de manifestații proromâne.¹⁵

Elena Văcărescu a participat la activități care aveau drept scop evidențierea rolului femeii în realizarea progresului societății. În acel an s-au desfășurat: “Congresul feminist”, sub președinția Ducesei de la Rochefoucauld, “Congresul Uniunii Femeilor de profesii libere” și Sesiunea anuală a Asociației “Comite de la Parole”, care era prezidată chiar de Elena Văcărescu.¹⁶

Poeta Elena Văcărescu a făcut parte din juriul care a decernat diferite premii literare: Prix Femina, Prix Renée Vivien etc. și, la inițiativa ei, s-a înființat “Prix Hélène Vacaresco”, care se acorda anual unei lucrări de critică sau de istorie. În 1936, acest premiu a fost decernat lui Maurice de la Fuye, pentru lucrarea “Rostopchine”. Tot la inițiativa sa a fost creat un cerc de studii geografice “La femme de l’Univers”, al cărui scop era “apropierea dintre neamuri”

și la care au aderat personalități feminine franceze și străine cărora li se facilitau călătoriile de studii.¹⁷

Comunicarea scrisă și intervențiile făcute în cursul dezbaterilor au fost apreciate în cadrul sesiunii anuale a “Comitetului de Litere și Arte” înființat de Societatea Națiunilor. La această sesiune au participat mulți delegați de renume mondială: Paul Valery, președintele sesiunii, Jules Romains, H. Focillon, Paul Hazard. Elena Văcărescu notează: “S’a discutat despre *Destinul viitor al literaturii*, într-o atmosferă de înaltă spiritualitate și cu ciocniri de idei pline de autoritate.”¹⁸

Convinsă că literatura poate servi ideii nobile de pace și cooperare, Elena Văcărescu a susținut publicarea folclorului literar.

Activitatea desfășurată în cursul anului 1936-1937 a fost apreciată într-o notă a lui Victor Antonescu, din 3 august 1937:

Mademoiselle Helene Vacaresco
7, rue Chaillot, Paris XVI.

Primind darea de seamă din 28 Iulie, Vă mulțumesc și Vă felicit călduros pentru activitatea ce ați desfășurat în cursul anului în favoarea cauzei românești.

Victor Antonescu¹⁹

Un amplu raport trimis din Paris, la data de 28 iulie 1937, adresat Ministerului Afacerilor Străine, Victor Antonescu, dezvăluia conștiința datoriei împlinite față de țară în cursul anului 1936-1937:

„Domniei Sale
Domnului Victor Antonescu
Ministru al Afacerilor Străine.

Paris, 28 Iulie 1937

Domnule Ministru,

Sunt mulți ani de când Guvernul Român mi-a încredințat misiunea, pe atât de frumoasă pe cât e de grea, de a reprezenta în Franța ca și la Geneva idealul românesc de pace și colaborare între națiuni. Eu m’am achitat de această misiune-

12 Dosar MAE, Problema 77, “Elena Văcărescu”, fila 45/Paris, 28 iulie 1937.

13 Dosar MAE, Problema 77, “Elena Văcărescu”, fila 45/Paris, 28 iulie 1937.

14 Ioan Stăvărș, *Elena Văcărescu*, cap. “Anii gloriei literare”, Editura Univers, București, 1974, pag. 66.

15 Dosar MAE, Problema 77, “Elena Văcărescu”, fila 45/Paris, 28 iulie 1937.

16 Dosar MAE, Problema 77, “Elena Văcărescu”, fila 45/Paris, 28 iulie 1937.

17 Dosar MAE, Problema 77, “Elena Văcărescu”, fila 46/Paris, 28 iulie 1937.

18 Dosar MAE, Problema 77, “Elena Văcărescu”, fila 47/Paris, 28 iulie 1937.

19 Dosar MAE, Problema 77, “Elena Văcărescu”, fila 50/nr. 44468/3 august 1937.

ne cu un entuziasm dictat nu numai de datoria pe care promisem s'o îndeplinesc, ci și de convingerile mele cele mai intime. În acest sens doresc să fie interpretată activitatea mea de totdeauna și în deosebi aceea pe care am desfășurat-o în cursul anului 1936-1937."²⁰

În întreaga activitate, Elena Văcărescu a urmărit două scopuri: "1. răspândirea în publicul francez a ideii românești și a cunoștințelor despre România; 2. sprijinirea pe toate căile a idealului politic și cultural afirmat de Societatea Națiunilor".²¹

Pentru a face cunoscută realitatea românească, a participat la întâlniri, congrese, conferințe și la unele manifestări colaterale. Fiind tratată cu respect și interes de persoanele cu care a venit în contact, era convinsă că „...fiecare omagiu ce mi se aduce personal, fie în calitate de poetă, fie în calitate de conferențiară, se răsfrânge direct și conștient asupra țării noastre”.²²

În acea perioadă a ținut numeroase conferințe cu subiect cultural, în cadrul „Universității Analelor”²³, a cărei colaboratoare a fost încă de la înființarea ei în 1906 de către Adolphe Brisson (cărui i se adaugă apoi Jean Richepin și Louis Barthou). În cadrul acestor „Annales”, scriitoarea română își desfășoară talentul de oratoare prodigioasă timp de aproape patru decenii, în compania unor nume celebre, de la Anatole France, Loti și Maeterlinck la Valery, Giraudoux și Maurois.²⁴ În ianuarie 1937, în prezența doamnei Lebrun, soția președintelui Republicii Franceze, Albert Lebrun²⁵, la Sala Chopin, a prezentat

„Viața și opera lui Mozart”.²⁶ În asociații studențești, franceze sau internaționale a ținut mai multe conferințe cu subiect românesc sau străin.²⁷

Între 20-24 iulie 1937, scriitori din diferite țări s-au întrunit la Paris pentru a dezbate „destinul viitor al literelor”. La reuniunea condusă de Paul Valery, și-au exprimat convingerile francezii Bloch, G. Duhamel, J. Romain, englezii E.M. Forster, G. Murray, poeta chiliană, Gabriela Mistral, americanul Thornton Wilder. Toți considerau că adevărata literatură trebuie să reflecte viața și să impulsioneze societatea. La rândul său, Elena Văcărescu a subliniat: „de atitudine noastră față de această problemă poate depinde, în primul rând, răspunsul pe care-l vom da cu privire la destinul literelor”.²⁸

În Comisia de Cooperare Intelectuală a Ligii Națiunilor, Elena Văcărescu și Paul Valery au inițiat proiecte importante. Au reușit să creeze o „Bibliotecă universală”, instrument important de traducere a capodoperelor literaturii universale, care au fost difuzate apoi în întreaga lume.²⁹

Încă din 1905, la inițiativa lui Iyonne Sarcey, au fost fondate „Université des Annales” (Universitatea Analelor), o societate de conferințe, și revista acesteia, „Conferencia”.³⁰

Printre colaboratorii lor, personalități literare, culturale, științifice, care au desfășurat o bogată activitate în primele decenii ale sec al XX-lea, primită cu entuziasm de publicul francez, s-a situat și Elena

20 Dosar MAE, Problema 77, „Elena Văcărescu”, fila 44/Paris, 28 iulie 1937.

21 Dosar MAE, Problema 77, „Elena Văcărescu”, fila 44/Paris, 28 iulie 1937.

22 Dosar MAE, Problema 77, „Elena Văcărescu”, fila 45/ Paris, 28 iulie 1937.

23 Dosar MAE, Problema 77, „Elena Văcărescu”, fila 45/Paris, 28 iulie 1937.

24 Ion Stăvăruș, *Elena Văcărescu*, cap. „Anii glorei literare”, Editura Univers, București, 1974, pag. 66.

25 Albert Lebrun (1871-1950), om politic francez, președinte al Republicii Franceze în perioada 1932-1940. Curând după începutul celei de-a doua legislaturi, izbucnind conflictul armat cu Germania, Lebrun se retrage de la putere (iulie 1940), iar ultimele zile înainte de renunțare la mandat s-a retras bolnav în stațiunea balneară La Bourboule din Masivul Central. (Elena Văcărescu, *Memorii*, cap. „Note - La revedere, domnule Lebrun”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989, pag. 198).

26 Dosar MAE, Problema 77, „Elena Văcărescu”, fila 45/Paris, 28 iulie 1937.

27 Dosar MAE, Problema 77, „Elena Văcărescu”, fila 45/Paris, 28 iulie 1937.

28 „Entretiens” („Convorbiri”), VIII, Paris, 1938, pag. 271.

29 Elena Văcărescu, *Memorii*, cap. „Note-Paul Valery”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989, pag. 196.

30 Elena Văcărescu, *Memorii*, cap. „Note - Pentru ce scriu Nietzsche fără T”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989, pag. 196.

Văcărescu. Datorită ei s-a înființat și Cercul de studiu "Femeia și Universul", cu scopul de a atrage personalități feminine franceze și străine în efortul apropierei dintre națiuni.

La 8 martie 1938, Elena Văcărescu a rostit jurământul de credință Regelui Carol al II-lea:

*Ministerul Regal al Afacerilor Străine
Direcțiunea Personalului*

*Jur credință Regelui Carol al II-lea, jur să respect Constituția și legile țării, să păstrez cu sfințenie secretul lucrărilor și îndatoririlor ce mi se vor încredința în serviciul Ministerului Afacerilor Străine. Așa să-mi ajute Dumnezeu.*³¹

La 15 ianuarie 1940 s-a înființat un Serviciu de Proză și Propagandă pe lângă Ambasada Română din Paris. Conducerea acestui serviciu a fost încredințată Elenei Văcărescu de către ministrul Gafencu care a apreciat: "Eminențele servicii ce a-ți adus de atâția ani României pe acest tărâm, în Capitala Franței..."³²

La 10 iulie 1940, România s-a retras din "Societatea Națiunilor" și, de aceea, Ministrul Secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine, Mihail Manoilescu, a hotărât ca și activitatea Elenei Văcărescu în calitate de delegat al țării noastre pe lângă această Societate să înceteze.³³

Uneori intențiile Elenei Văcărescu sunt reprobate, deși sunt pornite din nesecata dragoste de țară. În 1945 se crease la Paris o atmosferă tensionată din cauza atacurilor germanilor.

Înzestrată cu darul oratoriei, Elena Văcărescu a înțeles că, pentru impunerea ideilor sale din planul economiei, vieții sociale, culturale, literaturii, artei, în general, de un real ajutor poate fi puterea cuvântului: "E simplu să constatăm posibilitățile

vertiginoase cu care se înarmează în zilele noastre conferențiarul ca mesager al țării sale în străinătate și chiar în propria-i țară, rival adesea victorios al avocatului și parlamentarului. Căci el reprezintă o acțiune în ceea ce ea are mai spiritual și tototdată de efect imediat".³⁴

Referindu-se la activitatea diplomatică a Elenei Văcărescu, activitate desfășurată la Geneva între cele două Războaie Mondiale, cu rezultate deosebite în cadrul Societății Națiunilor, Nicolae Iorga scria: "Și astfel, când a fost problema apărării intereselor țării înaintea unui areopag greu de mulțumit, ca acela dela Geneva, am prefăcut o femeie care-și datora gloria numai cântecului - de și ajunsese a fi și o conferențiară de mare notorietate - în apărătoarea entusiastă a dreptului nostru. Cei cari au ascultat-o spun că niciodată el n'a fost mai bine servit".³⁵

Declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial a umbrit sufletul diplomatei române. Intuiește că istoria Franței se îngemănează cu cea a României. În timpul războiului împotriva patriei adoptive, când a fost gonită din Paris și a locuit la Cannes, a invocat ajutorul Divinității pentru aceste țări: "Doamne, fă ca, vie sau moartă, să știu când Arcul de Triumf se va zgudui din nou din încheieturile sale, căci în acea zi și România noastră va vedea drapelele sale fremătând ca inimile de adolescenți".³⁶

Gândurile sumbre i-au zdruncinat ființa când, la sfârșitul lunii mai 1940, guvernul român a hotărât să adere la Axă, act impus cu forța de Germania fascistă.³⁷

Evocând cumplitii ani de zbucium, Elena Văcărescu nota: "...în vremea războiului vestea catastrofei și triumfului nostru îmi sosea pe drumuri întortochiate și lungi, întârziere ce sporea tortura neliniștei, întocmai ca așteptarea veștilor de la o mamă

31 Dosar MAE, Problema 77, "Elena Văcărescu", fila 43/8 martie 1938.

32 Dosar MAE, Problema 77, "Elena Văcărescu", fila 53/16 ianuarie 1940.

33 Dosar MAE, Problema 77, "Elena Văcărescu", fila 55/București, 22 iulie 1940.

34 Ioan Stăvăruș, *Elena Văcărescu*, cap. "Proza. Teatrul. Oratoarea", Editura Univers, București, 1974, pag. 251.

35 "Universul Literar" director Nicolae Iorga, anul XLI, nr. 26/28 iunie 1925, articol scris de Nicolae Iorga "Două poete de sânge românesc în Franța: Elena Văcărescu și Anna de Noailles", pag. 2, coloana a II-a.

36 Teodosia Graur, *Helene Vacaresco*, "Revue roumaine", 1947, nr. 11-12, pag. 72.

37 Elena Văcărescu, *Memorii*, cap. "Note - La revedere, domnule Lebrun", Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989, pag 198.

cu viața primejduită”.³⁸

În ciuda activității neobosite, pe parcursul mai multor decenii, desfășurate de marea iubitoare de țară, au existat și voci care au încercat să-i clatine poziția. Într-o *Notă de serviciu* cu semnătură indescifrabilă, datată 23 ianuarie 1945, Paris, pe un ton vehement, era acuzată de meschinărie pentru că a acceptat să fie trecută pe lista celor care vor participa la serbarea organizată de Frontul Național cu prilejul zilei de 24 Ianuarie. Prezența numelui ei pe invitația la serbare acorda “un patronaj oarecum moral acestei organizații”.³⁹

Atitudinea Elenei Văcărescu a fost un răspuns la rugămintea Mariei Ventura de a o

însoți. Artista “a fost pensionată de la Comedia Franceză și [...] a nădăjduit ca, cu sprijinul rezistenței, să poată fi reangajată, sperând poate ca într’o zi să vadă reînvoindu-se o anumită binecuvântată și grandioasă libertate a Guvernului român...”.⁴⁰ Autorul Raportului considera că Maria Ventura spera ca Frontul Național să preia curând conducerea Legației. Evidențiind “vârsta... extrem de înaintată”⁴¹ a Elenei Văcărescu, autorul acestui raport sublinia cu malițiozitate: “...Domnișoara Văcărescu este încă destul de lucidă pentru a-și da seama că epoca Domniei sale a trecut și dornică de a fi cădelnițată a suprema oară în public, a acceptat din vanitate senilă această participare”.⁴²

38 Elena Văcărescu, *Memorii*, cap. “Discursul meu de primire la Academia Română”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989, pag. 168.

39 Arhiva MAE, Problema 77, Dosar “Elena Văcărescu”, *Notă de serviciu*, Paris, 23 Ianuarie 1945, fila 60.

40 Arhiva MAE, Problema 77, Dosar “Elena Văcărescu”, *Notă de serviciu*, Paris, 23 Ianuarie 1945, fila 62.

41 Arhiva MAE, Problema 77, Dosar “Elena Văcărescu”, *Notă de serviciu*, Paris, 23 Ianuarie 1945, fila 61.

42 Arhiva MAE, Problema 77, Dosar “Elena Văcărescu”, *Notă de serviciu*, Paris, 23 ianuarie 1945, fila 62.

Asemenea răutăți nu au avut ecou defavorabil în țară și, la 1 iulie 1945, Elena Văcărescu a fost numită Consilier Cultural diurnist pe lângă Legațiunea Regală a României la Paris.⁴³ La 24 iulie 1945, printr-o telegramă, Elena Văcărescu îi mulțumea lui Gheorghe Tătărescu pentru misiunea încredințată, asigurându-l că va servi „...scumpa noastră țară cu forțe reînnoite și cu dorința neobosită de a fi cât mai folositoare”. În același timp, preciza: “Vă multumesc pentru această consacrare a unei activități care nu a încetat o clipă în anii grei și să asigur de tot concursul meu în acțiunea excelentzei voastre pentru refacerea prestigiului țării peste hotare”.⁴⁴ În această calitate, și-a reluat legăturile cu personalitățile cu care a colaborat înaintea războiului.

De altfel, meritele diplomației române au fost recunoscute în mod deosebit încă din 1925, când, în cadrul Sesiunii Generale a **Academiei Române**, prezidate de Iacob Negruzzi, la propunerea unui grup de academicieni, în frunte cu Nicolae Iorga, Elena Văcărescu și Anna Brâncoveanu de Noailles au fost primite ca **membri corespondenți** ai acestui înalt for spiritual.

Când, în *februarie* 1934, a fost primită în calitate de **membru în Academia Română**, adresându-se participanților, Elena Văcărescu a subliniat: “Vedeam în gestul acesta de chemare un gest simbolic. În persoana mea cinsteați faima de peste hotare a României și acordați aprobarea Dumneavoastră unei atitudini statornice, unei acțiuni pasionate, în sfârșit, unei idei care expansiunii noastre spirituale în Europa”.⁴⁵

Pentru toate strădaniile ei, pământul țării a primit-o în sânul lui, oferindu-i, în sfârșit, odihna binemeritată. Ce păcat însă că, odată cu aceasta, vâlul uitării s-a așternut treptat și doar din când în când se reaprind lumini

timide pe rândurile celei care și-a iubit cu adevărat țara și le vorbește urmașilor de sfânta datorie de a apăra pământul străbun, pacea lumii, viitorul copiilor!...

Datorită contribuției Elenei Văcărescu în Comisia pentru protecția copilului și a tineretului, la 11 septembrie 1934 a fost aleasă vice-președinte al acesteia cu ocazia celei de a X-a aniversări a introducerii problemei protecției copilului în programul Societății Națiunilor.

Elena Văcărescu a oferit interesante și bine documentate rapoarte diplomatice și în alte domenii de mare interes: traficul de femei și copii, traficul de opium și de alte droguri. La 9 iulie 1933 a intrat în vigoare Convenția pentru limitarea fabricării și reglementării distribuției stupefiantelor, Anglia, Franța și Olanda oferind propria experiență în acest domeniu. Comisia a fost însărcinată “cu reglementarea acestor probleme sociale de mare importanță”, se sublinia în “Raportul asupra activității celei de-a V-a Comisii a Sesiunii a XIV-a a Societății Națiunilor”.⁴⁶

Apreciind în mod deosebit acțiunea lui V. Pella, Elena Văcărescu a atras atenția asupra ezitărilor Comitetului, ale cărui preocupări s-au limitat la “simple considerații pe hârtie care vor rămâne pentru totdeauna închise în care au fost scrise, sau în ecurile stinse repede ale reuniunilor în care ele au fost anunțate. Dar, pentru dezarmarea morală nu s-a întâmplat așa. Sunt idei care prind aripi, imediat ce s-au născut și nu se opresc din elanul lor”.⁴⁷

Încrederea deosebită, alimentată mai mult de dorință și speranță în puterea Comisiei de Cooperare Intelectuală și a Institutului din Paris de a salva omenirea de la un dezastru, pe care o avea Elena Văcărescu, s-a dovedit utopică. În decem-

43 Arhiva MAE, Problema 77, Dosar “Elena Văcărescu”, 5 iulie 1945, fila 63.

44 Arhiva MAE, Problema 77, Dosar “Elena Văcărescu”, nr. 19527/26.VII.1945, fila 76.

45 Elena Văcărescu, *Memorii*, cap. “Discursul meu de primire la Academia Română”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989, pag. 166.

46 Arhivele MAE, Fond Geneva, vol. 51.

47 Discurs Elena Văcărescu, 9 noiembrie 1933, Societatea Națiunilor, “Jurnalul Oficial”, 1933 - Arhive MAE, fond Geneva.

brie 1938, înțelegând ineficiența acestora și că declanșarea războiului era inevitabilă, nota: "În timp ce drumurile Europei sunt pline de tancuri, în timp ce vocile iritate și autoritare formulează revendicări din ce în ce mai intransigente, în timp ce armele se pun în mișcare la frontiere și strategii pregătesc planurile lor de atac sau apărare, Societatea Națiunilor discută. Nimeni în sufletul lui nu-și mai face iluzia eficienței textelor discutate. Fiecare știe că aceste texte nu pot împiedica marele rău."⁴⁸

Contemporană cu grozăviile Primului Război Mondial, Elena Văcărescu nu a încetat să lupte în favoarea păcii. Retrasă la Cannes, în zona liberă, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial a condamnat cu toată fermitatea, alături de intelectualitatea franceză, ocupația nazistă. A militat și pentru alianța României cu Franța, Anglia, Statele Unite.

Gonită din Paris de regimul de ocupație nazist, ea scrie, în timpul războiului, la Cannes: "Doamne, fă ca, vie sau moartă, să știu când Arcul de Triumf se va zgudui din

nou din încheieturile sale, căci în acea zi și România noastră va vedea drapelele sale fremătând ca inimile de adolescenți".

Elena Văcărescu moare la Paris, în ziua de 17 februarie 1947, la locuința sa din Rue Chaillot, nr. 7. Avea 83 de ani. Iată un fragment din testamentul poetei, pe care ea l-a întocmit la 15 septembrie 1945:

"Deși am fost silită, din cauza împrejurărilor nenorocite ale vieții mele, să trăiesc departe de România, inima mea nu a încetat un singur moment de a bate pentru dânsa; toată activitatea mea de aproape o jumătate de veac a fost consacrată intereselor neamului nostru, căutând să strâng raporturile dintre Franța și România, Franța care a fost pentru mine a doua patrie și unde, din fericire, numele meu este și va rămâne simbolul celor două popoare pe care le slăvesc."⁴⁹

Puternica legătură sufletească a româncei Elena Văcărescu cu țara natală nu a avut un formal caracter declarativ, ci s-a concretizat într-o activitate foarte bogată și variată.

Bibliografie

- Ion Stăvăruș, *Elena Văcărescu*, Editura Univers, București, 1974;
- Elena Văcărescu, *Memorii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989;
- Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 77, Dosar "Elena Văcărescu";
- Elena Văcărescu, *Țara mea*, culegere de versuri patriotice, Editura Militară, București, 1977;
- Andrei Radu, *Aspecte românești în opera Elenei Văcărescu*, în "Studia. Universitatis Babeș-Bolyai", Cluj, 1966;
- "Universul literar", director Nicolae Iorga, duminică, 28 iunie 1925, articolul: "Două poete de sânge românesc în Franța: Elena Văcărescu și Anna de Noailles"- Nicolae Iorga;
- *Din amintirile Elencuței Văcărescu*, Editura Paideia, București, 2000;
- Helene Vacaresco, *Projections colorées. 15 conférences: Les Parfums de l'Italie*", Editions Marcelle, Lesage, 24, Place Dauphine, Paris;
- Elena Văcărescu, *Regi și regine pe care i-am cunoscut*, traducere de Ileana Carmen Moldovan, Editura Compania, București, 2007;
- Alexandra Andronescu, *Elena Văcărescu - poetă a sufletului românesc în limba franceză*, "Archiva Valachica. Studii și material de istorie și istorie a culturii", Târgoviște, 1976.

⁴⁸ Elena Văcărescu, *Război și pace, de la Geneva la Strasbourg*, "Timpul", 4 decembrie 1938, an II, nr. 572.

⁴⁹ Andrei Radu, *Aspecte românești în opera Elenei Văcărescu*, în "Studia Universitatis Babeș-Bolyai", Cluj, 1966, pag. 61.

Caius Traian
DRAGOMIR*

Despre demnitate și drept ca surse ale existenței

Abstract

Ființa umană nu există doar în mod natural, ci și prin drepturile sale și prin capacitatea de a atinge o demnitate înaltă. Drepturile umane s-au dezvoltat într-o istorie lungă, începând din Marea Britanie, Franța și Statele Unite. Demnitatea vine dintr-o morală autentică și trebuie să fie independentă de salariile acordate diferitelor profesii, precum judecătorii, medicii, profesorii etc.

Cuvinte-cheie: drepturile umane, demnitatea socială, salarii, judecători, medici, profesori.

The human being does not exist only in a natural way, but also through his rights and by his capacity to reach a high dignity. The human rights were developed in a long history, starting with UK, France and USA. The dignity comes from a real ethics and should be independent by the level of salaries offered to different professions, like judges, medical personnel, professors etc.

Keywords: human rights, dignity (social), salaries, judges, physicians, professors.

Existăm, evident, pentru că existăm – pentru că fiecare dintre noi a fost născut în conformitate și, ar fi bine de spus, în cadrul unui proces ori după evenimente, fenomene și legi al căror cod (cuvântul circulă ca și cum ar semnifica vreun lucru și ar avea o greutate demnă de apreciere) se află înscris în genele, în ADN-ul speciei. Existența globală, aceea căreia Parmenide, Zenon și Heidegger îi spuneau ființa, nu este altceva decât expresia – perfect cunoscută lui Platon, lui Pitagora, lui Einstein și Planck – voinței divine, personale, a voinței lui Dumnezeu. Dar mai existăm, între altele, în încă două moduri ori poate chiar trei: existăm legal, printr-o lege juridică, statală, deci existăm prin drept; mai existăm apoi printr-o anumită calitate care poate fi chiar și un defect (s-a spus, cu o glumă: „singurul meu defect este acela că nu am nicio calitate”) și, în sfârșit, tocmai pentru că existăm într-o calitate, mai exact: într-o calitate, existăm

și moral – deci nu în baza unui drept, ci a unei demnități. Immanuel Kant spunea: „sunt lucruri care pot fi schimbate între ele și care au un preț, pe când altele sunt de neînlocuit, unice, iar acestea au o demnitate”. În unele dintre calitățile noastre putem fi înlocuiți – pentru aceste calități primim salarii, putem fi gratificați cu daruri etc., dar uneori existăm prin calități de neînlocuit, iar pentru acestea nu avem decât demnitatea.

Dreptul de a exista – sau faptul de a exista prin drept și nu, de exemplu, prin bunăvoința unui senior, a unei organizații, a ceva care ar decide pe o bază pur subiectivă asupra unei existențe – este dreptul la viață. Aceasta apare în legislația britanică, prin „The Bill of Rights”, în cea americană prin primele zece amendamente la Constituția Statelor Unite, care au primit, în ansamblu, denumirea care făcuse deja carieră, aceea de „Bill of rights”, în „Carta drepturilor omului și ale cetățeanului” a Marii Revoluții

* Diplomat, fost ministru, fost ambasador al României în Franța, e-mail: ctdragomir@yahoo.com.

Franceze, precum și în Carta drepturilor semnată la Organizația Națiunilor Unite, încorporată, mai curând implicit, în Acordurile de la Helsinki. Iată deci un drept cu o istorie de sute de ani și afirmat încă din Decalog, prin Porunca a șasea.

Dreptul are o carieră lungă – de la poruncile și principiile Torei, la Codurile lui Manu, Hammurabi și, aflăm mai recent, Bocchoris, faraonul egiptean – vechi și acest cod de peste două mii opt sute de ani – până la Solon, la „Legile celor zece Cărți” de la Roma și dreptul roman; apoi poruncile „Predicii de pe Munte”, care exced cu mult dreptul în direcția unei dreptăți divine; ulterior, prin dezvoltarea clasică și modernă datorită unor personalități ca Grotius sau Beccaria. Totuși, reglementarea libertăților este ceva mai nouă.

Acest drept la viață, între celelalte drepturi ale omului, datorează enorm unui cir-

cuit de valori filosofice petrecut între Franța și America, prin ceea ce aceasta avea să devină Statele Unite. Scrierile lui Montesquieu și Rousseau influențează mult gândirea filosofilor politici ai viitorului stat liber american. Relația Franța–America are și particularitatea de a fi creat o puternică și fertilă legătură Voltaire-Benjamin Franklin. Ultimul, influențat de gândirea și filosofia primului, îl atrage pe acesta și îl face să fie primit în francmasoneria franceză, pe când Franklin reprezenta Statele Americane la Paris. Lucrul ar putea fi trecut cu vederea, mai ales că el se produce în ultimul an de viață al lui Voltaire, care, bolnav fiind și amenințat de un sfârșit care nu putea întârzia prea mult, este ridicat la gradul de maestru, după o procedură de urgență. Merită totuși a se nota că, în francmasonerie, primirea se făcea așa cum se face în general - la acea vreme inclusiv în Franța – numai prin

declararea credinței în Dumnezeu și în supraviețuirea sufletului după moartea fizică. Aceasta explică în mod clar cum se face a fi avut loc faptul surprinzător al primirii supremei oncțiuni de către Voltaire pe patul de moarte. Revoluția și Războiul de Independență american arată Europei – și, în particular, Franței – ceea ce poate obține un popor dispus să lupte din toate puterile pentru drepturile sale. Se produce în 1789 Marea Revoluție Franceză, care va reîntoarce voința de schimbare și progres asupra întregii lumi. Câte oscilații ale dreptului au loc în lume, dar în primul rând în Franța, consecutiv acestui eveniment, nu mai este cazul să fie amintit. Sigur este că acum „drepturile omului” pot suferi aplicări perverse, pot fi uneori compromise ori chiar batjocorite, dar ele rămân, în cele din urmă, nu singurul, dar unul dintre reperele decisive ale modului existenței omului pe pământ.

Constituția Statelor Unite este aprobată în 1787; cu un adaos de douăzeci și patru de amendamente; ea este în vigoare, în forma inițială și astăzi, ceea ce pentru un popor și un stat este un merit enorm și o autentică dovadă a devotamentului pentru destinul istoric al patriei.

Lectura, încă de mult făcută de mine, a textului Constituției SUA, ca și mai recente-le debateri, cele purtate în timpul din urmă – dar ca mai totdeauna, de altfel – asupra salarizării diferitelor categorii de persoane m-au condus la observarea unui principiu neglijat în filosofia și practica socială de azi. America declară, încă de la originea statului ei, că judecătorii trebuie să primească astfel de salarii încât să nu fie expuși tentației niciunui fel de corupție. Cred că în Statele Unite acest principiu a dat rezultatele așteptate. Se vorbește mai totdeauna cu ales respect despre justiția americană. Se discută și în România nu doar despre remunerarea judecătorilor sau procurorilor, dar și despre aceea a medicilor – cu privire la aceștia mai mult formal și de prisos – ori a altor categorii profesionale, precum profesorii. Neîndoielnic, toți aceștia au dreptul la venituri cu mult mai mari decât acelea de care dispun. Lucrul cel mai important intră în discuție

atunci când salariile – sau pensiile – sunt insuficiente pentru existența curentă minimală, fapt care se întâmplă frecvent în România. În aceste condiții, este absurd să se creadă în eliminarea corupției – lucru pe care l-am spus și scris repetat, căci acela căruia munca nu îi asigură simpla subzistență (drept de altfel prevăzut în Carta drepturilor omului semnată de țările membre ONU) nu are decât patru căi pentru continuarea rămânării în viață, ca simplu membru al unei națiuni: cerșetoria, hoția, prostituția și corupția. Suntem datori la realism.

Să socotim însă că nu avem în vedere salarii care să expună la o asemenea degradare în societatea la care ne referim; nu discut despre Statele Unite, nici despre România, nici pe seama vreunui alt caz concret de stat sau națiune. Notez totuși că miniștrii Comunei din Paris, în 1871, primeau un salariu egal cu salariul mediu al muncitorilor – o asemenea distribuie a veniturilor ar fi putut rezista în cazul în care Comuna nu ar fi fost lichidată de Guvernul de la Versailles?

Oricum, existăm atât ca oameni, cât și drept deținătorii unei calități sociale – o profesie, fie ea de medic, de profesor, de judecător, de militar, de polițist, de orice. Este oare potrivit ca morala noastră să ne fie cumpărată? Nu suntem oare corupți de către stat, dacă statul ne plătește ca să nu fim corupți? Într-o astfel de situație suntem oare mai morali, mai puțin corupți?

Să fiu bine înțeles: nu doresc micșorarea salariilor magistraților, dimpotrivă; este urgentă mărirea tuturor remunerațiilor în sistemul medical și în educație; sunt convins că și alte domenii au nevoi similare privind plata forței de muncă. Dacă sunt însă mai bine salarizați oamenii din categoriile despre care am vorbit și altele, trebuie să se facă acest lucru din simț al dreptății și pentru ca respectivii să nu aibă parte de umilință, căci umilința este un mod de a exista mai puțin decât ai dreptul să exiști, și nu ca urmare a unei răsplăți pentru că ești corect. A fi corect înseamnă a exista în baza demnității; a primi un salariu care să fie la nivelul calității pe care o deții revine la o existență în baza unui drept.

Rețele paratopice în romanul *L’Espionne* al lui Constantin Virgil Gheorghiu (I)

Résumé

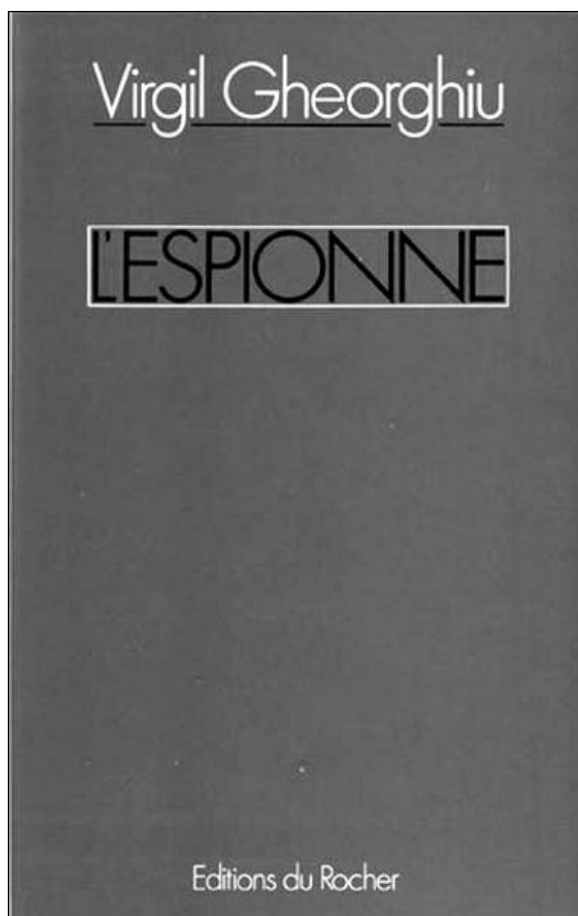
În romanele pe care Constantin Virgil Gheorghiu le-a scris în franceză, asistăm la un foarte marcat discurs anticomunist, cu trimiteri verificabile la realitățile epocii comuniste din România. Inspirându-se din curentele literare la modă în acea vreme în literatura franceză, neopolar și Sartrécamus, Gheorghiu devine un nou tip de scriptor, situat, conform lui Roland Barthes, la jumătatea drumului dintre militant și scriitor. Autorul denunță cu virulență în *L’Espionne*, printr-o scriitură a deziluziei, a rezistenței și a aventurii umane, o societate tehnică în care omul și-a pierdut identitatea și a devenit masă. În scriitura francofonă a autorului, descoperim rețelele paratopice despre care vorbea pragmaticianul Dominique Maingueneau: paratopia literară (ca negociere între locul scriiturii în limba română și nonlocul exilului, al scriiturii în limba franceză), paratopia spațială (Biserica Românească din Paris), paratopia de identitate (lipsa de identificare cu un grup). Paratopia secolului al XX-lea este exemplificatoare în acest sens: propice creației rămân figurile rătăcitorului, exilatului, oprimatului. Aceste prototipuri îl incită pe Gheorghiu, ca și pe alți scriitori-martori ai frământatului secol al XX-lea (Alexandr Soljenitîn, Primo Levi, Anne Frank, Ana Novac etc.), să scoată din obscuritatea în care societatea ar fi vrut să „arunce” aceste figuri și să creioneze începuturile unei literaturi care va face carieră.

Cuvinte-cheie: exil, comunism, rețele paratopice, identitate, scriitură, Istorie.

Dans les romans écrits en français par l’écrivain roumain Constantin Virgil Gheorghiu, nous nous trouvons en face d’un discours anticomuniste bien chargé, qui contient des envois aux réalités de l’époque communiste en Roumanie. Etant inspiré par les courants littéraires français en vogue après la seconde moitié du XX-ième siècle, à savoir le neopolar et le Sartrécamus, Gheorghiu se transforme dans un nouveau type de scripteur situé, selon Roland Barthes, à mi-chemin entre le militant et l’écrivain. Dans le roman *L’Espionne*, l’auteur dénonce avec virulence, au moyen d’une écriture de la désillusion, de la résistance et de l’aventure humaine, une société technique dans laquelle l’homme a perdu son identité devenant populace. Dans son écriture francophone, on découvre les réseaux paratopiques évoqués par le pragmaticien Dominique Maingueneau : paratopie littéraire (négociation entre le lieu de l’écriture en roumain et le non-lieu de l’exil, de l’écriture en français), paratopie spatiale (l’Eglise Roumaine de Paris), paratopie identitaire (manque d’identification à un groupe). De ce point de vue, les paratopies du XXe siècle sont exemplaires, car les protagonistes peuplant une telle production littéraire sont l’errant, l’exilé, l’opprimé. Ce sont des archétypes qui amènent Gheorghiu et d’autres écrivains aussi (tout comme Alexandre Soljenitsyne, Primo Levi, Anne Franck, Ana Novac, etc.) à les faire sortir de l’obscurité dans laquelle la société aurait voulu les maintenir et à esquisser les débuts d’une littérature qui fera carrière.

Mots-clés: exil, communisme, réseaux paratopiques, identité, écriture, Histoire

* Lector universitar la Universitatea Spiru Haret.

Reluând expresia lui Cioran¹, Eugen Simion remarcă: „Condiția cea mai grea o are poetul în exil pentru că el se instalează în Cetatea Nimicului, «dans le bien-être de sa chute»... În aceste condiții, poetul are de ales între credință și umor, pietate sau sarcasm... Pierzând totul, nu-i rămâne decât speranța gloriei sau a scandalului literar...”²

Ca urmare a experienței franceze a notorietății, dar și a rănilor provocate de exil și, mai ales, a binecunoscutelor conflicte cu reprezentanți de seamă ai diasporei românești de la Paris (Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Mircea Eliade etc.), Gheorghiu a ales credința, pietatea și uneori sarcasmul, ca soluții de supraviețuire în exil, transformându-se într-un strălucit orator, călătorind

enorm pentru a ține conferințe în diverse părți ale lumii: Canada, Japonia, Franța, Brazilia, Belgia, Liban, Argentina, Statele Unite etc. Subiectul prelegerilor sale era în special religios, însă insista și pe aspecte politice și culturale, denunțând tarele societăților totalitariste. Caracterizându-l pe Gheorghiu ca pe un scriitor cu „darul cuvântului”, Amaury D’Esneval utiliza prezentul gnomic pentru a ilustra calitățile acestuia de orator: „Arătând imensa nefericire a omului secolului al XX-lea aservit ideologiei, el inversează perspectiva și aduce un strop de speranță. Dovedește cu siguranță un temperament puternic și voluntar, ca și un simț regizoral înăscut și, în același timp, o delicatețe intimă care emană din prezența sa.”³

În volumul *Fragmente critice I, Scriitura taciturnă și scriitura publică*, criticul Eugen Simion reia distincția operată de Michel Tournier dintre *scriitura taciturnă* și *scriitura publică*. Tournier separă spiritele care locuiesc în două ceruri: troposferă și logosferă. Troposfera este definită drept „câmp al perturbațiilor, haos umid și bătut de vânturi, mulțime imprevizibilă de interacțiuni și de intemperii”, „cer acoperit de meteori” și logosfera ca „[...] troposfera zbuciumată cu care acoperă pământul este în realitate o logosferă.”

Eugen Simion înlocuiește termenul „troposferă” cu „pragmatosferă” și observă că: „Pragmatosfera este individuală, confidențială, *taciturnă* («un paradis dinaintea greșelii»), logosfera este colectivă, *publică* și vorbărească. Dacă acceptăm aceste categorii, trebuie să acceptăm, atunci, și ideea că există și o *scriere publică* și o *scriere* confidențială, *taciturnă*, dezvoltată paralel cu cea dinainte...” (Simion, 1998: 5-6)

Noua calitate a lui Gheorghiu, de bun orator, pare că se transferă și în scriitura sa și asistăm la „eliberarea stilului, deschiderea lui spre limbajul oralității, întrepătrun-

1 Emil Cioran, *Œuvres*, Gallimard, Paris, p. 854: « [...] Cité de Rien, patrie à rebours, [...] rangé, assis dans le bien-être de sa chute. »

2 Eugen Simion, *Fragmente Critice I, Scriitura taciturnă și scriitura publică*, Editura Grai și Suflet-Cultura națională, București, 1998, p. 228.

3 Amaury D’Esneval, *Gheorghiu*, Coll. Qui suis-je, Pardès, Puiseaux, 2004, pp. 101-102.

derea celor două sfere ale discursului citate mai sus.” (Simion, 1998: 5-6) Gheorghiu trece de la scriitura puternic atașată de identitatea românească din romane precum *Crima din Kyralessa*, *Nemuritorii de la Agapia*, *Casa de la Petrodava*, pe care o plasăm în zona taciturnă a pragmatoferei, la scriitura „colectivă, publică și vorbărească” a logosfelei în romanele scrise în limba franceză: *Dieu ne reçoit que le dimanche*, *Les Sacrifiés du Danube*, *L'Espionne*, *Le Grand Exterminateur* etc. În aceste ultime romane, ale căror acțiuni se petrec în străinătate, apar noi figuri ale alterității, *aparatski* - *homo sovieticus* - *samsar*, care, fie sub aparențele unei persoane amabile, întrușipează cel mai servil slujitor al intereselor Partidului (*aparatski* din *Le Grand Exterminateur*), fie este însărcinat de Partid să țină evidența tuturor imigranților din Est și, la nevoie, cu ajutorul unei procuri false din partea unor moștenitori fictivi, să solicite corpul și averea unui decedat celebru (*măcelarul* din *Les Inconnus de Heidelberg*), temă preluată din istoria reală a regimului comunist din România și care apare și în romanul *L'Espionne*.

Inspirându-se, așadar, din producțiile literare franceze ale anilor '50-'60, Gheorghiu rămâne un „solitar” în câmpul literar francez, prin referințele continue la trecut, la identitatea sa profundă, stilul său fiind destul de „brut”, în sensul celor enunțate de Roland Barthes: „Oricât ar fi de rafinat, stilul are întotdeauna ceva brut: el este o formă fără destinație, produsul unei inspirații de moment, ci nu al unei intenții, ca o dimensiune verticală și solitară a gândirii. Referințele sale se situează la nivelul biologiei sau unui trecut, nu al unei Istории: el este acel «lucru» specific scriitorului, splendoarea sa, închisoarea sa, singurătatea sa.”⁴

Dacă scriitorul păstrează elementele legate de apartenența sa românească, este pentru a condamna viciile unui nou produs al societății tehnologizate, *homo sovieticus*, dar și pentru a păstra legătura cu autobiografia care domină întreaga sa producție românească.

Prima carte pe care Constantin Virgil Gheorghiu a scris-o în limba franceză a fost *Les Immortels d'Agapia* (*Nemuritorii de la Agapia*), publicată în 1964, care păstrează o „coloratură mai degrabă umanistă decât politică.” (D'Esneval, 2004: 89) Acest roman este puternic ancorat în lumea românească, făcând referire la originile acesteia, la daci ca Neamul Nemuritorilor. Romanul conține, după cum remarca biograful Amaury D'Esneval, „o scriitură puternică și densă care pune în relief cadrele și caracterele.” (D'Esneval, 2004: 89) Tipul acesta de scriitură robustă, centrată și taciturnă este un ultim omagiu adus identității românești de la care se reclamă Gheorghiu și pe care o afirmă. În studiul menționat anterior, Eugen Simion sublinia că nu crede în fatalitatea culturilor minore, ci „cred doar în puterea talentului și posibilitatea lui de a ajunge la

4 Roland Barthes, *Le degré zéro de l'écriture*, Seuil, Paris, 1972, p. 16.

esențele lumii indiferent în ce limbă scrie.” (Simion, 1998: 232) Romanul *Nemuritorii de la Agapia* a fost apreciat de critica românească și franceză, iar aceasta din urmă nu a făcut referire la el ca făcând parte dintr-o cultură minoră, ci a apreciat tocmai scriitura puternică care, prin sublinierea cadrelor și a caracterelor, marchează lumea de plecare a scriitorului român.

În articolul *D(é)crire son pays ailleurs. Mythe et identité chez Ismail Kadaré*⁵ (A-și de/scrie țara altundeva. Mit și identitate în opera lui Ismail Kadaré), cercetătorul francez Efstratia Oktapoda, preluând termenul de mitopoetică de la Pierre Brunel, ca și tripticul formulat de acesta, format din Lirism, Epopee și Dramă, nota: „Nici liră, nici delir, mai degrabă epopee, dramă și tragedie din Balcani sunt cuvintele-cheie care străbat în lung și în lat opera lui Ismail Kadaré”

În cazul lui Gheorghiu, „drama sau dificultatea trecerii de la o scriitură la alta” (Simion, 1998: 231) este marcată de trăsături ale mitopoeticii: drame ale eroilor dacici, lirismul basmelor românești, al legendelor și miturilor balcanice, simboluri care îi servesc scriitorului român pentru a demonstra faptul că omul modern/exilatul este într-o permanentă căutare și, prin întoarcerea la origini, „își regăsește statutul arhetipal.”⁶

Referindu-se la „detașarea nefilosofică de identitatea spirituală românească” a scriitorilor și a criticilor care au abordat fenomenul exilului, Eugen Simion sublinia: „Cazul scriitorului este mai complicat și limba lui este, în fond, limba în care scrie. [...] Importantă și edificatoare este doar opera sa care, de la un anumit grad de profunzime estetică și spirituală, reflectă în chip fatal filosofia din interiorul limbii și, prin ea, spiritul unei națiuni.” (Simion, 1998: 231)

În romanul *L’Espionne*, apărut în 1990, scriitorul continuă linia mitopoeticii, utilizând alt tip de simboluri ale istoriei recente

a țării sale, aparținând regimului comunist, pe care le putem considera astăzi mituri. Gheorghiu plasează acțiunea romanului la Paris, însă evenimentele și personajele sunt puternic ancorate în realitatea românească postbelică, pe care autorul a cunoscut-o parțial și care a constituit, de altfel, cauza exilului său. Scriitorul pleacă din nou de la biografie, de la o poveste reală, trăită de el și de soția sa la Paris, pe strada Siam, acolo unde locuiau aceștia și care apare descrisă întocmai în acest roman. În 1970, soții Gheorghiu au angajat menajeră o româncă, printr-un anunț în ziar, însă au renunțat la ea după puțin timp, fiind avertizați de Serviciile secrete franceze că această femeie avea legături cu Serviciile secrete românești. (D’Esneval, 2004: 97)

Așa cum subliniam anterior, nu putem disocia identitatea literară a lui Gheorghiu de „tribul” literar din care scriitorul făcea parte. Referindu-se la *Locuri și comunități paratopice*, Maingueneau observa că, deși „opera are pretenția de a atinge universalitatea, apariția ei este un fenomen prin excelență local și nu se produce decât prin intermediul normelor și raporturilor de forță dintre locurile în care survine. În aceste locuri se leagă cu adevărat relațiile dintre scriitor și societate, scriitor și opera sa, operă și societate.” (Maingueneau, 2007: 93), aplicând, *mutatis mutandis*, domeniului literar la ceea ce Michel de Certeau afirma despre istoriografie: „Discursul – și grupul care îl produce – îl face pe istoric, în timp ce ideologia atomistă a unei profesii «liberale» menține ficțiunea subiectului-autor și lasă să se creadă că istoria este construită de cercetarea individuală [...]. Asemenea mașinii ieșite dintr-o uzină, studiul istoric este mai degrabă legat de *complexul* unei fabricări specifice și colective decât de efectul unei filosofii personale sau de resurgența unei «realități» trecute. El este *produsul unui loc*.”⁷

5 Efstratia Oktapoda, *D(é)crire son pays ailleurs. Mythe et identité chez Ismail Kadaré*, în *Les écrivains du Sud-Est européen en quête d’identité*, Ed. Fundației România de Măine, București, 2010, p. 21.

6 Mircea Eliade, *Images et symboles*, Gallimard, Paris, 1979, p. 44.

7 Michel de Certeau, *L’Écriture de l’histoire*, Gallimard, Paris, 1974, *apud* Dominique Maingueneau, *Discursul literar*, Editura Institutul European, Iași, 2007, p. 94.

Romanul este populat de multe personaje: scriitorul, care devine el însuși personajul propriului său roman; personajele care ascund persoane reale din istoria României și, planând asupra tuturor, personajul absent⁸, ascuns în spatele istoriei, spectrul comunismului. Naratorul, identificat adeseori cu autorul și personajul Virgil Gheorghiu, are, după cum observa Genette⁹, un rol fictiv, deoarece descrie situația politică din România fără să fi cunoscut-o în mod direct. Comentând spusele lui Roland Barthes din *La mort de l’auteur*, și anume că este imposibil să știm cine vorbește în text pentru bunul motiv că „scriitura reprezintă destrămarea oricărei voci, a oricărei origini; scriitura este neutră”, Eugen Simion observa că: „Scriitura, altfel spus, distruge orice identitate. Îndată ce un fapt începe să fie povestit, vocea naratoare își pierde originea. Moment esențial, transfer de funcții și de identitate: «l’auteur entre dans sa propre mort, l’écriture commence».”¹⁰

Putem afirma că, în mod simbolic, autorul de ficțiune Gheorghiu moare în momentul când începe scriitura. Relatăta la prezent, această narațiune simultană în care timpul poveștii pare să coincidă cu cel al narațiunii, bogată în indicii factuale, ne duce cu gândul la scriitura de tip *cronică a faptului divers* pe care Gheorghiu a folosit-o pe alocuri și în *Ora 25*. Considerând că personajul Traian Korugă este *eul biografic* al autorului și că, cel puțin în ceea ce privește *Petițiile* pe care acesta le scrie, juxtapunerea autor, narator, personaj este perfectă, considerăm că adoptarea de către Gheorghiu în romanele în limba franceză a scriiturii *neopolar* coincide cu dezideratul pe care *alter ego*-ul său, Traian Korugă, îl exprima în 1949, acela de a scrie *Petiții* care să fie adresate cetățenilor, pentru că, așa cum observa Elisabeta Lăsconi: „[...] Sclavul tehnic, cetățeanul, nu simte nevoia ficțiunii, el nu știe

visa ori spera, îl preocupă doar eficiența birocratică, funcționarea impecabilă a lumii ca mecanism. Petițiile alternează domeniul economic cu cel estetic, domeniul justiției cu cel militar. Și toate frizează absurdul.” (Lăsconi, 2004: X) Mihai Mîndra¹¹ afirma că scrierile profetice, pe care noi le asimilăm *Petițiilor* lui Traian Korugă, pot fi comparate cu „plângerile” profeților din Vechiul Testament. În mod cert, aceste scrieri biblice nu îi erau străine lui Gheorghiu.

Rezumând, putem afirma că, pornind de la profesia de jurnalist, autor de cronici de tip *fapt divers*, de la formația de preot care implică un anumit tip de lectură, trecând prin adoptarea scriiturii *neopolar* și prin aderarea la curentul „Sartrecamus”, scriitorul exilat Gheorghiu abordează în limba franceză scriitura angajată a *Petițiilor* personajului său Traian Korugă care anunța proleptic în romanul *Ora 25* rolul de catharsis al oricărei scriituri și intențiile creatorului său: „-Toate victoriile omului, de când se află el pe pământ, au fost victoriile spiritului. Cu spiritul îi voi îmblânzi pe cetățenii din birouri. Dacă nu reușim, ne sfâșie până la ultimul. Trebuie să-i învățăm să nu mai sfâșie omul când îl întâlnesc! Până când nu-i învățăm asta, nu mai putem locui pe aceeași planetă, în aceleași orașe, pe aceleași străzi cu ei. O să fie mai greu decât cu tigrii. Însă eu nu am fost niciodată mai încrezător decât acum. Este poate optimismul de dinaintea morții. Spasmul agoniei mele e poate capitolul petițiilor de la ora 25. Dar îl voi scrie!” (Gheorghiu, 2004: 193)

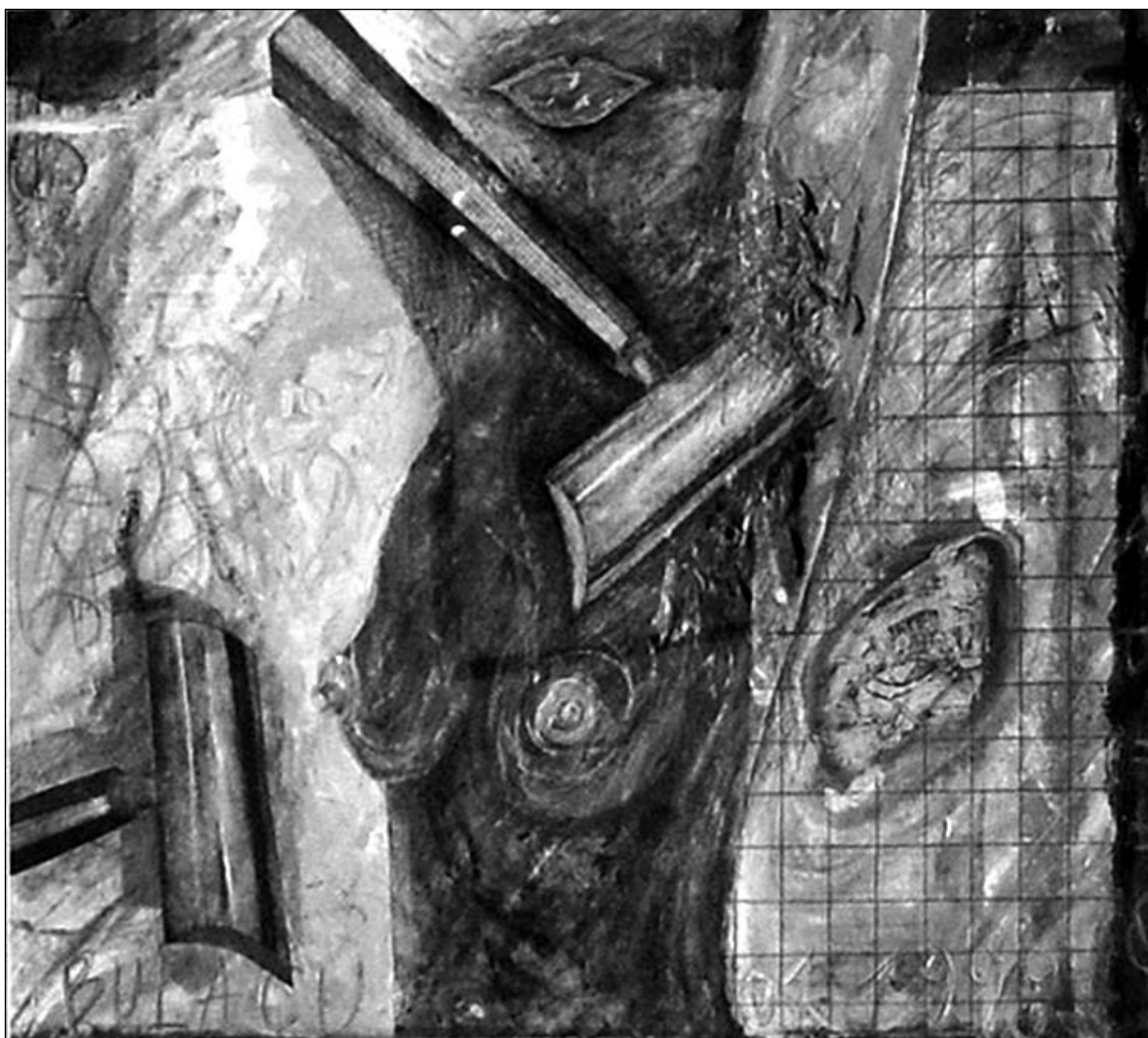
Pragmaticianul francez Dominique Maingueneau atrăgea atenția asupra „genurilor mai puțin nobile” care comentează, rezumă și combat „arhitextele”: „Producțiile pe care le-am putea numi «închise», cele în care comunitatea enunțătorilor tinde să coincidă cu cea a consumatorilor, sunt întotdeauna dublate de alte genuri, mai

8 Gérard Genette, *Nouveau discours du récit*, Seuil, Paris, 1983, p. 55.

9 Gérard Genette, *Discours du récit*, în *Figures III*, Seuil, Paris, 1972, p. 226.

10 Eugen Simion, *Întoarcerea autorului: Eseuri despre relația creator-operă*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2005, p. 489.

11 Mihai Mîndra, *Avatarurile eroului problematic, De la mit la antiroman*, Editura Universității din București, 1999, p. 7.

puțin nobile, însă care sunt la fel de necesare funcționării *archeion*-ului. Astfel se instaurează o ierarhie între textele «de bază», care își reflectă fundamentarea, și cele care se sprijină pe ele pentru a le comenta, rezuma, combate...[...]" (Maingueneau, 2007: 72) Dacă considerăm romanul *Ora 25* unul din romanele care „dobândesc statutul de înscrisuri ultime, devenind ceea ce am putea numi *arhitexte*” (Maingueneau, 2007:72), în contextul scrierilor lui Gheorghiu, putem afirma că nu mai puțin importante sunt producțiile sale ulterioare, inspirate din genul *neopolar*, care fundamentează această operă esențială a secolului al XX-lea.

Făcând referire la atașamentul față de religie și la profesia de preot, scriitorul, care se semnează Virgil Gheorghiu, se introduce

ca personaj în romanul *L’Espionne* și vorbește despre sine la persoana I și III, autodenumindu-se în repetate rânduri „poetul lui Hristos și al României”: „Pentru mine, ca poet, e o mare onoare să port o cruce, să am o cruce drept haină. Nu mă așez niciodată la masă să scriu romane fără să am la gât crucea, haina după care recunoști un preot. Sunt poetul lui Hristos și al României. Nu poți fi preot sau poet prin proprie voință sau merit, ci printr-un dar de sus. [...]” (Gheorghiu, 1990: 98)

Puternic legată de comunitatea paratopice din care făcea parte, dar și de statutul sacru de preot-poet, scriitura lui Gheorghiu poartă amprenta acestei poziții intermediare: „Creația literară cunoaște amploare cu precădere în societățile restrânse, care, fără

a fi complet libere, se bucură totuși de o anumită autonomie. Așa s-a întâmplat, timp de secole întregi, în cazul curților princiare și al saloanelor. Scriitorul ocupa în cadrul lor o poziție deosebit de instabilă – de conviv tolerat, sursă de distracție sau de măgulire pentru gazda sa -, făcând din această poziție intermediară însăși condiția creației sale.” (Maingueneau, 2007: 95)

Preotul-poet reafirmă angajarea sa în lupta neostenită pentru libertatea, dreptatea și demnitatea tuturor oamenilor: „Virgil Gheorghiu a luptat, luptă și va lupta până la moarte pentru libertatea, dreptatea și demnitatea poporului său și a tuturor oamenilor. Dar el nu este numai poet. Este și preot. Pentru un preot, lupta trebuie să se oprească în momentul în care invadatorii, călăii, ucigașii, jefuitorii sunt la bara acuzaților. În momentul judecății și al pedepsei, preotul trebuie să se oprească. El nu trebuie numai să se oprească, ci trebuie să ascundă asasinii, să-i protejeze, să-i iubească. Să-și dea viața pentru ei. Dacă nu face acest lucru, înseamnă că nu este creștin, că nu este preot. Nu este imitatorul lui Hristos. Nu este nimic. [...]” (Gheorghiu, 1990: 98)

În acest roman, acțiunea se desfășoară în jurul conceptului de identitate, fiind vorba despre o identitate falsă. Acțiunea, aparent simplă, a romanului *L'Espionne* este destul de complicată din cauza rădăcinilor și ramificațiilor poveștii personajului bănuț de spionaj, Hélène Skripka. Amaury D'Esneval explică această dificultate a tramei prin strategiile scriitorului: „Pentru a dezvălui fața ascunsă a unei conștiințe și a unui regim, Virgil inventează o stranie tehnică a vaselor comunicante.” (D'Esneval, 2004: 97)

Primele rânduri ale unui roman polițist conțin coerența și forma operei. Amestecând personaje reale cu personaje ficționale, romanul debutează prin tic-tac-ul unei pendule și prin bătăi în ușă, anunțând astfel un eveniment neașteptat: „Exact în clipa în care pendula englezească din salon anunța orele paisprezece după-amiaza, se auziră niște

bătăi în ușă.” (Gheorghiu, 1990: 9)

Referindu-se la debutul unui roman cu intrigă *policier*, François Marion observa: „Dacă «nu avem început», pentru a cita primele rânduri ale unei cărți celebre a lui Georges Steiner – care debutează astfel printr-un incipit magic -, romanul polițist ne permite să începem paradoxal și solid prin ideea morții.”¹² Tic-tac-ul pendulei „englezești”, ca și bătăile în ușă au rolul de a introduce *ex abrupto* trama, dar și ideea de enigmă, prevestind în prolepsă un fapt nemaipomenit.

Max Hublot, profesor la C.N.R.S., duce o viață frumoasă și lipsită de griji materiale, alături de soția sa, Monique Hublot, de origine română, care este pe cale să nască primul copil al familiei. Fericirea acestui cuplu se destramă în ziua în care comandantul Dumonde de la Serviciile secrete franceze bate la ușă și îi aduce la cunoștință lui Max Hublot că soția sa, Monique, care deține un pașaport românesc sub numele de Monique Martin, este spion și fiica fostului prim-ministru al României, numele său real fiind Hélène Skripka. Neîncrezător și bulversat de această veste, Max Hublot îi cere ajutorul fostei sale logodnice, France Normand.

În *L'Espionne*, realitatea și ficțiunea se împletesc într-o „rețea de vase comunicante” și putem vorbi despre o auctoritate dispersată deoarece *Sinele* autobiografic nu constituie un subiect unitar, memoria individuală și memoria colectivă participând la creație și făcând dificilă intrarea în ficțiune: „A intra în ficțiune înseamnă a ieși din câmpul obișnuit al exercitării limbajului, marcat de preocupările de adevăr sau de convingere care conduc regulile comunicării și deontologia discursului. Așa cum au repetat-o atâția filosofi de la Frege încoace, enunțul ficțiunii nu este nici adevărat, nici fals (ci numai, ar fi spus Aristotel, «posibil») sau este în același timp adevărat și fals: el este dincolo sau dincoace de adevărat și de fals, iar contractul paradoxal de iresponsabilitate reciprocă pe care îl face cu receptorul său

12 François Marion, *Le début et la fin dans le roman policier: variations sur un strip-tease, Le début et la fin: une relation critique*, <http://www.fabula.org/colloques/document680.php>.

este o desăvârșită emblemă a faimoasei dezinteresări estetice.”¹³

Asistăm în acest roman la delegarea vocii auctoriale și prima voce auctorială este aceea a lui France Normand care îi spune lui Max Hublot „Povestea păsărilor din China”, o poveste cu rol moralizator, inspirată din realitatea unei țări conduse de un dictator „cu viziune”. În blocul comunist, era moda legilor științifice cu nume răsunător de ridicole, care aveau ca bază o rațiune stângace și dăunătoare, așa cum observa istoricul Lucian Boia: „Știința ca fundament, Rațiunea ca metodologie, Cartea ca mijloc, iată câteva simboluri distinctive și impresionante ale comunismului. Insistența sa asupra valorilor științifice și umaniste larg acceptate [...] i-au asigurat inițial un grad considerabil de credibilitate și de simpatie. A fost punctul de plecare al unei dramatice orbiri.” (Boia, 2011: 90)

France Normand descrie campania utopică inițiată de Mao Zedong în 1958, fiind unul dintre primele puncte ale programului *Marele Salt Înainte*, care avea scopul de a elimina patru creaturi care, credea dictatorul chinez, ar fi pus în pericol sănătatea și igiena cetățenilor chinezi. Cei patru dăunători erau țăntarii, muștele, șobolanii și vrăbiile. Zedong observase că vrăbiile mâncau grăunțele plantate de muncitorii chinezi și astfel reduceau valoarea muncii poporului. Așa că au fost trecute pe lista neagră și au primit o atenție mai mare decât ceilalți trei inamici publici. Astfel, guvernul lui Zedong a început o campanie de proporții în rândul țăranilor, de a alunga sau chiar omorî vrăbiile. Campania a fost aparent un succes, pentru că vrăbiile au fost la un pas de dispariție în China. Numai că vrăbiile nu mâncău doar grăunțe, ci și insecte, în special lăcuste, care s-au înmulțit nestingherite. Iar lăcustele mănâncă mai multe grăunțe decât vrăbiile. Până când Zedong și guvernul și-au dat seama de acest lucru au trecut doi ani, iar răul era deja făcut. Dezechilibrul

ecologic rezultat în urma programului *Patru Dăunători* a afectat serios recoltele, iar ca urmare, sute de mii, dacă nu milioane de oameni au murit de foame.¹⁴

Într-un *Inventar al miturilor* științifice ale comunismului, Lucian Boia numea „mitul Rațiunii” (potrivit căruia Rațiunea are întotdeauna dreptate, ceea ce este logic fiind și adevărat); „mitul transformării lumii” (potrivit căruia omul va recrea lumea, atât natura, cât și societatea, potrivit unui plan științific și rațional) „mitul lumii noi” (potrivit căruia lumea de mâine, creată de om, va fi esențial diferită de epocile precedente ale istoriei); „mitul omului nou” (potrivit căruia lumea nouă va fi populată de oameni noi). (Boia, 2011: 43-44)

În ceea ce privește mitopoetica comunismului, întâlnim mitul „ctitorului” Mao Tzedong, reprodus apoi de „Marele Arhitect, eroul fondator” Nicolae Ceaușescu, mit despre care universitarul Angelo Mitchievici scria că: „[...] unește două dimensiuni ale personalității sale: un bovarism latent al diletantului, dorința de a fi nu numai în centrul atenției, ci și într-un club select, al intelectualilor, al artiștilor, dublat de caracterul fondator al inițiativelor lui, de sentimentul că posedă această forță de a construi după propriile sale planuri.”¹⁵

Scriitorul reia această poveste reală și o delegează pe France Normand să o povestească. Aceasta adaugă faptul că experții ruși au exterminat mai întâi milioane de chinezi, „gurile inutile”, și apoi păsările, „ciocurile inutile.” Sesizând acest dezastru, autoritățile chineze s-au gândit să cheme înapoi păsările alungate, însă efectul obținut a fost unul cu totul neașteptat: „În ciuda creierului mic, superbe păsări multicolore care scăpaseră masacrului și trăiau acum în societăți capitaliste și reacționare au refuzat să revină în Paradisul bolșevic.[...] Apelul la întoarcerea în țară lansat de Zedong păsărilor refugiate în străinătate era valabil și pentru chinezii exilați. S-a produs atunci un fenomen incre-

13 Gérard Genette, *Introducere în arhitect. Ficțiune și dicțiune*, Univers, București, 1994, p. 32.

14 Cf. *O idee „genială” care a omorât milioane de oameni. Dictatorul care a vrut să se joace de-a Dumnezeu*: <http://stirileprotv.ro/stiri/actualitate/o-idee-geniala-care-a-omorat-milioane-de-oameni-dictatorul-care-a-vrut-sa-se-joace-de-a-dumnezeu.html> (consultat 4.II.2012).

dibil: oamenii au acționat mai rău decât păsările. Mii și mii de chinezi care scăpaseră de masacre și care trăiau în America, Europa, Australia și-au abandonat libertatea pentru a se întoarce în masă în Republica-cușcă, în Republica penitenciară, în spatele zăbrelelor și a gardurilor electrificate. Oamenii s-au întors de bunăvoie în captivitate. Astfel, s-a demonstrat că oamenii sunt incomparabil mai proști decât păsările.” (Gheorghiu, 1990: 35)

Autorul utilizează repetiția și emfaza, două procedee care se regăsesc în toate operele sale, reprezentând, în general, o constantă a scriiturii angajate: Republica-cușcă/Republica-penitenciară, iar în franceză el folosește două serii sinonimice relative pentru zăbrele: „les grilles, les barreaux” și

pentru garduri electrificate: „les barbelés, les clôtures électrifiées”.

Povestea păsărilor din China îi servește autorului pentru a face trecerea la o altă situație reală, binecunoscuta chemare a exilaților în anii '70-'80, anii „dezghețului” comunist, în care regimul de la București dorea să se legitimizeze în fața Occidentului. Vocea auctorială este preluată de trei bărbați, pe care autorul nu îi numește și care se întâlnesc la Biserica Românească cu France Normand și Max Hublot. Acești bărbați care veghează biserica „zi și noapte” le povestesc celor doi că: „Bolșevicii pun acum în aplicare – precum chinezii – planul cincinal de recuperare a exilaților. Din data de 23 august 1944 – ziua ocupației – România nu a mai avut niciun geniu, niciun scriitor

15 Angelo Mitchievici, *Biografia unei secunde 4 martie 1977 și Mitul Marelui Arhitect – Nicolae Ceaușescu, eroul fondator*, în Ruxandra Cesereanu, *Comunism și represiune în România – Istoria tematică a unui fratricid național*, Polirom, București, 2006, p. 239.

talentat, niciun sculptor, niciun compozitor, niciun inventator, niciun artist, niciun matematician...Într-un cuvânt, niciun creator. Animalele nu se reproduc niciodată în captivitate. Așa cum talentul sau geniul nu pot să creeze în cușcă, în Republici penitenciare sau în închisoare. Bolșevicii au decis să recupereze geniile și celebritățile exilate. Primul vizat a fost compozitorul George Enescu. Însă el a refuzat să revină în cușcă și să trăiască în captivitate sub ocupație străină. George Enescu a murit sărac în exil la Paris. După moartea sa, Bolșevicii l-au declarat compozitor sovietic. Au încercat apoi să-l repatrieze pe marele sculptor Brâncuși, unul din creatorii sculpturii moderne. Și Brâncuși a refuzat să se întoarcă în Republica Penitenciară. A murit la Paris, distribuindu-și operele ca nu cumva acestea să cadă în mâinile ocupantului. Bolșevicii și l-au adjudecat post mortem, declarându-l sculptor marxist-leninist. Au încercat să-i repatrieze apoi pe Eugène Ionesco, Jean Yonnel, Elvire Popesco, Virgil Gheorghiu, Marie Ventura etc. Însă cum oamenii vii refuză să se întoarcă în republicile-cuști, Bolșevicii cumpără osemintele celebrităților defuncte și le trimit în România. Au încercat astfel să repatrieze osemintele Elenei Văcărescu, Annei de Noailles, lui Nicolae Titulescu, lui Aristide Paximade... Bolșevicii le oferă moștenitorilor prețuri foarte mari pentru ca aceștia să cedeze osemintele... Se face trafic cu oseminte. Acestea sunt cumpărate de la Paris și transportate la București pentru prestigiul regimului bolșevic. Sunt oseminte ornamentale pentru propaganda marxist-leninistă.” (Gheorghiu, 1990: 69-70)

Această relatare trimite la un fapt concret, binecunoscutul apel lansat de regimul comunist de la București în anii '70-'80 către exilații români cărora li se promiteau diverse avantaje în schimbul întoarcerii în țară. Figura lui Brâncuși apare și în romanul *La Seconde chance* (A doua șansă) sub pseudonimul Maestrul Voievod, sculptor celebru în Paris, personajul fiind foarte refractar la ideea de a se întoarce în România și criticând regimul comunist de la București. Și repatrierea osemintelor este o situație reală,

iar această temă va fi reluată de Gheorghiu în romanul scris în 1978, *Le Grand Exterminateur*, în care apar traficanții de oseminte numiți *aparatski*.

Cei trei bărbați, voci auctoriale, reafirmă puternica lor afiliere la identitatea de apartenență: „Cultura și știința noastră sunt *Oikogeneis*, «de acasă». Niciunul dintre noi nu are o cultură *argyronetos*, «cumpărată cu bani, achiziționată în școli sau din cărți». La fel și credința pe care mamele noastre ne-au insuflat-o din fragedă pruncie. Și din când în când, Dumnezeu ne trimite de sus învățătura sa. Suntem *Theodidacți*. Dumnezeu ne vorbește prin gura preoților și episcopilor noștri. Nu avem alți stăpâni. Nici alți îndrumători. Patria noastră de pe pământ și stăpâna noastră este biserica.” (Gheorghiu, 1990: 75)

În acest roman revine în forță motivul exilului și al exilațiilor. Dacă, în celelalte romane, temele respective erau tratate de autor mai mult sau mai puțin metaforic, discursul despre exil se acutizează în *L'Espionne*. Descriindu-i pe cei trei tineri anonimi, voci auctoriale, naratorul povestește: „Cei trei tineri stau așezați pe colțurile scaunului. Gata să fugă. Frica este endemică la exilați. La toți exilații. Nu vor putea niciodată să se mai vindece de frică pentru că frica le-a intrat în carne. În oase. Până în măduvă...” (Gheorghiu, 1990: 65)

Scriitorul însuși, autodefinindu-se ca „poet al lui Hristos și al României”, se descrie în metafore sugestive ca o ființă amputată, lipsită de prezent, suspendat într-un spațiu atemporal în care domnește sentimentul neantului: „Poetul lui Hristos și al României trăiește acum în exil, fără patria sa de pe pământ, sperând să se bucure de patria din ceruri. El trăiește între două Patrii. Una pierdută și alta de cucerit. Fără prezent, el a pierdut pentru a câștiga eternitatea. Prezentul îi e confiscat de Armata Roșie, trecutul este în amintire, viitorul în credință și în lupta de fiecare zi pentru a nu pierde cerul. Pentru că cel care pierde patria din ceruri după patria de pe pământ nu mai este om, ci neant. Poetul lui Hristos și al României trăiește, amputat de patria sa terestră, gol din cauza acestei pierderi...” (Gheorghiu, 1990: 224-225)

The concept of absolute in the works of Camil Petrescu

Abstract

Această comunicare prezintă modul în care Camil Petrescu folosește în scrierile sale (piese de teatru și romane) conceptul de absolut. Ca scriitor modernist, Camil Petrescu creează caractere care sunt intelectuali și care merg până la capăt cu dramele conștiinței, încercând să-și împlinească idealurile lor reprezentate de dragostea absolută și dreptatea absolută.

Cuvinte-cheie: conceptul de absolut, intelectuali, drame de conștiință, Camil Petrescu.

This paper presents the way in which Camil Petrescu uses in his works (plays and novels) the concept of absolute. As a Modernist writer Camil Petrescu creates characters that are intellectuals and who go through conscience dramas as they try to fulfill their ideals represented by absolute love or absolute justice.

Keywords: absolute concept, intellectuals, conscience drama, Camil Petrescu

Camil Petrescu blazed a trail in the Modernist Romanian literature by synchronizing literature with the philosophy and the psychology of his time. Being influenced by Edmund Husserl's phenomenology and Henri Bergson's intuitionism, what matters for Camil Petrescu is the way in which facts and events trigger a conflict not between the characters but in the conscience of the characters.

Thus, the Romanian writer creates "the summit character" („personajul pisc") who "follows the fluctuations of the conscience like the mountain heights which, by having below them all the normal topographic modulations, can become essence only through dazzling convulsions of rocks, ice and everlasting snow"¹. This is the reason why Camil Petrescu's characters are no longer peasants, but intellectuals and the setting is no longer the country-side, but the city. So, Camil Petrescu is ahead of the Traditionalist move-

ment that characterized the Romanian literature of that times and his writings correspond thematically (and not only thematically, but that is another topic of discussion) with the European literature of the interwar period.

In Camil Petrescu's works an intellectual can be a journalist (G. D. Ladima, Gelu Ruscanu), an aviator (Fred Vasilescu), a master and commander (Pietro Gralla), a student (Ștefan Gheorghidui), a librarian (Andrei Pietraru) or a painter (Radu Vălimăreanu), but what matters most is not necessarily the social status, but the aspiration to absolute. Camil Petrescu explains in his work entitled *Addenda to the Fake Treatise* (*Addenda la falsul tratat*) the concept of absolute which can be identified throughout his work. Referring to the evolution of conflicts in dramaturgy, Camil Petrescu notices that while the Ancient Greeks tried to escape from the tragism caused by Fatum

* Ph. D. candidate, The Faculty of Letters, University of Bucharest, e-mail: antoniastroe@gmail.com.

¹ C. Petrescu, 2000, p. 1458.

(fate), the Modernists try to overcome "the tragism of the biologic fatality, of heredity"², like in the case of Eugene O'Neill's plays. The writer believes that through *Hamlet*, Shakespeare is a trailblazer because the drama is caused by the permanent interior struggle of the character to gain knowledge and by his inability to find the truth. So, this is why Camil Petrescu considers *Hamlet* to be a "drama of lucidity".

Thus, for Camil Petrescu a drama has to take place in the conscience of the character, in the character's inner self and so, the character is not as much in a state of conflict with the others as he is in a state of conflict with his own representations of the world. The Modernist writer calls this drama "the absolute drama."

What matters for Camil Petrescu's male characters is the interior conflict, not the exterior one:

"(...) dramatic is only the confrontation between the pure conscience spheres, and the dramatic intensity depends on the greatness of this sphere and on its knowledge horizon. This is why a drama cannot be based on typical characters, but centered on strong personalities, whose ideas embrace areas full of contradictions."³

Not only in his plays, but also in his novels Camil Petrescu creates characters that go through conscience dramas in their effort to find the truth. His characters feel the need to surpass their own condition, to fulfill themselves by reaching supreme ideals such as love and justice.

Thus, Ștefan Gheorghidiu, the main character of the novel *The Last Day of Love, the First Night of War* (*Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*) aspires to absolute love and thinks that he has found it by living with his wife, Ela, with whom he believes he makes the ideal couple that cannot be separated by no one and nothing just like "not even a doctor would dare divide the

bodies of those who are born united for he would kill them both"⁴. Ștefan Gheorghidiu believes that the lovers have the right to kill one another if one of them betrays their love:

"When a great love really exists, if one of the lovers tries the impossible, the outcome is the same. The other, a man or a woman kills himself/herself but first (s)he can kill. But in other respects, this is beautiful. One has to know that love implies taking a risk. That those who love each other have the right to kill the other one."⁵

Love is also a spiritual thing for Fred Vasilescu, the character in the novel *The Bed of Procrustes* (*Patul lui Procrust*):

"A real embrace of the bodies is beautiful like a conversation between two intelligences, in which not even for a moment does one of them lose the connection with the other one or like a book that one reads with passion, in which every detail is understood and justified."⁶

Pietro Gralla, the hero of the drama *Venetian Act* (*Act venețian*), sees love like a total commitment:

"You have to throw everything in the flames of love; everything that you were, everything that you are, everything that you will ever be...Sorrow and victories from the past, all the memory trophies, all the mind's core, the limitless ambitions...It is only then that you can feel its heath."⁷

Love means sacrifice for Andrei Pietraru, the hero of *Strong Souls* (*Suflete tari*), who leaves his ego aside, sacrifices his chance to go to study abroad and to surpass his condition, he even gives away the chance to become engaged to a girl from a wealthy family, only to be with Ioana, the daughter of Matei Boiu-Dorcani, a boyar in whose house he was working:

"If you only knew what I have sacrificed for you...what I have sacrificed just to be 'the librarian of mister Boiu'! When everyone thought of me as the top of my generation! For this meaningless passion...everything that used

2 Ibidem, p. 1454.

3 Ibidem, p. 1455.

4 C. Petrescu, 1979, p. 24.

5 Ibidem.

6 C. Petrescu, 1981, p. 67.

7 C. Petrescu, 2000, p. 514.

to be my life goal has melted day by day in the suffocating fire of love. I have transformed everything into love. At my age I haven't accomplished anything. While others have a financial status I have done nothing but love... (...) I used the power with which I thought I could defeat life only to defeat myself. To hide everything, more and more withdrawn inside my self. Miss, not you, not anybody in your world will ever be able to understand the greatness of the sacrifice that I have made for you."⁸

Andrei is so in love that he is capable of committing suicide in order to prove that his feelings for Ioana are true.

Concerning Andrei Pietraru, Camil Petrescu says in *Addenda to the Fake Treatise* that he does not represent a character because:

"an absolute drama sets on a secondary plan the creation of characters, which does not mean that he hasn't got a will of his own, but that his ability to do something depends exclusively on the representation that he makes of Ioana Boiu. When, after successive revelations, in the second act, he has come to know her, he's so determined and capable to do something that his overwhelming boundaries overthrow the rigid feature of the heroine and of the other characters (Matei Boiu) around him. There's as much lucidity as there is drama".⁹

The same vision of love as sacrifice can be found in the drama *Mioara* in which the main male character, the painter Radu Vălimăreanu, is able to give his life for the woman he loves. In order to save his fiancé's honor, *Mioara*, Radu challenges Gabrowski to a duel for having written an offending letter to her. To Radu, love is a feeling that involves the whole being:

"What do I care if you won't belong to someone else when your deepest thoughts won't be mine, when I won't have any power over your feelings, when while being next to me you will be far away as if in another world? Mioara, I

can't settle for anything...I want all the happiness, I want you all and I want to mean everything to you."¹⁰

For Camil Petrescu's heroes love represents a refuge from the hostile world. When Pietro Gralla is betrayed by his best friend who accepts to take the command of Pietro's fleet to fight against the pirates, Pietro comes back to Alta to whom he confesses: *"You're the only thing that I've got in this world, the last refuge".¹¹*

Just like Pietro Gralla, G. D. Ladima, the hero of the novel *The Bed of Procrustes* tries to find his interior peace next to the woman he loves. Ladima writes in a letter to Emilia (whom he sees as an angel but who is in reality a prostitute) that her love for him soothes his sorrow:

"With your everyday smile, your discreet kisses I am the happiest fiancé in the world...I kiss your eyes, the light of which clears up my worries and my suffering."¹²

The main character in the drama *The Fairies' Dance* (*Jocul ielelor*), Gelul Ruscanu also believes in absolute love as he was in love with Maria Sinești:

"true love means not to be able to think at the opposite of it. When I loved you I couldn't imagine my life without you in it not even in the otherworld. A love that is not eternal is nothing."¹³

Once his love has been betrayed Gelu finds another ideal in which to believe, the ideal of absolute justice:

"Justice is above us and there is only one for all of us in any age. (...) All our power to say what we say comes from the conscience of this absolute justice... There is only one exceptional situation that could cancel it: if, just for once, two plus one equals four then all the Mathematics would be nothing."¹⁴

His duty is to punish injustice:

"I don't know if I will set the world right, if I won't save the world from the evil just as much

8 C. Petrescu, 2000, p. 76.

9 C. Petrescu, 2000, p. 1454.

10 Ibidem, p. 400.

11 Ibidem, p. 534.

12 C. Petrescu, 1981, p. 221.

13 C. Petrescu, 2000, p. 236.

14 Ibidem, p. 183.

as a grain of sand changes the flow of a river and yet, my duty is clear...unambiguous."¹⁵

Camil Petrescu's heroes go through cognitive conflicts as their own false ideas about life don't match the reality:

*"Compared to the greatest tension, the eternal need for absolute, instead of being turned towards the outside, towards certainties and theomorphic explanations, is turned towards the deepest spheres of the pure conscience, the absolute support being asked from the inside and the impossibility to find certainties causes the drama."*¹⁶

So, Gelu Ruscanu's drama comes from the impact without solution between the absolute justice and the reality he eventually has to face. As a director of the paper *Dreptatea socială* (*The Social Justice*), he comes into conflict with Șerban Saru-Sinești, the Minister of Justice whom he accuses of having murdered an old woman, Mrs. Manitti, in order to put his hands on her fortune. Gelu claims that he has documents that can certify Sinești's guilt, but these documents are actually represented by a personal letter that Gelu got from Maria Sinești (Șerban's wife) when they were close. Although many people try to convince Gelu to drop his charges against Sinești, he is determined to let justice be served. Thus, Gelu finds out from his aunt, Irena, that his father had stolen money from the society where he was employed and asked his secretary, Sinești, through a personal letter to put the money back. So, Sinești in return could also publish his father's letter. Also, Maria Sinești would lose the custody of her children and her reputation would have to suffer. Even so, Gelu decides to go public, saying to his aunt:

*"So we should cover the past injustice with a new one? Aunt, let my father get his punishment there, in the grave and let his memory suffer if it has to, so that a bit of truth could emerge."*¹⁷

In the end, finding about the true cause of his father's death, (his father committed

suicide because of a woman) Gelu Ruscanu decides to honor his father's memory and the reputation of the woman he once loved. So, Gelu decides to kill himself once he had understood that there is an incompatibility between his principles and the world he lives in:

*"With no certainty there is no truth and there is no beauty in the world...The happiness that doesn't last is no happiness, is a filthy drug... (...) The happiness that you cannot think of as being something that lasts is not happiness and once more-with no certainty there can be no truth, no beauty in the world... and there isn't..."*¹⁸

Thus, Gelu is trapped in the frantic dance (hora) of the wicked fairies (iele) represented here by the perfect ideas and pure concepts from which the only escape is death.

Gelu Ruscanu serves as a prototype for all Camil Petrescu's heroes as the drama *The Fairies' Dance* was written in 1918 and Gelu Ruscanu was the first character created by him to go through a conscience drama.

Absolute justice is also the ideal of G.D.Ladima, the hero in the novel *The Bed of Procrustes*. As a journalist, after he becomes the editor-in-chief of the newspaper *The Century* (*Veacul*), Ladima manages to uncover the dirty businesses of the corrupted politicians. Ladima confesses to Fred Vasilescu his creed as a journalist: *"I am a man who writes...And if I don't write what I think, why should I write anymore? I cannot do it any other way."*¹⁹ While Ladima quits his job because he can no longer reveal the truth, Ruscanu decides to kill himself, but for both of them absolute justice is beyond the individual interests. Ladima turns to his love, Emilia, when he understands that his ideal of supreme truth cannot be attained, but just like Ruscanu, in the end Ladima cannot find his happiness by being with the woman he loves because he finds out she had lied to him so he also resorts to suicide.

¹⁵ Ibidem, p. 179.

¹⁶ Ibidem, p. 1453.

¹⁷ Ibidem, p.179.

¹⁸ Ibidem, p. 249.

¹⁹ C. Petrescu, 1981, p. 184.

Love is also the supreme ideal for Ștefan Gheorghidiu but the love between him and his wife, Ela, *"is based on idealization"*²⁰ and the communication between the two of them is thus, impossible:

*"Anybody who loves is like a traveler, the only one of his kind in the world and he's got only the right to assume that the others share his feelings as long as he can connect with them only through imperfect means of communication such as words."*²¹

We can identify here the theme of alienation and of the lack of communication as characteristic features of the modern world that can lead to the character's breakdown:

*"I played all my cards on this woman and now I had to suffer all the consequences: my dissolution as a personality."*²²

The literary critic Ovidiu Ghidirmic considers that *"Gheorghidiu's love failure is converted into a knowledge failure"*²³: *"My breakdown was even more difficult as my soul axis was also broken: my trust in my ability to choose and differentiate, in my strength and in the efficacy of my intelligence"*²⁴. So, Ștefan tries to find out if *"the image that he has of the woman he loves corresponds with the reality, in this way the hero verifies, first of all, his intellectual ability"*.²⁵

The dissolution of love like the dissolution of the hero's personality is also what happens to Pietro Gralla, the main character in *Venetian Act*. For Pietro, just as for Ștefan, love is not a matter of knowing the one you love, but a matter of knowing your own self, this is why he doesn't blame Alta for having betrayed him, he blames himself, his own conscience: *"I believed in you...You didn't betray me, I betrayed myself...and this is tearing*

*me apart today."*²⁶ Pietro Gralla tries to put behind him this experience and so he dedicates his life to travelling by sea to explore new lands.

In the process of self-knowing, for Gheorghidiu (just like for Gralla) the truth about Ela doesn't matter in the end when he goes through a greater experience: the drama of the war: *"What I wouldn't have given once to find out for certain that she was cheating on me."*²⁷ From this point of view, Aurel Petrescu²⁸ identifies a double revelation that the hero has: the first one is about the real image of the woman he loves and the second one is about his own personality.

Camil Petrescu's heroes invest everything in a love that proves to be only an illusion. Maria Vodă Căpușan notices that for Camil Petrescu's characters *"love ends the moment they realize the banality of the woman they love"*.²⁹

A special case is represented by the love between Fred Vasilescu and Mrs. T, who make together *"the ideal couple, always perfectible but never accomplishable"*³⁰. For Fred, love means suffering: *"to suffer because of a vulgar woman is like feeling the smarting pain and exasperation caused by furunculosis, by a shameful disease. It's unbearable"*³¹. While the *"suffering caused by a woman of a superior intelligence, delicate, sensitive, no matter how capricious, is like a long lasting illness, with remissions that come and go, with certain pleasures, with a deepening of yourself and with an illumination of the interior world that you have never known up to then"*.³²

Fred doesn't confess his love to Mrs. T. and so his suffering is even more intense:

20 A. Petrescu, 1972, p. 173.

21 C. Petrescu, 1979, p. 83.

22 Ibidem, p. 94.

23 O. Ghidirmic, 1975, p. 95.

24 C. Petrescu, 1979, p. 93.

25 O. Ghidirmic, 1975, p. 96.

26 C. Petrescu, 2000, p. 551.

27 C. Petrescu, 1979, p. 330.

28 A. Petrescu, 1972, p. 179.

29 M. Vodă Căpușan, 1988, p. 171.

30 O. Ghidirmic, 1975, p. 114.

31 C. Petrescu, 1981, p. 305.

32 Ibidem, p. 305.

"For two years my life has been a series of stupid contradictions, great decisions and brave gestures that alternated with useless actions and awful mistakes caused by an unconsciousness that freezes my own self and cancels everything."³³

Fred Vasilescu feels the need to confess and the only person to whom he could confess his most intimate thoughts is Ladima, an intellectual who aspires to absolute love just like him:

"He was the only one in the world to whom I would have told the secret that not even my own parents know, the horrible thing which is the cancer of my life, which makes me run away from a woman that I love."³⁴

G. Călinescu observes that even though Fred Vasilescu loves Mrs. T., he decides to break up with her for fear he might find in her "a real, ordinary being just like any other Emilia".³⁵ Perpessicius considers that both Fred and Mrs. T. are afraid of "the whirlpool of passion"³⁶. Mrs. T. confesses to Fred that she doesn't believe that love exists in reality and that love is "the only purpose of a limited, ordinary life like our life. And I like it...but I know that it doesn't last, that it doesn't correspond to the reality..."³⁷

Nicolae Manolescu says that the reason of their separation is not only their passion but also their vanity:

"the love between Fred and Mrs. T. doesn't reveal only the strong passion that throws them into the arms of each other but also the strong vanity that takes them from the arms of each other".³⁸

Fred is fully aware of the strong feelings he has for Mrs. T. but he "sacrifices the passion on the vanity altar: instead of losing himself he prefers to lose her."³⁹

Fred tragically dies in a plane crash but as he was an experienced aviator his death can also be viewed as a suicide.

The absolute can't be reached except by dying:

"Camil Petrescu's heroes are not unadapted and they are never defeated when it comes to the essential values (...) Their ideal of purity is an act of conscience, an intimate tendency towards order, equilibrium, truth."⁴⁰

All the heroes created by Camil Petrescu are intellectuals who aspire to absolute love or absolute justice and most of them choose death over a life in which these absolute ideals cannot be fulfilled.

Bibliography

Works

- Petrescu, Camil, 2000, *Teatru*, București: Editura 100+1 Gramar.
Petrescu, Camil, 1981, *Patul lui Procust*, in: *Opere*, 3rd volume, București: Minerva.
Petrescu, Camil, 1979, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, in: *Opere*, 2nd volume, București: Minerva.

Critics' References

- Căpușan, Maria Vodă, 1988, *Camil Petrescu. Realia*, București, Editura Cartea românească.
Călinescu, G., 1941, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Editura Fundația pentru Literatură și Artă,

- pp. 658-666.
Manolescu, Nicolae, 1991, *Fals tratat pentru uzul romancierilor*, în: *Arca lui Noe*, București, Editura Eminescu, pp. 66-130.
Perpessicius, 1974, *Patru clasici*, București: Editura Eminescu, pp. 281-285.
Petraș, Irina, 1994, *Camil Petrescu. Schițe pentru un portret*, București, Editura Demiurg.
Petrescu, Aurel, 1972, *Opera lui Camil Petrescu*, București: Editura Didactică și Pedagogică.
Sebastian, Mihail, 14 January 1931, *Camil Petrescu sau despre o dramă a inteligenței*, în: *Cuvântul*, year VII, no. 2059, p. 2, reproduced in the volume Sebastian, Mihail, 1972, *Eseuri. Cronici. Memorial*, București, Minerva, p. 385.

³³ Ibidem, p. 247.

³⁴ Ibidem, p. 128.

³⁵ G. Călinescu, 1941, p. 664.

³⁶ Perpessicius, 1974, p. 296.

³⁷ C. Petrescu, 1981, p. 245.

³⁸ N. Manolescu, 1991, p. 121.

³⁹ Ibidem, p. 122.

⁴⁰ M. Sebastian, 1972, p. 385.

Poezia neagră a lui Ion Caraion. Apocalipsa lirică

Abstract

Ca și în cazul lui Arghezi, numele lui Caraion (pseudonimul literar al lui Stelian Diaconescu, traducibil prin Ion cel Negru) exprimă aprioric o viziune poetică, un program estetic. Ion Caraion scrie o poezie de mari intensități lirice, o poezie neagră, dură, plină de resentimente și frustrare, ca un rechizitoriu violent adresat oamenilor și lui Dumnezeu. Această poezie este o confesiune tragică în fața lumii, care denunță absurdul vieții și al destinului, proclamând moartea ca principiu suprem. Spaima, singurătatea, urâtul, suferința, absurdul, nefericirea, exilul, părăsirea omului de către Dumnezeu, moartea sunt obsesii existențiale ale poetului și teme recurente ale universului său poetic. Volumele sale de poezii poartă titluri extrem de sugestive: *Cântece negre*, *Dimineața nimănui*, *Necunoscutul ferestrelor*, *Cârțița și aproapele*, *Cimitirul din stele*, *Munții din os*, *Lacrimi perpendiculare*, *Interogarea magilor*, *Dragostea e pseudonimul morții*, *Apa de apoi*. Poezia lui Caraion figurează o Apocalipsă lirică, în centrul căreia stă omul, singur în univers, victimă a absurdului, a hazardului și a morții. În plan estetic, modul de metamorfozare literară a temelor, în formule de extraordinară forță poetică, plasează această creație în sfera marii poezii.

Cuvinte-cheie: viziune estetică, confesiune, tragism, absurd, exil, univers poetic, apocalipsă lirică.

As in Arghezi's case, Caraion's name (pen name of Stelian Diaconescu, translatable by the Black Ion) expresses a priori a poetic vision, an aesthetic program. Ion Caraion writes a poetry of great lyrical intensity, a black, tough poetry, full of resentment and frustration, as a violent indictment addressed to people and God. This poetry is a tragic confession to the world, denouncing the absurdity of life and destiny, proclaiming death as the supreme principle. Fear, loneliness, ugliness, suffering, absurdity, unhappiness, exile, the abandonment of man by God, death are existential obsessions of the poet and recurring themes of his poetic universe. His volumes of poems bear highly suggestive titles: *Black Songs*, *Nobody's Morning*, *The Unknown of the Windows*, *The Mole and the Neighbour*, *The Cemetery in the Stars*, *The Bone Mountains*, *Perpendicular Tears*, *The Query of the Magi*, *Love is the Pseudonym of Death*, *The Water of the End*. Caraion's poetry creates a lyric Apocalypse, in the center of which stands man, alone in the universe, a victim of the absurd, hazard and death. Aesthetically, the literary metamorphosis of the themes, in forms of extraordinary poetic power, places this creation in the sphere of great poetry.

Keywords: aesthetic vision, confession, tragism, absurd, exile, poetic universe, lyric apocalypse.

După o lungă sincopă existențială, timp în care suferă două detenții politice, cu stagii la Canal, în minele de plumb și în temnițele comuniste, experiență care va lăsa urme adânci

în ontologia și estetica operei sale, Caraion revine, în forță, la exact 20 de ani de la apariția *Cântecelor negre*, cu volumul *Eseu* (1966). *Încercare asupra lumii*, întoarcere din infern,

* Conf. univ., Facultatea de Științe Sociale, Politice și Umaniste, Universitatea Titu Maiorescu, Profesor asociat la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București, director al publicației Tribuna Învățământului, email: sorivan@gmail.com

tentativă de revenire la poezia din libertate, îngădită ea însăși de coerciții și dogme, cu ochii celui care a stat în întuneric și a contemplat spaimele și coșmarurile din tenebre.

Întoarcerea aduce cu sine, întâi de toate, deschiderea poeziei spre zonele luminoase, fecunde ale existenței. Surprinzător la un autor precum Caraion, poet al marilor tensiuni și decepții, inchiuzitor al lumii și acuzator animat de o crâncenă sete de răzbunare, profet al nimicului, vestitor al apocalipsei iminente peste o lume eșuată, obișnuit să investigheze zonele sumbre ale existenței, să denunțe neputința omului de a atinge fericierea, imposibilitatea de a comunica într-un univers fără abisuri metafizice, „noua” poezie cântă vremea genezei unei lumi peste ruinele celei vechi, timpul începuturilor faste. Opțiunea trebuie privită însă și în conjunctura istorică, politică și biografică în care poetul, fost deținut politic, se întoarce la „libertate” și la poezie. Există, în context, pasaje în care versurile ating intensități lirice înalte, în tonalitatea expresionistă a pledoariei pentru începuturi, pentru întoarcere-

rea la mituri, la natură, pentru renașterea omului. Iată un fragment din poemul *Geneze*, care poartă indicația *Dimineți – la Porțile de Fier*: „O umedă piele / își pârguie rocile. Unduitor, / după aceea totul intră ca într-un sat / cu zeități blânde, cu sălbătecii lingușitoare; / câte o schemă de fulger închipuind nenăscute / civilizații / iese atunci din haina fără gaică a stâncii, din gâtul fără trup al norilor.”

Modul liric entuziast, cu sclipiri exuberante, este însă repede abandonat. Caraion revine curând la vechile obsesii, cristalizate stilistic în versuri bânuite de imagini groțesti sau morbide, de neliniști și tonalități sufletești încordate. Vedeniile macabre ale unui *Coșmar* par a adia febre dintr-un delir nocturn, în apele unui discurs clasic, cu stranii melodii și sticliri febrile: „Cu apele adormite-n mine / de cine știe câte veacuri / mi-au răsărit pe suflet lacuri / prin care mișună jivine. // În molima și colcăitul / pieirii certe ce mă-nchide, / aud cum urcă infinitul / acestor mari păduri lichide. // E-o revărsare planetară / de ploii, prin care înecații / îndrăgostiți de lună-și cară / fantasticele oase-n spații. // Ca peste-un cosmic stârv, în seara / când dorm solzoasele șopârle, / popoare mari de ciori coboară / spre talmeș-balmeșul de gârle. // Mă-nec în fiecare noapte, / iar înecații de-altă dată – frumoși ca fructele necoapte – / mă iau de mână și-mi arată // cadavre lopătând sub stele / c-o resemnare ideală, / în cranii albe și inele / rămase de la altă gală. // Și-apar pe valuri fete moarte, / e frig și sânge-n vizuină; / iar ploaia plouă mai departe / și-necul nu se mai termină. ” În altă parte, tăcere, singurătate, moarte, într-o atmosferă de profundă interiorizare și suferință: „Clepsidre ori perle risipite pe lac, / stelele-n cer. Broaștele tac. / Ninge peste adâncurile lumii cu seri. / E ca și când luna și copiii / ar fi plecat din oraș pentru totdeauna. / Ninge cu adânc și coșmare. / Iar tăcerile au gurile-amare / ca sinucigașii.” (*Tăcere*). Un sentiment al pustiirii pătrunde insidios ca o apă otrăvită în conștiința poetului, torturată, încercată de dezastre, rareori tonifiată de elanuri frenetice. Poezia apare, în unele ipostaze, transfigurată într-un discurs apoftegmat,

exprimând mișcările fundamentale ale unei interiorități în criză. Formula sintetică a poeziei atinge o expresivitate substanțială, într-un discurs enunțativ, lapidar, suspendat între sfere semantice. Uneori versurile exprimă incidental o anxietate obscură, care trădează percepția agravată a lumii.

Un poem straniu precum *Lazării morții* trimite la atmosfera războiului, care se întoarce, ca o obsesie, alături de altele, în conștiința răvășită de coșmare a poetului. Din nou, un univers în suferință, sfâșiat de spaime, cu oameni care se ascund, cu priviri hipnotice, cu noapte, țipete și uitare, într-o copleșitoare atmosferă de regret față de condiția umană, închisă într-o retorică simplificată, esențializată, cu repetiții pline de semnificații: „Drumul de noapte taie, sparge / în gleznă, în tars. / Pasărea-n cer, marea în alge, / iazul tresare cu scocul ars. // Unii am fost. Unii nu mai sînt. / Caută ochiul în humus și-n vânt. // Coclite de ploi, fără leat / femeile lumii-au țipat. // Mint cugetele toate. Sufletu-l strâng, – nu-l aud. / S-au întors iubitele vechi la-nceput. / Oriunde / e om, omul s-ascunde. // Amurgul plouă-n mantăi, / învinețește prundul în broaște. / Lazării noștri, dacă ne-ar intra în odăi, / acuma – Lazării noștri nu ne-ar cunoaște. // Țurloaie la nord, țurloaie la sud... / Omul trece prin vârstă, uituc. // Bărbații de-acolo, bărbații / au ieșit pe fereastra de lut; / șesul i-a dus, vântul a suflat / și nu i-a mângâiat, i-a bătut. // În turla cu priveghiuri albastre, / unde ne mor femeile / pure, ca ideile, / ardeau lumânările noastre. // Iatacul se-nchide. E șapte. / Ploile cad cu miros de mosc. / Singuri Lazării morții ne cheamă, da'n noapte / se uită la noi și nu ne cunosc.”

Din perspectiva formulelor estetice, poezia din volumul *Eseu* nu trece prin inovații fundamentale. Poemele mai scurte, rod al unei tentative de esențializare, comunică senzații de intensă tensiune. Discursul compus din nuclee lirice și elemente prozaice, din puncte de jar și țândări epice parcurge un proces de decantare, prin care substanța poetică atinge, uneori, formule de mare concentrare. Departate de a aduce, în această metamorfoză, limpeziri semantice, versurile lasă impresia de suspendare între două

lumi, de ascundere a sensurilor, într-un tip de ambiguizare cultivată, al cărei instrument perfect se dovedește metafora. Adevărul – adevărul poetic, adevărul subiectiv – este enunțat doar parțial, sugerat, obscurizat, strategie auctorială care lasă a se înțelege că rămân nespuse lucruri fundamentale, insinuate doar prin umbra lor proiectată în text. Poezia lui Caraion din această perioadă are un caracter duplicitar și întrucâtva „diversionist”, vrând să comunice mai mult decât poate, decât vrea ori decât îi este permis, speculând în schimb puterea sugestiei, care deschide orizonturi mult mai largi decât sensul propriu al cuvintelor în aria receptării și a hermeneuticii. Un anume caracter ocult, enigmatic al discursului poetic ridică miza poeziei, încifrată în propriile sensuri. Discursul concentrat, dens în figuri, comunică, la mari temperaturi, imagini spectaculoase, de înaltă rezoluție, care iradiază din interiorul textului ca niște nuclee incandescente: „sângele vântului picura din copaci”, „femei de febră aiurează la pieptul bărbaților”, „luna ca o iacobină se ridicase pe genunchii apocalipsului”, „cerul ouă nedumeriri sau stele de zinc”, „latră nemișcarea prin zloata ca tutunul” etc. Imagismul constituie una dintre particularitățile estetice ale poeziei lui Caraion, vizibilă în întreaga operă. Poetica imaginii recurge la tehnica asocierii spectaculoase de cuvinte, după rațiuni metalogice, prin care, la nivel stilistic, se nasc metafore puternice, de mare efect. Imagismul poetului, de sorginte suprarealistă, este subordonat coordonatei estetice fundamentale a poeziei sale, care o identifică la nivelul literaturii române postbelice, expresionismul.

Ciclul *Oameni fără basme*, din volumul *Dimineața nimănui* (1967), aduce cu sine reeditarea unor teme dominante ale autorului. Dar aceasta se întâmplă după o paranteză în care, între altele, își fac apariția un vast poem whitmanian (*Zăpada care nu ninge niciodată*) și producții care figurează categoria estetică a ludicului suprarealist (de pildă, poezia *Blazon*: „Domnul cântă la clavier, / doamna roade glașpapier. // De la Abel pân-la Kant, / Viața e de diamant. // Vă puteți sui pe mine: / sînt lucrul în sine.”

etc.). Amprenta expresionistă a poeziei lui Caraion revine cu putere în prim-plan, după ce fusese, o vreme, trecută în umbră de alte stări și formule. Spaima, percepția acută a crizei omului, într-un univers amenințat de haos, vedeniile morbide se întorc în noi plasmuiți poetice, a căror substanță este turnată în tiparul unui discurs prin excelență metaforic, în care figurile și imaginile se coagulează în nuclee de mare intensitate lirică. Un poem ca *Frig adamic*, expresionist în esență, sună ca o presimțire escatologică, într-o lume guvernată de absurd, în plină dezagregare: „Cărările nemerse încă mă mai tulbură. / Întunericul umblă printre cruci ca un copil. / Ne naștem și murim în exil. / Singurătatea trece cu buzunarele pline de răni. (...) // Epilepsia toamnei și-ncepe vicleșugul. / Drumu-i plin de noroi. Cu sângele-n plisc, / vremea s-a rostogolit, s-a rostogolit ca un disc / peste lespezile trecutului. // Perdele de os la case tăcute. / Mă găsea dimineața ghemuit de pereți. / Mi-ai luat sufletul și-ai plecat cu el la hereți, / prin lumina lunii păscută de ciute. // Destrăbălată, stepa îngenunche-n ploaie. / M-a luat frigul ostatic și-mi ține adăpost. / Mi-e foame de ceva care n-a mai fost, / de-o catastrofă sau de-o bucurie. // O să se facă târziu ca-ntr-o rugăciune / ori o să se facă urât ca-ntr-un coșmar? / ierburi vehemente cu izul amar / țin noaptea de frâu și-o spintecă-n câmp. // Noaptea tușesc oamenii și copacii. / Latră un câine, cade o frunză pustie. / S-au întors cuvintele în sălbătecie, / iar întunericul umblă printre cruci ca un copil.”

Aceeași senzație a sfârșitului, în *Necunoscutul ferestrelor* (poemul care dă titlul antologiei din 1969), unde poetul este bântuit de presimțirea propriei morți, printr-un fel de revelație tenebroasă, care amestecă senzații și imagini într-o sinteză exprimând o intensă criză interioară: „Mă-ntorceam de la propria mea înmormântare. / Fusesem pus să vorbesc despre mine. / Dar am uitat unde și am uitat cine / ieșea din țințirim c-un ospiciu-n spinare. // Pâlcuri de flăcări. Fumega primăvara. / Spectrele caselor se lipeau de asfalt. / Era închiziție – ev mediu – era cald – / se destrăma soarele... băteau clo-

pote.. cădea seara... (...) // Iar orașele... orașele aveau părul bălai. / Am trecut pe lângă tine, Doamne, ca pe lângă un zid părăsit. / Veacul e atât de obosit! / Oamenii îmbătrânesc de-acasă până la tramvai... (...) // Înveșmântat în vulturi, în mit și minereu / (dar am uitat unde și am uitat cine...) / venea către mine – / necunoscutul ferestrelor, luna sau eu.”

În volumul *Cârțița și aproapele* (1970), Caraion pare a renunța la cultivarea manieristă a absurdului, în cadrul unei poezii epurate de figuri excesive. Poetul își simplifică discursul și tinde să iasă din capcana obscurantismului semantic. Între timp, lirica lui Caraion coboară încă un ton, spre zonele sumbre și întunecate ale existenței. Actul liric, particularizat prin simplificarea textului și prin denudarea versurilor de metaforism, generează o tensiune perceptibilă și la nivel estetic. Poezia pare să spună acum mai mult, cu figuri mai puține. Se pot descoperi în versurile din acest volum, cu titlu șocant și provocator, trimiteri la contingent, crude ca niște sclipiri de bisturiu, în versuri care se dezvoltă polemic sub diverse pretexte. Cutare poem pare a conține, mascate după cortina referentului mitologic, aluzii critice la prezent și la contradicțiile flagrante ale realității morale și sociale. Nota dominantă a volumului *Cârțița și aproapele* este, deloc surprinzător la Caraion, pesimismul sumbru, pigmentat cu note macabre, cu nuanțe de sarcasm negru ori de ironie agresivă. Poezia configurează un univers dominat de „agonie, spleen, gol”, populat cu corbi sluți, strigoi, racle, hârci, gheare, cimitire, năpârci, funingini, peșteri de mucegai și sânge. Ochiul hipnotizat de febre al poetului percepe o lume mortificată, incoerentă, un imperiu al destrucției, într-o atmosferă de sinistru muțenie: „Un cimitir de pâslă e totul. / Când nici un început nu mai începe de-acum, / sub pomul de aur cu țopăitul postum, / mi-aud de departe funingea și ciotul. // O scârbă de viață cu febre și come / lânzește în mine din nu știu ce veac. / Mi-număr lichenii de pe tibii și tac / între oasele mele ca-ntr-unele primele dogme.” (*Pierdere*).

Suferința intensă, spaima, teroarea –

sechele ale trecutului, realități obsesive la nivelul conștiinței – aduc cu ele sfârșitul, moartea simbolică a ființei, un fel de crucificare pe propriul destin, fără glorie și fără salvare. Viața, lipsită de lumina bucuriei și a speranței, devine o existență postumă, într-un univers amenințat de spectrul înspăimântător al Neființei: „De fapt murisem de-atunci / ca melancoliile / în sala de așteptare a bucuriei. / Te și miri că soarele / nu s-a topit / nu s-a sfâșiat. / Fiecare copac stă ca o gheară / de-a lui Mârșăvie Împărat.” (*Postumă*). Până și evenimentele lumii fizice i se revelează poetului într-o fenomenologie morbidă, punctată de o simbolistică negativă, din aria anarhiei ontice și a descompunerii, în culorile și nuanțele unui tragism subliminal, în care acesta vede, în general, lumea: „Întuneric. Zid. / Cerul atârna pe perete ca o minciună. / Din această răbdare mănâncă hereții. / Întunericu-i ca un grâu. / Desfrâu. / Lună. / Vântul vine și trece. / Soarele ciugulește din sângele-nchegat / – de un rece eteric – / al dimineții care-a ple-

cat. / Și din pliscul cu fast, în râu, / tremură / un lichid tragic.” (*Emoția dezghețului*).

Într-o altă vedenie sepulcrală, care potențează în registru macabru vechi obsesii, pe fondul unui teribil nihilism, vocea poetului răsună cavernos, întoarsă de pe târâmurile morții, ca un lamento vibrând de tristețe și de ură, în fața unei lumi copleșite de singurătate și de lipsa oricărei speranțe: „Noapte cu bube. Stătută ca o baltă. / Mă-ntorc de pe lumea cealaltă. / Dracul mână caii. Surugiul doarme. / Luna atârna de pe cer ca o tenie. / Orb și fără părinți, mută vedenie, / între cranii și arme. / Vin de pe vremea când sângele picura din panoplie. / Cine știe, gândule, cine știe... / Apocalipsul a fost și s-a dus. / E ca-n lepădarea de Petru a lui Iisus. / Spunându-i că-l va părăsi / (Petru era om: cu temeri, cu vise) / Christ se părăsise / el mai întâi. / Și / iubeam odinioară o fată... // Din tigvele noastre, ajunse fântâni, / o licoare ciudată / sorb viermii bătrâni. / Forfotă oasele din testamentele-amândouă. / Singurătatea își face cuib și se

ouă / între țâțânile porții. / Lasă să împărtășească morții, / să vină întunericul și timpul scapet... / Cântă... Cântă, inimă de pesmet! // Popoarele secetei cu nările-n vânt / ne-au luat dumnezeii și-au plecat cu ei în pământ." (*Așteptaserăm ziua a opta...*). Este o „revelație” a nimicului, o blasfemie de o intensitate rar întâlnită, depășind în ură și forță a negării orice erezie, o diatribă împotriva divinității și a textelor sacre, care cutremură... Cum este posibilă atâta încrâncenare, ce suferințe și frustrări justifică o astfel de izbucnire, un sacrilegiu de asemenea anvergură? Nu numai suferințele îndurate, nu numai teroarea istoriei și a vremurilor, nu numai capriciile destinului și propriile slăbiciuni fac din Caraion un spirit prins în chingile urii, chinuit, terorizat, nihilist, acuzator, însetat de răzbunare. Răul stă nu numai în lumea dinafară, ci și în cea dinlăuntru, într-o conștiință suferindă, sfâșiata de neștiute conflicte, în labirintul unei interiorități întunecate, febrile, colcăind de inimaginabile tensiuni, populat de obsesii morbide și coșmaruri, din care izbucnesc, adesea, flăcările urii, impulsurile irepresibile ale refuzului și ale tuturor blasfemiilor. Din această dialectică infernală, se naște o poezie ca o *Apocalipsă lirică*.

Unele poeme sunt meditații existențiale simptomatice pentru condiția poetului, prăbușit în amărăciune, cinism agresiv și sumbru sarcasm, care cultivă o reflecție profund sceptică, de o rară violență a viziunii. Astfel de glosări pe câte o idee sau obsesie – cu tonuri de *Eclesiast* fără orizont metafizic, eșuat într-o iremediabilă decepție – sunt retezate, în final, de câte o sentință care cade șuierător ca o ghilotină: „numai oamenii n-au învățat să fie oameni”, „noi nu ne bucurăm de nimic”, „cei ce cred că sunt nu sunt”, „niciodată nu va exista pace”, „abia acum înțeleg nebunia și lacrimile” etc. Revelația Nimicului care copleșește conștiința, disperarea sunt țipate pe game înalte: „Din frumusețea noastră rămâne moartea și nostalgia. / Singuri în speranță, singuri în deznădejde / singuri în iubire, singuri în ură / singuri în singurătate.” (*Comedie macabră*). Omul lui Caraion, cu ochii „decolorați de coșmare”, terorizat de singurătate, trăiește

agonia pribegiei, a rătăcirii mute, în gol: „De-atunci orbecăi. Nu știu unde merg, unde-ajung. / Pururi în gol, pretutindeni ușarnic, / orice drum vechi mi se pare mai lung, / orice drum nou – mai zadarnic. // Iată: am deschis o ușă, trec un prag. / Iată: o mulțime anonimă treapadă nepăsătoare. / Undeva, în depărtare, / timpul s-a spânzurat de pomi ca un steag. // Să nu se mai întâmple nimic... / Să nu mai treacă pe-aici călători... / Timp viran, timp nomad. / Aceiași corbi care zboară... Aceleași frunze care cad... / Alungată de haite de lupi ori de nori, / Persephona se întoarce-n iad.” (*Agonie*). În lumea cotropită de însingurare și de urât, „fiecare spânzurătoare își visează un om”, iar peisajul terestru este biciuit de „destrăbălate” vânturi (*Pomi*). În același stil, ciclul *Trib*, din culegerea *Cimitirul din stele* (1971), plăsmuiește un spațiu sub imperiul absurdului, în care cuvintele sunt „frumos jupuite”, lucrurile „tremură în mâinile hazardului”, unde urlă vântul și prin turlă se aud țipete „prăpăstioase”, o lume în care tristețea e „mai nemuritoare” decât bucuria, primăvara se „desfrânează” peste ape, vântul se ia „la palme prin cer” etc.

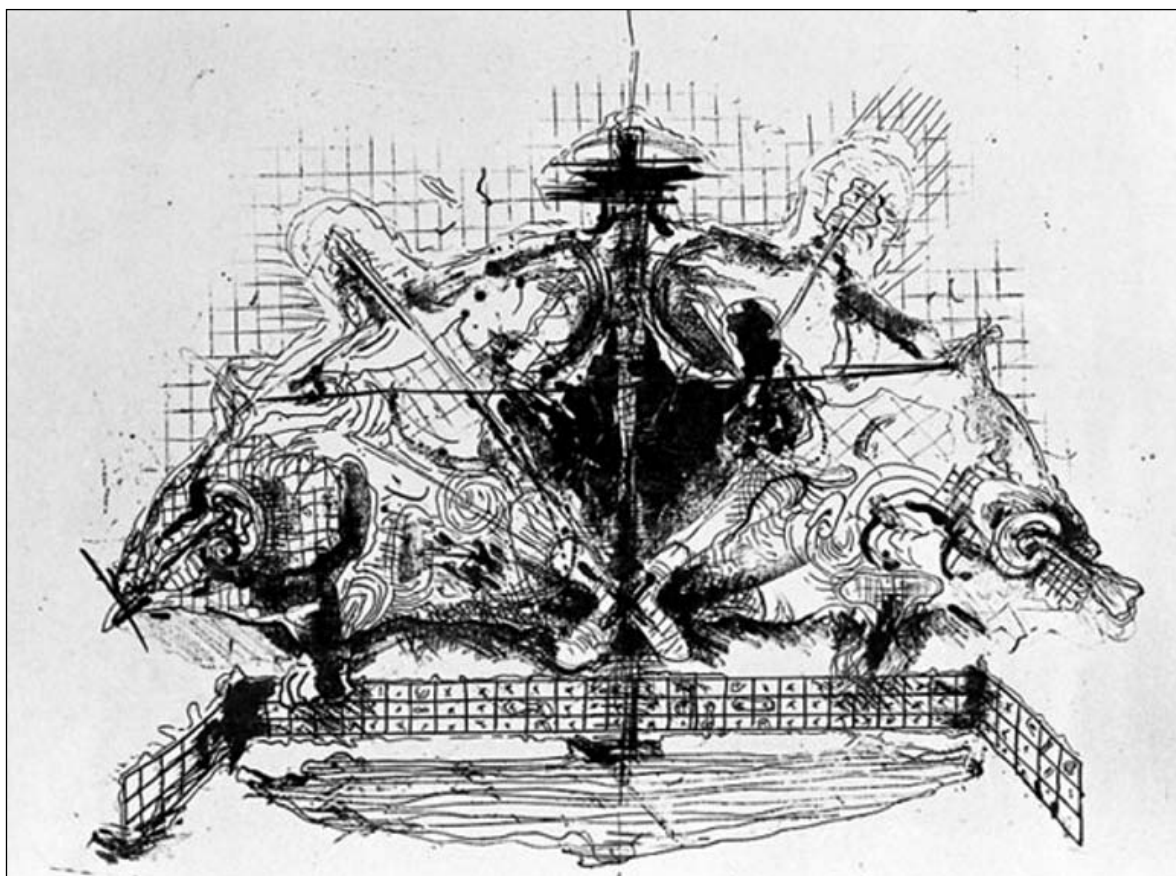
Cu *Interogarea magilor* (1978), privirile se focalizează în interior, în adâncul nebulos al conștiinței. Hipersensibilitatea poetului în receptarea datelor lumii exterioare îi determină acestuia o stare de tristețe paroxistică: „Se-aude seceta cum ciuruie / se-aude lucrurile cum strigă / se-aude strigătul cum tace / tace și moare / încotro nu e noapte? / sunt trist și surd.” (*Norul e sângele meu*). Poetul trăiește revelații grave, „iluminări” nihiliste, care privesc transcendența și, implicit, condiția omului: „fructul oprit e viața”, „paradisul nu există decât pierdut”, „Dumnezeu se-aude greu”, „Iisus își vinde cuiele turiștilor”, „în afara durerii nu e schimbare la față”, „e timpul să se scumpească prețul omului” etc. Eul liric își manifestă prezența, explicit și decisiv, în general, în ultimul vers, tăind dramatic discursul, ca o concluzie definitivă: „sunt trist și surd”, „eu cel ce nu sunt nimeni și nu însemn nimic”, „vă urăsc și vă doresc nenorociri” etc. Sugestii ale destrămării universale și fulgurații de vedenii escatologice se perindă și prin aceste poe-

me. Spațiul metafizic și cel terestru stau sub amenințarea extinderii haosului, ca într-o apocalipsă în viziune personală: „Plouă în lumea cealaltă / Norul e sângele meu”; „timpul se reîntorsese în timp, / Și te-ai făcut craterul cu scorburi ca un Hades.” Destrucția afectează până și universul pur al versurilor. Poezia, care înseamnă transfer de esențe, mortificare, dar și redempțiune („N-am folosit nici un cuvânt în care să nu fi murit”), își pierde puritatea, atinsă de același morb al trădării și al degradării care a cuprins lumea: „cine cui a mai rămas credincios? // acum ce ți-aș mai spune despre acel fum / așezat între noi ca un câmp de morți? // poezia face trotuarul / noroi” (*Fotoliu gol*). În aceste condiții, vocea tragică a lui Caraion izbucnește în grave lamentouri („Am fost doar durere și durere am rămas”) ori răsună virulent în poeme circulante de o ură neagră, ascunsă după limbajul metaforic, hermetizant, absurd, din care uneori țâșnesc invective („Vouă să vă fie rușine” etc.). Autorul lasă impresia că polemizează, că se ceartă cu cineva nevăzut, că vrea să se apere și să se justifice, acuzând, blamând, blestemând, într-un elan justițiar și vindicativ zguduit de tensiune și de ură, într-un timp al urgenței subiective, cuprins de o criză fără speranță. Această frenetică și convulsivă mișcare a eului, aceste agresive exerciții retorice se traduc la nivel estetic într-un discurs precipitat, exploziv și apoftegmat, încordat ca un arc, sintetizând mari tensiuni într-un text poetic deconstruit, fragmentat, ca o înseriere de notații spontane, dictate de seisme, de fluxurile și refluxurile conștiinței în stare de criză. Poemele sunt însă rodul unei laborioase geneze, cu zeci de variante, într-un proces de simplificare și esențializare a confesiunii, în cheia estetică a expresionismului. Poezia lui Caraion trebuie privită, în multe rânduri, în relație cu situații contingente, la care poetul face explicit sau esopic trimitere. Multe poeme sunt transfigurări lirice ale aspectelor lumii fenomenale ori ipostazieri estetice (într-o estetică a „urâtului”) ale unor stări psihice. Universul lui cuprinde o lume în destrămare, ființe umane în crize copleșitoare, suferinde, alienate, în apogeul

disperării, totul prin prisma unei subiectivități care augmentează, deformează până la limite grotești, a unui eu tragic, victimizat, în pragul distrugerii sau al autodistrugerii. Transcendența, în ipostaza lui Dumnezeu sau a lui Iisus, este reprezentată de Caraion printr-o viziune desacralizantă și blasfemiatoare, cutremurată de vehemente reproșuri, de pe poziția unui spirit copleșit de tragedia ființării într-un univers ostil, căruia nu i-au rămas decât ura și acuzațiile, strigate către cer și către oameni.

Dragostea e pseudonimul morții (1980) este volumul cel mai consistent din punctul de vedere al esteticii și al intensității reprezentărilor lirice semnat de Ion Caraion, *cartea tragică* de poezii a literaturii române postbelice. Poemele, unele dintre ele compuse și memorate în închisoare, sunt, în majoritate, sinteze de tonuri sumbre, confesiuni, acuze violente, vituperații, blasfemii, lamentații, litanii, toate învăluite într-o aură tragică, traduse într-un discurs, cel puțin formal, coerent (spre deosebire de cazurile în care autorul cultivă, uneori până la manieră, tehnica fragmentului și a suspendării relațiilor logice), construit în arhitecturi moderniste ori pe scheme prozodice neoclasicizante. Ion Caraion este un Don Quijote al poeziei, un exilat perpetuu în viață și în propria ficțiune poetică. Universul lui, lipsit de valoare supremă și unificatoare a lumii, dragostea, se destructurează și intră într-o derivă agonizantă, transformându-se treptat în haos. Volumul *Dragostea e pseudonimul morții* este un fel de transfigurare lirică a unei Apocalipse subiective, o amplă metaforă a suferinței, a morții și a destrămării.

Poemele primului ciclu configurează un univers steril, cadru sinistru al crizelor și tragediilor, un *Teritoriu ars*. Versurile sunt, în această metamorfoză, un violent act de acuzare la adresa istoriei, universului și transcendenței, un lamento tensionat, care evoluează între apostazie și disperare. Acest univers ostil, în care viața este o „naștere amânată”, devine un regat al întunericului, al minciunii și al cenușii, o lume în derivă, din care a dispărut iubirea: „se mușcă timpurile. rămășiță / de vânturi și lut. / el intră repede / în întunericul care se lăsa. / viața

adunată ca-ntr-un ou (...) // fuseseră alte iubiri... / cusuți unul de altul, monom, prin stomacul veacului, / alterăm veșnicia." (*Monom, prin stomacul veacului*). O contradicție dramatică desparte lumea viselor și a iluziilor de realitatea în care omul nu are valoare, de „împărăția surdă” (cu aluzii străvezii la contingent), prăbușită în amăgire, sterilitate și minciună. Lipsa comunicării cu Dumnezeu agravează criza interioară, augmentând sentimentul pustiirii și al deșertăciunii: „nu scormoni, n-au suflet, ai zgâriat părerea // închipuirile, doamne, că vezi... / n-a venit nici pisica nici păpușarul / narațiunea sângelui măsurată cu trestia / copacul măsurat cu coșmarul – / închipuirile, doamne, nu le uita! // îmi pare rău că nu-mi răspunzi / în *elogiul nebuniei* erasm / a risipit fire de tutun prin ochiurile de sită / lumină amăgită ulii profunzi / pe unde calci, calci timpul semințelor sterpe / minunile durează în ceața lor și-atât” (*Timpul semințelor sterpe*). Revelații ale unor spaime tulburi, unele poeme descriu o lume sepul-

crală, cu imagini și apariții de infern, aflată sub imperiul terorii mute și al morții.

Marca expresionistă a poeziei lui Caraion este vizibilă și în cel de-al doilea ciclu al volumului, *Cântece în poziție de trageră*. Din versuri prinde contur, într-o percepție halucinantă, o lume peste care coboară întunericul și nebunia: „Cum și-a strâns codrii... Cum și i-a / pus în desaga văzduhului, lent... / Ușor fantastic, inaparent / mi s-a părut vântul. / Orbî tot pământul, / tot cerul, toată vecia. / Nici un zbor. / Nici un neabsent. / Ca din ulcior în ulcior, / un exordiu de flori bâiguitoare / picura-n nebunia / celuilalt sau a acelui moment / halucinant.” (*Moment halucinant*). Criza în progresie spre paroxism se comunică în violența viziunii asupra universului și a expresiei. Pentru poetul care experimentează „o depresie psihică” ori o „melancolie câinească, demonică”, iubita are sângele „totuși dement”, ea „pare-o sintagmă / târzie, târzie” pe care „spațiile – o desenează cețos sub cupole de magmă.” (*Exerciții de umbră*).

A treia secțiune, *Regii din Pont*, configurează o atmosferă de intensă suferință, de criză și alienare, într-o lume absurdă și crepusculară, care se reflectă la dimensiuni amplificate și deformate în conștiința febrilă a poetului, zguduită de cataclismele existenței. Acest ciclu – cu titlu ironic și tragic – face trimitere directă la experiența concentraționară trăită de poet, în primul stadiu penitenciar, la Canal, la Poarta Albă. El conține poeme concepute în detenție, recuperate ori rescrise de poet odată cu întoarcerea la viață din infernul gulagului. Pentru Caraion, geneza înseamnă prima treaptă a neantului, viața fiind inițiere în moarte. Seceta, scrumul, vântul, bubele, mătrăguna, fierea, viermii, morții sunt elemente ale unui univers copleșit de tenebre, în percepția agravată a unui eu în stare de hiperestezie, transcrise într-un discurs plin de tensiuni și anxietăți: „Când – learcă de neliști – trec duiumul / de amintiri ce-mi treieră pământul, / mă povestesc legendele, iar vântul / mă-mprăstie-ntr-o stele ca pe scrumuri. // Armura mea cu zări interioare / presară secetele vremilor cu glastre. / Crescurea bubele pe sufletele noastre / ori mătrăguna rănilor mă doare? // Curgând coclit ca ploaia pe burlane, / mă desfrunziră anii, curse fierea. / S-au scorojit salcâmul și tăcerea, / ies viermii-n cărni, iar morții pe gorgane. (...) // Din fundul lumii aiurează cine? / Desfășurată lacom ca lumina, / văd dezbrăcându-și gloria grădina – / și-o rangă scoate amfore din mine.” (*La treptele de spirit*). Uneori, dincolo de aparenta resemnare în fața vieții, de o înșelătoare împăcare cu divinitatea, într-un poem ca un psalm risipit între gânduri întunecate și mari frustrări, stau puternice resentimente și reproșuri gata să izbucnească: „Doamne, te iert... // voi faceți parte / dintr-o lume din care eu am plecat // veți fi fost undeva sus vom fi fost undeva jos // dar voi v-ați bucurat de viață / și noi de moarte ne-am bucurat.” (*Grație*).

Elemente ale poeticii expresioniste – o poetică a crizei, prin excelență – apar și în acest ultim ciclu al volumului, prin viziunea violentă a lumii, punctată de toposuri din aria unei ireductibile crize sufletești și morale (nori, corbi, arbori, sânge, plâns,

vânt etc.), prin imagismul febricitar, construit din metafore frapante: eczeme de nouri, toamna de sânge, copacul jupuit al dimineții, „culoare de sânge, culoare de comă” etc., prin tonul agresiv și justițiar al celui care acuză în numele unor valori și principii apriorice, amenințate de neantul din univers și din oameni. În lumea astfel denunțată de poetul excedat de suferință și revoltă, ploaia aiurează, țipete se bifurcă în văzduh, pe cer croncăne corbi („ucigașe păsări”, „păsări ciocli”), într-un copleșitor vaier funerar. Oamenii, macerați de silă, sunt martorii descompunerii lente, în timp ce haosul pluvial devine proiecția în elemente a eului destrămat (*Cimitirul din stepă*). Spre final, în poeme lungi, confuze, cu aer baladesc, se aglomerează vedenii obscure, uneori chiar de natură erotică (*Armăsarul de jărat* poate fi raportat la argheziianul *Streche*), imagini dintr-un fel de revelații aiuritoare. Volumul se încheie cu poeme sumbre, generate de obsesii precum moartea sau așteptarea ei, în care tensiunea parcurge un crescendo infernal.

Radu MARIAN*

Evaluări ale implicațiilor agrare, comerciale și bănești în învățătura Sfintei Scripturi

Abstract

Biblia oferă o multitudine de învățături în vederea evaluării implicațiilor agrare, comerciale și bănești, atât în Vechiul Testament, unde societatea israeliană era preponderant agrară, cât mai ales în Noul Testament, unde Mântuitorul Hristos vine cu o concepție nouă despre lume și viață, concepție impregnată până astăzi în societățile creștine.

Agricultura biblică oferă bazele celei contemporane prin împlinirea noilor tehnologii practicate, acestea circumscriindu-se împlinirii poruncii edenice de stăpânire a pământului, pe care Dumnezeu o dă oamenilor la creație. Comerțul scripturistic pune temelia comerțului în general, practicarea lui nefiind străină nici de Mântuitorul Hristos, însă reclamă practicarea lui sub cortina legii morale și a harului lui Dumnezeu. Banul este al doilea subiect tratat de Biblie după Împărăția lui Dumnezeu, Iisus preferând să-i învețe pe oameni cum să folosească banii, pentru că în cazul în care nu ar exista astfel de învățături despre bani, aceștia ar fi putut deveni cu ușurință Stăpânii oamenilor (Matei 6: 24). Prin faptul că banii reprezintă singurul lucru care poate unifica toate lucrurile, pot devini ei înșiși zei.

Cuvinte-cheie: *Biblie, morală, agricultură, comerț, bani.*

The Bible offers many teachings for the purpose of evaluating the agrarian, commerce and financial implications, both in the Old Testament, where the Israelian society was mostly agrarian, but also in the New Testament, where Christ the Saviour comes with a new conception about the world and life, a conception that is impregnated, up to the present day, in the Christian societies.

The Biblical agriculture offers the basis for the contemporary one, through the fulfilling of the new technologies used, these fitting the edenic command of owning the land, which God gives to people upon creation. The Biblical commerce sets the grounds for commerce in general, its practice being also known to Christ the Saviour, yet claims that He practices it under the curtain of moral law and God's grace. Money is the second subject treated by the Bible after God's Kingdom, as Jesus prefers to teach the people how to use their money; had it not been for these teachings about money, they could easily become enslaved by it (Matthew 6:24). By the fact that money represents the only thing that can unify all things, it can also turn into gods.

Keywords: *the Bible, moral, agriculture, commerce, money*

Introducere

În cuprinsul Bibliei, Dumnezeu manifestă o preocupare profundă pentru drepta-

tea și bunăstarea economică a poporului Său. Economia biblică este considerată a fi *conomie de fond*, care se străduiește să asigure necesitățile de viață, în primul rând

* Doctorand Institutul Național de Cercetări Economice "Costin C. Kirițescu", email: parohia_rohani@yahoo.com.

satisfacerea nevoilor colective, de familie, trib sau de societate, în general.

Economia biblică este în primul rând de uz casnic și acoperă o gamă largă de aspecte: de proprietate, de folosire a averii, a sărăciei și a inegalităților de distribuție a acesteia, de creditare de bani, de comerț etc.¹

Teologul Douglas Meeks susține că unul dintre rolurile principale ale lui Dumnezeu în Biblie trebuie să fie de economist. Dumnezeu, în calitate de economist, acționează în istorie ca să se asigure că gospodăria lui, poporului lui, are toate resursele necesare pentru viață.

Exemplar în acest sens este evenimentul eliberării de către Dumnezeu a poporului ales din sclavia egipteană (Ieșire). Acesta nu este numai un eveniment religios, rezultând într-un legământ de fidelitate între Dumnezeu și poporul ales, ci este și un eveniment politic și economic. Dumnezeu conduce pe israeliți din gospodăria opresivă a lui Faraon, din sclavie în libertate, instituind o gospodărie nouă și un nou sistem economic. Se îngrijește de nevoile fizice ale lui Israel, oferind mană în deșert. Dumnezeu dă Legea, care nu numai învață formele de cult, dar stabilește și un cadru economic și politic pentru Israel.² Cadrul acesta economic și politic se continuă și în Noul Testament, însă cu alte nuanțe, mult mai rafinate și mai vaste, pe măsura împlinirii și descoperirii revelației lui Dumnezeu. Domnul Hristos extinde cadrul - care în perioada veterotestamentară se limita numai la evrei - tuturor neamurilor, popoarelor, construind astfel - dacă putem spune așa - un sistem economic care s-a transmis până azi: acela de pronie a lui Dumnezeu.

Iar lui Adam i-a zis: "Pentru că ai ascultat vorba femeii tale și ai mâncat din pomul din care

ți-am poruncit Să nu mănânci, blestemat va fi pământul pentru tine! Cu osteneală să te hrănești din el în toate zilele vieții tale! Spini și pălămidă îți va rodi el și te vei hrăni cu iarba câmpului! În sudoarea feței tale îți vei mânca pâinea ta, până te vei întoarce în pământul din care ești luat; căci pământ ești și în pământ te vei întoarce"

După alegerea de către Dumnezeu a poporului israeliean ca cel ce avea să primească făgăduința lui Mesia, agricultura capătă noi valențe. Dacă în perioada edenică și după cădere, se poate citi o formă primitivă a agriculturii scripturistice, dar pură și neafectată, odată cu înaintarea în istoria poporului lui Dumnezeu, se poate observa o dezvoltare. Să nu uităm că au trecut secole de la perioada edenică și vremea lui Adam, până la chemarea lui Avraam din Urul Caldei pentru a ocupa țara Canaanului. În acest interval, principala ocupație a strămoșilor evreilor nu a fost agricultura, întrucât erau nomazi.

Ajunși în Canaan, israeliții au deprins o sumedenie de practici agrare de la locuitorii acestui ținut, cum ar fi: cultivarea viței de vie, a măslinului,³ pe lângă creșterea animalelor și cultivarea pământului, care treptat va căpăta și o conotație religioasă, întrucât va deveni strâns legată de sărbătorile anuale - Paștile, Cinzecimea, Sărbătoarea Corturilor și îndeosebi anii Sabatici și Jubiliari, când pământul nu se lucra⁴.

Dezvoltarea aceasta, pe lângă diferitele influențe primite, se datorează și faptului că, odată cu căderea în păcatul strămoșesc, și fertilitatea terenurilor este umbrită. Sintetizând, putem conchide că rezultatele căderii în păcat sunt evidente, afectând întreaga natură. Solul este blestemat, omul cu trudă își câștigă hrana, pământul produce spini și ciulini,⁵ acestea toate

1 George N. Gotsis - *The economic problem in New Testament Economics: A critical assessment*, în conference.het.gr/HET/pdf/Gotsis.pdf, pag. 44.

2 Rebecca Blank, *Do Justice: Linking Christian Faith and Modern Economic Life*, Chapter 2, Cleveland, OH, United Church of Christ Press, 1992 pe http://translate.google.ro/translate?hl=ro&langpair=en%7Cro&u=http://www.progressivechristianwitness.org/pcw/pdf/Blank_Economics.pdf, pag. 2.

3 Pr. prof. dr. Dumitru Abrudan și diac. prof. dr. Emilian Cornițescu - *Arheologie biblică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, pag. 123.

4 Ibidem., pag. 122.

5 http://www.spindigo.com/doctorluke/www/Transcripts/agriculture_eng/2_01_agriculture.htm.

ducând inevitabil din partea omului la găsirea de soluții pentru a le elimina. Pentru a-și ușura munca, omul își construiește unelte agrare, astfel încât putem constata că bazele agriculturii sprijinite pe unelte au fost puse ca urmare a neascultării omului, născându-se aici teoria potrivit căreia pe urma unei pierderi există și un câștig și viceversa.

Paginile Sfintei Scripturi stau mărturie asupra uneltelor folosite în agricultură, mare parte fiind active și în zilele noastre, dacă nu ca utilitate, măcar ca denumire, ceea ce ne arată că economia agrară de astăzi are rădăcini aici. Plugul, grapa, tăvălugul, târnăcopul, secera, banița, furca, toporul, lopata, carul, sita și alte unelte de lucru fac obiectul economiei agrare din Biblie.

Confecționarea și întreținerea lor a antrenat o bogată activitate economică, ceea ce a dus și la dezvoltarea diferitelor meșteșuguri. În mare, suprafețele agricole sunt lucrate tot ca în vremurile biblice, însă raportate la tehnologiile contemporane. Cerealele de atunci sunt și astăzi, legumele și fructele, de asemenea. Pe lângă acestea, care pe măsura trecerii veacurilor fie s-au transformat, fie unele au dispărut, omul - prin erudiția minții sale și ca urmare a multor factori de natură climatică, de mediu, sol - a fost nevoit să le adapteze.

Până astăzi, agricultura, ca ramură a economiei, își trage seva din vremurile biblice, rămânând una dintre cele mai grele și costisitoare activități economice. Cu toate că echipamentele și utilajele sunt supraproformante, munca agrară este anevoioasă, pentru că solul în mod constant produce spini și măracini care amenință culturile, aducând prin aceasta aminte agricultorilor și oamenilor în general de blestemul dat de Dumnezeu.

Chiar dacă Hristos reface legătura omului cu Dumnezeu în starea de dinainte de păcat, aceasta nu atrage după sine și eliminarea măracinilor și a spinilor din terenurile

agrar. Prin îngăduința din partea lui Dumnezeu, a dezvoltării și progresului, acestea sunt eliminate doar periodic.

Toate scrierile Sfintei Scripturi sunt familiarizate cu diferite dispute asupra utilizării și îngrijirii terenurilor în vederea obținerii de bunuri alimentare, oferind viziuni și principii pentru utilizarea lor până în vremurile de astăzi.⁶ Din perspectivă scripturistică, îngrijirea terenurilor în vederea obținerii de bunuri alimentare și economice se face în armonie cu legile lui Dumnezeu, neîncălcându-se așa-zisa economie a pământului, care este gestionarea întregii creații, pentru a beneficia la rândul ei întreaga creație.⁷

Astfel au apărut preceptele legate de anul Sabatic și anul Jubiliar în economia agrară a Bibliei, un fel de sărbători totale în agricultură, în care pământul era lăsat să se odihnească, iar ceea ce producea de la sine devenea hrană pentru oamenii liberi sau sclavi, precum și pentru străini, animale și fiare sălbatice (Ieșire 33: 10-11; Levitic 25:10-11).

Mai mult, în anul Jubileu, cei care și-au vândut proprietatea și nu au putut-o răscumpăra primeau de la sine acest pământ (Levitic 25: 28-31), pentru că pământul nu putea fi înstrăinat prin vânzare, deoarece adevăratul proprietar era Dumnezeu. Recâștigarea dreptului asupra pământului înstrăinat, precum și eliberarea sclavilor pun în lumină concepția vechitamentară despre egalitatea tuturor oamenilor înaintea lui Dumnezeu.⁸

Prin odihna anului sabatic și jubiliar se cultivă în Sfânta Scriptură ideea purtării de grijă a lui Dumnezeu față de oameni. Putem vorbi chiar de o pronie a lui Dumnezeu în economia agrară. El fiind principalul agricultor al domeniilor Sale, *"face să răsară iarba dobitoacelor și verdeață spre trebuința oamenilor, dă ploaie la bună vreme"* (Psalmul 103), *"scoate vânturile din visteriile Sale"* (Psalmul 134), *"dă la vreme ploaie timpurie și*

6 www.amazon.com/Scripture-Culture-Agriculture-Agrarian.../052173223.

7 Prof. Ioan Wibberley, *RURCON - Agricultură, Teologie și Progres în perspectivă biblică*, Veritas Colegiul Internațional de Conferințe, Lusaka, Zambia, August 20, august 2006, pag. 1.

8 Pr. prof. dr. Dumitru Abrudan și diac. prof. dr. Emilian Cornișescu – op. cit., pag. 310.

târzie și păstrează săptămânile hotărâte ale culesului” (Ieremia 5:24), împlinind prin aceasta procesele atât de necesare pentru viață și oferind condițiile optime pentru cultivarea pământurilor.

Ideea de proniator asupra domeniilor Sale agrare rămâne pregnantă și în scrierile Noului Testament. Mântuitorul Iisus vine și arată că oamenii sunt chemați a se folosi de bunurile agrare ca moduri de existență, și nicidecum ca scopuri ale existenței lor, cum de altfel face cu oricare alte activități destinate vieții materiale. Parabola cu bogatul căruia i-a rodit țarina stă mărturie în acest sens (Luca 12: 16-21). În Noul Testament, toate referirile legate de agricultură sunt raportate, pe lângă viața materială la cea legată de suflet. Iisus se folosește preponderent de agricultura scripturistică pentru a-i face pe contemporanii Săi, care în mare parte erau agricultori, să înțeleagă noile conținuturi ale prediciei Sale. De aceea, agricultura neotestamentară capătă noi înțelesuri. Ea rămâne teocentrică, ca și în Legea cea Veche, dar teocentrimea ei stă sub semnul harului lui Dumnezeu. Harul ce se dă odată cu întruparea lui Hristos aduce transformări și la nivelul agriculturii scripturistice și, prin ea, până în zilele noastre.

Elocventă în acest sens, pe lângă conotația moralo-duhovnicească, este pilda semănătorului. Destinată se pare unui auditoriu agrar, pilda aceasta din Luca (8: 5-14), pe lângă bogatul conținut moral, are și unele înțelesuri pentru economia agrară. Ea arată eficientizarea muncii în agricultură, desprinzându-se ideea de a obține maximul de profit raportat la minimul de efort. Semințele care cad în pământul cel bun aduc rod înșutit, pe când cele ce cad lângă drum, în locul pietros și între spini, nu dau randament.

Pentru ca și acestea să aducă profit ar fi nevoie de alte intervenții; nu întâmplător Mântuitorul Hristos își încheie pilda cu cuvintele: *“Cel ce are urechi de auzit să audă”*. În zilele noastre nu ar fi imposibil de a face și celelalte trei categorii de semințe rodnice,

însă ar necesita costuri suplimentare de întreținere, ca de exemplu: irigare, ierbicidare, fertilizare. Cu alte cuvinte, pilda semănătorului ne arată că o agricultură eficientă, bazată pe profit sigur, este cea cu un teren fertil și bogat în componente ce aduc maximizarea acestuia. Ne punem întrebarea ce se întâmplă atunci cu solurile care sunt mai sărace, mai pietroase, mai lipsite de apă? Sunt ele eficiente pentru agricultură?

Desigur, contextul lumii contemporane este altul decât lumea din vremea Mântuitorului. Numărul ridicat al populației de pe glob reclamă și folosirea unor mari suprafețe de teren agricol care să producă hrană. Or, nu putem spune că tot pământul aduce randament înșutit ca cel din parabola semănătorului. În aceste condiții, omenirea și-a dezvoltat, pe lângă uneltele agrare atât de necesare, și o seamă de alte tehnici și tehnologii care să sporească fertilitatea solului și să încerce a uniformiza randamentul lui.

Să gândim doar la minunile pe care le face ingineria genetică în agricultură, care a dus la creșterea producției și, implicit, la hrănirea unui număr mai mare de oameni din aceeași suprafață de teren, repetându-se într-o altă formă minunea făcută de Iisus cu înmulțirea pâinilor, astfel încât binecuvântarea din Eden a rămas pentru oameni actuală până azi. Aceste transformări și eficientizări ale terenurilor agricole sunt o formă de stăpânire a pământului despre care s-a făcut trimitere în binecuvântarea lui Dumnezeu pentru oameni, dar și rezultatul trăirii sub legea harului lui Dumnezeu care permite acest lucru.

Ca activitate economică de valorificare a mărfurilor prin vânzarea și cumpărarea lor și, implicit, prin circulația lor⁹, comerțul s-a practicat încă din cele mai vechi timpuri. Sfânta Scriptură oferă nenumărate versete în paginile sale care ne arată că această activitate economică era pe deplin folosită de personajele sale. De fapt, comerțul reprezenta și reprezintă până astăzi o formă

⁹ *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Editura Arc și Gunivas, 2007, pag. 406.

de comunicare cu celelalte popoare la nivel continental sau planetar, iar la nivelul de colectivitate locală, putem să afirmăm că el întreține schimbul și activitatea economică între agenții economici dintr-un teritoriu bine definit, care permite dezvoltare și prosperitate economică.

Din Sfânta Scriptură, aflăm că inițial israeliții nu făceau comerț intern și extern, deoarece nu aveau nevoie de materiale - pentru confecționarea veșmintelor sau a obiectelor casnice - sau de alte produse elementare. Înflorirea vieții economice în vremea regilor David și Solomon a dus la practicarea comerțului deprins de la canaanieni. Acești regi au avut relații comerciale cu regele Hiram al Tirului, iar regele Solomon avea la Ețiom Gheber, port la Marea Roșie, și o flotă comercială. Acest port va fi pierdut în zilele regelui Ahaz (733-728) î. Hr.

Înainte de exilul babilonian, israeliții n-au practicat un comerț intens. Lucrul acesta îl vor face abia după revenirea lor din robie, când, deprinzând foarte bine de la babilonieni acest meșteșug, vor renunța treptat la practicarea agriculturii în favoarea comerțului. Desigur, nu în totalitate, dar pe măsură ce cunosc mai bine tainele comerțului, agricultura va suferi. Ei întemeiază acum colonii comerciale precum cea din Alexandria.¹⁰

La începutul perioadei biblice, Egiptul a fost principala sursă de bunuri fabricate, precum și de metale, în timp ce Canaanul a servit în primul rând ca o sursă de produse agricole. Fenicienii au început să imite și să dezvolte metode egiptene de producție și să dezvolte legături din ce în ce mai extinse de tranzacționare. Aceasta înseamnă că Fenicia în sine a devenit un importator de produse agricole israelite.

Mesopotamia, fiind străbătută de mari râuri, avea un mijloc ieftin de transport regional și de producție agricolă puternică, dar metalele au fost limitate. Acest lucru a asigurat o constantă de comerț între

Mesopotamia și Egipt, care a trecut prin Canaan. Pietre prețioase și semiprețioase au fost importate din Est.¹¹

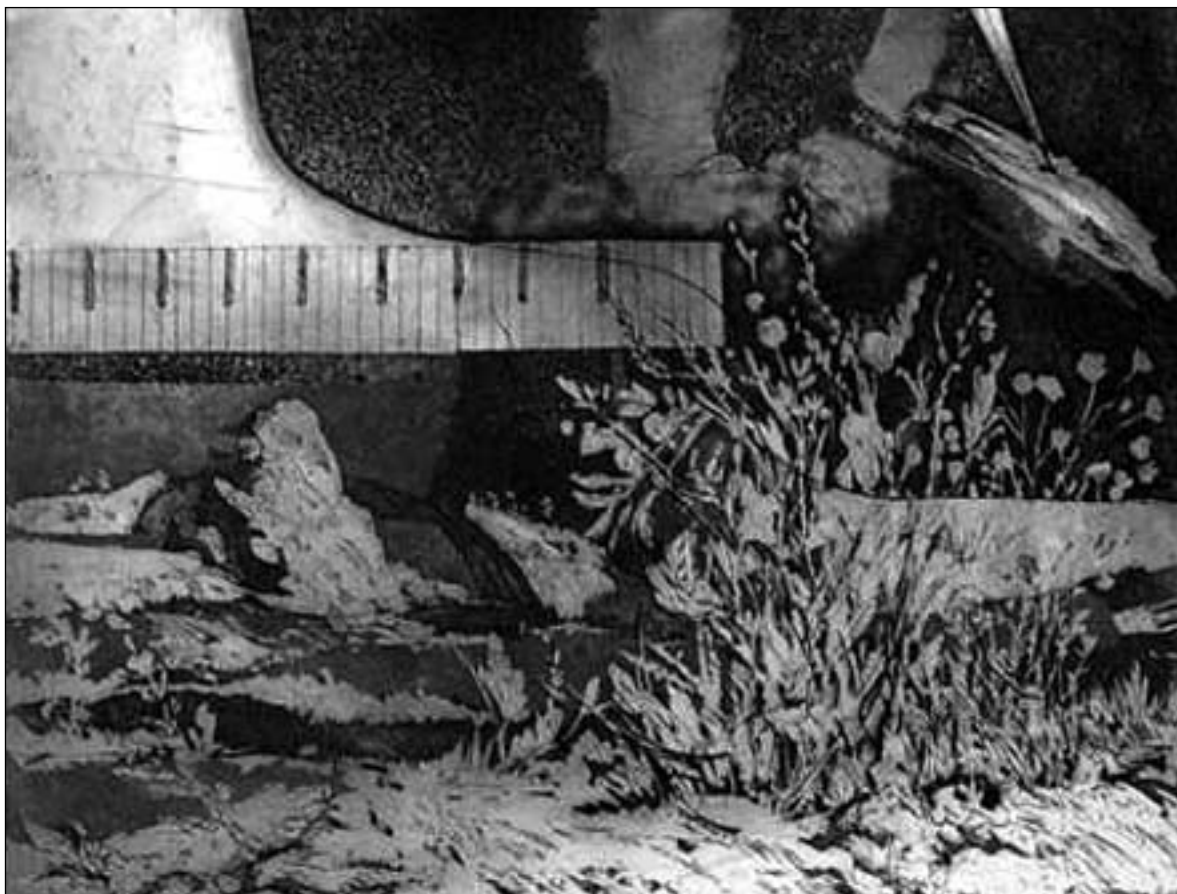
În acest context, Biblia vorbește despre schimburile comerciale care au avut loc în acea epocă. Astfel, în cartea a doua a Regilor, regele David primește de la regele Hiram al Tirului (Feniciei) lemn de cedru, tâmplari, pietrari și zidari ca să-i facă o casă (II Regi 5:11), în timp ce Hiram primește produse agricole, după cum aflăm din cartea lui Iezechiel, în capitolul 27, versetul 17. De fapt, acest capitol dezvăluie partenerii comerciali ai ținutului Tirului și oferă în amănunte o imagine vie a tranzacțiilor comerciale din zonă, precum și țările sau ținuturile care erau implicate în comerțul internațional.

Relațiile comerciale din acea epocă și-au atins apogeul în vremea construirii templului din Ierusalim în timpul regelui Solomon. Prietenia dintre regele David și regele Hiram a continuat și în vremea domniei lui Solomon. Materialele pentru ridicarea templului din Ierusalim au fost aduse de la regele Hiram, în schimbul lor, Solomon oferind grâu și untdelemn de măsline. Mai mult, raporturile comerciale între cei doi au fost atât de puternice încât Hiram a oferit lui Solomon și mână de lucru cu sclavii săi, precum și meșteri iscusiți: *"A dat deci Hiram lui Solomon lemn de cedru și lemn de chiparos, toate tocmai după dorința lui. Iar Solomon a dat lui Hiram douăzeci de mii de core de grâu pentru hrana casei lui și douăzeci de core de untdelemn de măsline curat. Atât îi da Solomon lui Hiram pe fiecare an."* (III Regi 5: 10-11).

Din aceste pasaje scripturistice putem constata că baza comerțului consta în schimbul de mărfuri și nicidecum în cumpărarea mărfurilor prin plata în bani. Puteau fi schimbate orice fel de obiecte, cum ar fi: metalele, cheresteaua, hrana ori vitele. În acele vremuri, averea unei persoane era măsurată în termenii bunurilor sale. Acest sistem de schimb de mărfuri în natură avea însă și unele dezavantaje. În primul rând

10 Pr. prof. dr. Dumitru Abrudan și diac. prof. dr. Emilian Cornițescu – op. cit., pag. 124.

11 Dr. Tim Bulkeley – *Comerțul din Israel în secolul al VIII-lea î. Hr.*, pe <http://www.bible.gen.nz/amos/trade.htm>.

era dificil de transportat marfa. Este mai ușor să ai o pungă cu monede decât să trebuiască să mîni o turmă de animale, oricare ar fi ele. De asemenea, era greu de stabilit valoarea unui lucru în comparație cu valoarea obiectului oferit în schimb.¹² Treptat însă, în schimburile comerciale, au apărut banii.

Pe lângă comerțul de mărfuri, Sfânta Scriptură și mai cu seamă Legea cea Veche, ne oferă și practicarea comerțului cu femei și sclavi. Comerțul cu femei era strâns legat de căsătorie. Actul logodnei consta într-un act încheiat între părinții sau fratele mai mare al logodnicei și părintele logodnicului în prezența martorilor și uneori se întărea printr-un legământ (Iezechiel 16:8; Malehi 2:14). În vechime, contractul făcut prin jurământ era oral, după aceea se redacta, deve-

nind un act formal¹³, după care viitorul soț plătea prețul de cumpărare de 50 de sicli părinților logodnicei (Deuteronom 22:29). Prețul de cumpărare putea să fie înlocuit în cazuri rare prin muncă (exemplul lui Iacob în Facere (29: 20-27) sau prin acte de eroism (Judecători 15:16)¹⁴.

În ceea ce privește comerțul cu sclavi, acesta se raporta în perioada veterotestamentară la îngăduința din partea legii evreiești de a cumpăra sclavi numai de la ismaeliți și madianiți, iar dintre canaanieni - numai din cetățile Ghibeon, Beerot, Chiriat Iarim și Chefira (Iosua 9:17).¹⁵ Practicarea cumpărării și vânzării succesive de sclavi de către același stăpîn, mai precis negoțul cu sclavi ca activitate de sine stătătoare, din care cineva să obțină profit, era interzisă. În

¹² Despre bani și plăți în Sfânta Scriptură, pe www.twrro.ro/despre_bani_si_plati.html.

¹³ *Arheologie biblică*, Cernăuți, 1930, pag. 176.

¹⁴ Pr. prof. dr. Dumitru Abrudan și diac. prof. dr. Emilian Cornițescu – op. cit., pag. 127.

¹⁵ Ibidem., pag. 132.

cartea Ieșire avem chiar prețul stabilit pentru un sclav de 30 sicli de argint (Ieșire 21:32).

Problema comerțului din perspectivă biblică aduce noi înțelesuri în timpul Mântuitorului Iisus Hristos. Dacă în Vechiul Testament am văzut că se practica comerțul cu femei și sclavi, învățătura Domnului Hristos abrogă aceste practici. Sfântul Apostol Pavel arată în Epistola către Galateni: *“nu mai este iudeu, nici elin, nu mai este nici rob nici slobod, nu mai este nici parte bărbătească nici parte femeiască, pentru că voi toți una sunteți în Iisus Hristos”* (Galateni 3:28). Legea harului lui Iisus reclamă practicarea, pe lângă comerțul cu bunuri materiale, și a unui comerț duhovnicesc: *“Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu”* (Matei 4 ; 4).

Se afirmă acum schimbul comercial dintre împlinirea virtuților și poveștelor scripturistice și mântuirea sufletului sau comerțul dintre mântuirea obiectivă și cea subiectivă. De aceea, același Pavel spune legat de aceasta: *“lucrați cu frică și cu cutremur la mântuirea voastră”* (Filipeni 2:12). În Noul Testament se naște comerțul haric sau dezinteresat din punct de vedere material și interesat pentru suflet: *“Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate celelalte se vor adăuga vouă!”* (Matei 6, 26-33).

Au fost unii - în vremea apostolilor, cei drept - care au crezut că harul se poate cumpăra pe bani. Exemplul cel mai cunoscut este cel al lui Simon Magul, despre care se relatează în cartea Faptelor Sfinților Apostoli: *“Și Simon, văzând că prin punerea mâinilor apostolilor se dă Duhul Sfânt, le-a adus bani, zicând: Dați-mi și mie puterea aceasta, ca acela pe care voi pune mâinile să primească Duhul Sfânt. Iar Petru a zis către el: Bani tăi să fie cu tine spre pierzare! Căci ai socotit că darul lui Dumnezeu se agonisește cu bani.”* (Faptele Apostolilor 8: 18-20). Astfel s-a născut termenul de *simonie*, de la Simon, și acest termen este destinat numirii comerțului cu harul lui Dumnezeu în schimbul căruia sunt oferiți bani, exemplul cel mai cunoscut fiind

atunci când cineva oferă bani pentru a fi hirotonit preot.

Accentul se pune în Noul Testament pe partea duhovnicească, deși, ca ființă dihotomică, creată din trup și suflet, omul are nevoie și de lucrurile materiale. Vedem că atunci când comerțul ia forme extreme, Mântuitorul Iisus îl condamnă.

Așa se explică, desigur, cunoscutul episod de la templul din Ierusalim și disputa majoră între Iisus și comercianții de acolo. Templul - care era menit să servească nevoilor spirituale ale evreilor - a devenit un fel de târg în care sfințenia și curățirea produselor ce urmau a se jertfi au rămas doar formale, de dragul banilor și al comerțului vânzătorilor de acolo: *“Și a intrat Iisus în templu și a alungat pe toți cei ce vindeau și cumpărau în templu și a răsturnat mesele schimbătorilor de bani și scaunele celor care vindeau porumbei. Și a zis lor: Scris este: “Casa Mea, casă de rugăciune se va chema, iar voi o faceți peșteră de tâlhari!”* (Matei 21: 12-13).

Acest episod nu trebuie să ne ducă cu gândul la ideea că Iisus ar fi fost împotriva practicării comerțului. Nicidecum, căci până la urmă și comerțul, pe lângă calitatea de activitate economică, este în sine o muncă și Hristos, și Dumnezeu, în genere, a încurajat și încurajează practicarea muncii. Iisus condamnă în acest episod umbrirea menirii esențiale a templului cu o activitate secundară, care capătă valențe de act principal și esențial în vremea Sa.

Ca orice activitate umană, și comercianții trebuie să urmărească binele oamenilor și să nu facă abuz de libertatea pe care o au în stabilirea prețurilor. Este cunoscut faptul că unii oameni, având diferite pârgii la autoritățile civile ale statului, cumpără în exclusivitate dreptul de a vinde un produs anume, creându-se un monopol. Apoi, uneori, acești vânzători, care urmăresc doar profitul lor și exploatează poporul, creează în mod artificial lipsa unui produs ca apoi să-l vândă la prețuri exagerate.

De exemplu, unii pot ascunde grâul și nu-l vând la oameni ca în felul acesta să creeze starea de foame. Apoi, când foamea este mare, vin să vândă grâul, făcând pe binefăcătorii și vânzându-l la prețuri extrem

de ridicate.¹⁶ Un astfel de comerț este condamnat de Mântuitorul Iisus Hristos, precum și de preceptele Vechiului Testament, Dumnezeu vorbind în Proverbele lui Solomon despre acești comercianți: *“Cine oprește grâul este blestemat de popor, dar pe capul celui ce-l vinde vine binecuvântarea. – Cine urmărește binele își câștigă bunăvoință, dar cine urmărește răul este atins de el.”* (Proverbe 11:26-27)

Comerțul făcut prin adăugarea din partea comerciantului a valorii muncii lui, a costurilor de transport și de depozitare a mărfurilor, precum și a plăților făcute angajaților nu este în contradicție cu preceptele scripturistice și, implicit, cu Hristos. Munca - cum bine știm - este încurajată de către Dumnezeu și ucenicii Săi, ei înșiși muncind pentru a putea trăi și a se întreține. Unii dintre ucenici, fiind pescari de meserie, erau desigur nevoiți să-și vândă peștele; în același fel își cumpărau unelte de pescuit.

Că Hristos nu era împotriva comerțului se desprinde din faptul că El însuși l-a practicat. Poate nu ne vine să credem, dar Hristos, înainte de a fi Învățător, a fost tâmplar, cuvânt derivat din grecescul “tekton” care înseamnă meșteșugar, meseriaș. Vedem că, la începutul activității Sale, Iisus este mai ușor recunoscut ca meșter decât ca rabin. De pildă, la puțin timp după ce a început să propovăduiască în patria Sa, cunoscuții Lui se întrebau: *“Au nu este Acesta teslarul, fiul Mariei și fratele lui Iacov și al lui Iosi, și al lui Iuda, și al lui Simon? Și nu sunt, oare, surorile Lui aici la noi? Și se smin-teau întru El”* (Marcu 6:3), neputând accepta ca un meșteșugar local să le vorbească despre probleme spirituale. Mai mult, Iisus nu practica munca de tâmplar ca pe un hobby. El a învățat o meserie ca să aibă din ce trăi, iar munca lui zilnică includea și calcularea costurilor bunurilor pe care le făcea¹⁷, antrenând prin aceasta implicit o formă de comerț.

Practicarea comerțului cinstit se desprinde din diferitele peregrinări pe care le făcea în activitatea Sa misionară, unde apela, fără îndoială, la diferiți comercianți pentru a-și cumpăra hrană, pentru El și ucenici.

De asemenea, pildele lui Iisus arată că El este familiarizat cu așa-zisa zonă comercială din timpul Său și cu modul ei de operare. Așa se explică de ce în multe pilde și învățături ale Sale, Domnul Iisus apelează la comparații din construcții (Matei 7: 24-27), producerea vinului (Luca 5: 37-38), cultivarea pământului (Marcu 4: 2-20), căutarea comorilor (Matei 13: 44), fermele de animale (Matei 18: 12-14), afacerile de familie (Matei 21: 28-31), dobânda investițiilor (Matei 25: 14-30), planuri de afaceri pentru viitor (Luca 12: 16-21), producerea recoltei (Marcu 13: 27-32), utilizarea greșită a banilor și producerea falimentului (Luca 15: 11-16), capitalul societății pe acțiuni în situații cu grad ridicat de risc (Luca 19: 11-27) etc.¹⁸, toate acestea însumate dovedindu-ne că mentalitatea neotestamentară despre comerț nu este una potrivnică, ci dimpotrivă.

Banii și implicațiile lor scripturistice

Ca echivalent general al valorii mărfurilor, fiind el însuși marfă și fiind recunoscut ca mijloc de schimb și de plată¹⁹, el stă strâns legat de schimburile comerciale și, așa cum am văzut mai sus, acestea regăsindu-se în Biblie, implicit și banul este prezent aici.

Banii apar în Sfânta Scriptură ca simbol al muncii, al spiritului întreprinzător și al deșteptăciunii, ca binecuvântare a lui Dumnezeu pentru o muncă cinstită, sunt echivalentul a tot ceea ce poți obține în urma efortului minții sau trupului, al proprietății sau confortului sau luxului, al influenței sau

16 Pr. Vasile Filat - *Este păcat să cumperi obiecte dintr-un loc și să le vinzi în altul cu mult mai scump?* În “Moldova Creștină”, de pe siteul <http://www.moldovacrestina.net/social/este-pacat-sa-faci-comert/>.

17 Ed Silvosu – *Ungerea divină pentru afaceri*, Editura Alfa și Omega, Timișoara, 2007, pag. 33-34.

18 Ibidem, pag. 36-36.

19 *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Editura Arc și Gunivas, 2007, pag. 191.

puterii.²⁰ De aceea, în paginile Sfintei Scripturi vom găsi peste 2000 de versete cu referire la bani și posesiuni.

Numai în evangheliile după Matei, Marcu, Luca și Ioan avem 288 de versete cu referire la acestea,²¹ iar două treimi din pildele Mântuitorului se referă la modul corect de administrare a banilor²², ceea ce ne arată că au avut un loc important în viața oamenilor, cum de altfel au și în zilele noastre, ajungând standardul valorii nu numai pentru lucrurile materiale, dar și pentru om ca persoană și, de cele mai multe ori, omul este evaluat după câți bani are.

În perioada veterotestamentară de început, banul nu circula sub formă de monede, deși oarecum exista conceptual și avea diferite forme, fie ca metale prețioase, fie ca alte mărfuri, atribuindu-i-se o anumită contravaloare.

Așa sunt, de pildă, sicli de argint despre care se face referire în cartea Facerii, la capitolul 23, versetul 16, unde patriarhul Avraam cumpără un teren pentru a o înmormânta pe soția sa Sara: *“Atunci, ascultând pe Efron, Avraam a cântărit lui Efron atâta argint, cât a spus el în auzul fiilor lui Het: patru sute sicli de argint, după prețul negustoresc”*; argintul cântărit de Avraam nu era în monede, ci avea diferite forme.

Conceptul de bani îl întâlnim și în cartea Ieșirii, în capitolul 30, versetul 13, unde se

vorbește despre darul în bani care trebuie să I se dea Domnului: *“Cel ce intră la numărătoare să dea jumătate de siclu, după siclul sfânt, care are douăzeci de ghere; deci darul Domnului va fi o jumătate de siclu.”* (Ieșire 30:13).

Faptul că banii nu existau ca monede, o dovedește denumirea ce li se atribuie la evrei de “shekel”, care în limba ebraică înseamnă a pune pe cântar, în vederea plății: *“Ei scot aurul din pungile lor și argintul în cântar îl cântăresc”* (Isaia 46:6); sau: *“Atunci am cunoscut că acesta fusese cuvântul Domnului și am cumpărat de la Hanameel, fiul unchiului meu, țarina cea din Anatot și i-am cântărit șapte sicli de argint și zece arginți”* (Ieremia 32:9).

Banul, ca monedă propriu-zisă, apare la evrei în timpul lui Simon Macabeul, odată cu proclamarea independenței naționale din anul 143 î. Hr. Vor mai fi bătute monede la evrei și de către Ioan Hircan (135-106 î. Hr.) și Alexandru Ianeu (104-78 î. Hr.), care a scos monede cu inscripții în ebraică și greacă. Monede cu inscripții grecești vor fi scoase și în timpul lui Irod Antipa (4 î. Hr.-6 d. Hr.)²³.

În Noul Testament putem constata că în Israel circulau trei tipuri de monede: grecești, care se băteau în Antiohia și Tir, romanii și-au impus pe piață banii lor, iar evreii aveau și ei monedele lor.

Monedele care circulau în Israel în vremea Noului Testament

Grecești	Romane	Evreiești
1 drahmă	1/8 as	1 lepton
1 starter	1 qvadrat	2 lepton
25 drahme	16 ași=1 dinar	1 shechel
1 mina	4 dinari	30 shecheli
1 talant=60 mine	1 aur=40 dinar	
	100 dinari	
	240 bani de aur	

20 Andrew Murray – *Banii*, Editura Samuel, Mediaș, 2010, pag. 10.

21 <http://translate.google.ro/translate?hl=ro&langpair=en%7Cro&u=http://english.sdaglobal.org/sermon/bibecon.htm>.

22 Daniel Zalan – *Rădăcina tuturor lucrurilor rele*, Editura Life, Oradea 2007, pag. 22.

23 Pr. prof. dr. Dumitru Abrudan și Diac. Prof. Dr. Emilian Cornișescu – op. cit., pag. 125-126.

Toate tipurile de bani la care se face referire în Sfânta Scriptură au constituit pentru Mântuitorul Iisus Hristos prilej de a se raporta la ei în diferitele sale povești și învățături, făcând comparații și echivalând prin acestea valoarea moralei creștine cu banii, ca astfel auditoriul să priceapă mai bine nuanțele predicii Sale. Astfel, spune pilda talanților, pilda datornicului, pilda cu drahma cea pierdută, unde Hristos apelează la monedele care circulau în vremea Sa - talanții, dinarii și drahmele, pentru a-și nuanța noua învățătură într-o expresivitate simplă, dar plină de înțelepciune și înțelesuri pentru cei ce Îl ascultau.

Iisus a preferat să-i învețe pe oameni cum să folosească banii, pentru că în cazul în care nu ar exista astfel de învățături despre bani, aceștia ar fi putut deveni cu ușurință Stăpânii oamenilor (Matei 6: 24). Nu întâmplător se spune că al doilea subiect după cel legat de Împărăția lui Dumnezeu în Noul Testament este cel legat de bani²⁴.

O pildă extraordinară oferă Iisus în legătură cu banii și atunci când făgarnicii evreilor doresc să-L pună în dificultate și, într-un mod lingușitor la început, printr-un fel de captație benevolențe, Îl întreabă cu privire la impozitele pe care le dau romanilor. Ei consideră că în cazul în care Iisus Hristos ar răspunde că este necesar să plătească tribut, ar produce indignare în rândul poporului, cunoscut fiind faptul că evreii îl recunoșteau numai pe Dumnezeu ca regele lor, iar dacă Hristos ar fi răspuns că nu era necesar să mai plătească tribut Cezarului, în acest caz, Acesta S-ar fi făcut vinovat în fața autorității romane ca unul care a trezit oamenii împotriva puterii romane, împotriva lui Cezar; orice răspuns ar fi dat L-ar fi putut încredința și condamna la moarte. Făgarnicii evreilor așteptau un simplu da sau nu. De aceea, Iisus, cunoscând aspectele economice ale dajdiei Cezarului și având în minte opiniile cu

privire la ea, care a fost aplicată la o sumă forfetară de un dinar²⁵, cerând un dinar roman, rostește celebrul verset: *"Arătați-Mi banul de dajdie. Iar ei I-au adus un dinar. Iisus le-a zis: Al cui e chipul acesta și inscripția de pe el? Răspuns-au ei: Ale Cezarului. Atunci a zis lor: Dați deci Cezarului cele ce sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu."* (Matei 22: 19-21).

Dinarul a fost echivalent cu o zi de salariu pentru un muncitor. Fiecare dinar bătut la acel moment a purtat inscripția lui Tiberiu Cezar, pe o parte, și o imagine de-a lui Tiberiu așezat pe tronul imperial, în haine preoțești, pe altă parte. Inscripția lui Cezar includea titlul de "Fiul lui Dumnezeu" și împăratul era venerat ca un zeu în multe părți ale Imperiului²⁶, de aceea Iisus se folosește de dinarul roman pentru a răspunde la întrebarea vicleană a evreilor.

Cu alte cuvinte, Mântuitorul Hristos le arată că se cuvine a da înapoi Cezarului ceea ce primesc de la el, adică să-i plătească tribut pentru ceea ce utilizează de la el (bani, armată, drumuri, funcționari etc.), să-l asculte în tot ceea ce nu este împotriva poruncilor lui Dumnezeu. Se desprinde de aici că plata impozitelor este un semn de supunere, o obligație legală și de necesitate. Dar în același timp, le spune să îndeplinească neabătut poruncile lui Dumnezeu și să-I slujească cu dragoste, datorându-I viața.²⁷

În Sfânta Scriptură a Noului Testament, banul capătă din partea Mântuitorului o denumire asociată cu bogăția. Este numit Mamona: *"Nimeni nu poate să slujească la doi domni, căci sau pe unul îl va urî și pe celălalt îl va iubi, sau de unul se va lipi și pe celălalt îl va disprețui; nu puteți să slujiți lui Dumnezeu și lui mamona"* (Matei 6:24); *"Nici o slugă nu poate să slujească la doi stăpâni. Fiindcă sau pe unul îl va urî și pe celălalt îl va iubi, sau de unul se va ține și pe celălalt îl va disprețui. Nu puteți să slujiți lui Dumnezeu și lui mamona"* (Luca 16:13).

24 <http://www.moneyhelpforchristians.com/bible-money/>.

25 MacArthur- The MacArthur Study Bible New King James Version (Word Publishing), 1997, pag. 1434.

26 Christopher Bevis - Cezar și Dumnezeu, pe www.lewrockwell.com/orig9/bevis1.html.

27 Tribut pentru Cezar, pe <http://translate.google.ro/translate?hl=ro&langpair=en%7Cro&u=http://www.orthodoxphotos.com/readings/LG/tenants.shtml>.

Etimologic, acest cuvânt provine din aramaică și se traduce prin bogăție, iar un derivat al cuvântului este expresia “mat-mon”, care se traduce prin “tezaur”. Termenul uzual pentru cuvântul “ban” în limba ebraică este “mammon”. Când vorbește despre el, Domnul Iisus se referă mai mult la o putere demonică. Mesajul transmis cu privire la mamona este acela că slujirea la el nu se va putea armoniza cu slujirea închinată lui Dumnezeu²⁸.

Exemplu în acest sens stă trădarea lui Iuda. Pentru treizeci de arginți (sicli sau shecheli) îl vinde pe Hristos, fapt care a avut conotații extraordinare pentru întreaga economie a mântuirii. Putem formula aici teoria rolului pozitiv-negativist al banului în economia mântuirii. Privit din perspectiva timpului recent, arginții lui Iuda au avut un rol devastator pentru Hristos și ceilalți ucenici, întrucât pun capăt activității lor publice pe pământ. Privit din perspectiva iconomiei mântuirii neamului omenesc, cei treizeci de arginți au avut un rol pozitiv, întrucât împlinesc Scripturile și, implicit, planul lui Dumnezeu de izbăvire a omenirii din păcatul lui Adam și al Evei. Nu întâmplător mai marii templului, atunci când Iuda îi înapoiază, nu-i așază în visteria templului, ci cumpără pe ei Țarina Sângelui, raportându-se exclusiv la timpul recent cu rol devastator pentru Hristos și ca o biruință pentru ei.

Cu toate acestea, Hristos nu condamnă banii în sine și faptul că reprezintă măsura valorii mărfurilor, ci iubirea de bani: “*iubirea de bani este rădăcina tuturor relelor*” (1 Timotei 6:10), atrăgându-ne atenția că prin faptul că banii sunt singurul lucru care poate unifica toate lucrurile, devin ei înșiși zei. Nu condamnă nici bogăția, ci modul greșit de administrare a ei și încrederea în aceasta, idolatrizarea ei. Nu întâmplător spune parabola cu tânărul bogat, cu bogatul nemilos și săracul Lazăr, cu bogatul căruia i-a rodit țarina, desprinzând de aici bogăția idolatrizată sau înrobirea omului prin ea.

Din multe referiri pe care le face Sfânta Scriptură cu privire la bani, putem constata că ne învață cum să ne purtăm față de ei, cum să-i administrăm, cum să-i obținem, cum să-i împrumutăm, cum să-i cheltuim sau chiar să-i pierdem, fiecare dintre aceste moduri și nu numai fiind actuale până astăzi. Mântuitorul Iisus - ca toți oamenii - se folosește de bani, o dată din punct de vedere material, primind chiar donații pentru activitatea sa de propovăduire a Evangheliei (Luca 8:1-3)²⁹, de care avea absolută nevoie pentru întreținerea lui și a apostolilor - căci, începând propovăduirea prin ținuturile lui Israel, nu mai desfășoară activități economice de tâmplari, pescari, vameși etc. -, precum și pentru a-și promova învățăturile Sale, care devin hrană pentru suflet.

Cum am văzut mai sus, apelează la metoda pildei sau parabolei, utilizând comparația. Unele pilde au ca temă centrală tocmai banul sau averea, scoțând în evidență că și una și alta, pot fi mijloace, și nu scopuri în viață, pentru antrenarea iconomiei lui Dumnezeu pe pământ și pentru mântuire. Iisus folosește tema banilor și a averii în parabolele Sale, deoarece aceste două elemente gravitează în jurul tuturor activităților de pe pământ, fie direct, fie indirect.

Nuanțele implicațiilor banilor în viața oamenilor, cu referire la preceptele biblice, sunt evidente și în contemporaneitate. Din exemplele cu referire la bani și avere în genere, din Sfânta Scriptură, putem trage mai multe concluzii:³⁰

1. Dumnezeu este stăpân al banilor noștri.
2. Creștinii sunt motivați de dorința de a utiliza resursele pe care Dumnezeu le dă pentru slava Lui.
3. Toate relațiile creștinilor cu banii sunt temperate de înțelegerea că există o altă viață după moarte; bogăția este o binecuvântare și are o valoare, dar creștinii trebuie să cunoască limitele banilor.

28 Daniel Zalan – op. cit., pag. 20.

29 Ed Silvosu – op. cit., pag. 37.

30 <http://www.moneyhelpforchristians.com/bible-money/>.

4. Utilizarea banilor de către creștini antrenează milostenia.

5. Mijloacele creștinilor de a produce bani trebuie să se situeze în liniile preceptelor scripturistice.

6. Managementul banilor devine centrat mai puțin pe propria persoană și este mai mult îndreptat spre ajutorarea altora.

Remarci finale

Evaluarea implicațiilor agrare, comerciale și bănești ale Sfintei Scripturi ne dezvăluie aspecte actuale până în zilele noastre. Ele ne reîmprospătează ideea potrivit căreia agricultura, comerțul și banii au reprezentat din timpurile cele mai vechi, chiar primare ale omenirii, elementele de bază ale științei economiei.

Totodată, acestea s-au dezvoltat, adăugând tehnici și forme noi de practicare, care, acolo unde nu au ieșit din litera legilor scripturistice, au adus plusvaloare economică de neconceput în vechime. Aceasta se datorează purtării de grijă a lui Dumnezeu în principal, precum și dinamicii omenirii, dinamică ce-și are originea în versetul de la creație „Creșteți și vă înmulțiți și stăpâniți pământul”. Stăpânirea pământului sub purtarea de grijă a divinității a dus și duce în continuare la progres material.

Referirile bănești făcute în Biblie, cu precădere în Noul Testament, evidențiază în principal pericolul la care este supus omul, și anume acela de a fi stăpânit de ban, de „mamona”, putând constata că Mântuitorul Hristos nu condamnă banul și averea în sine, ci forma egoistă de administrare a lor.

Bibliografie selectivă

Abrudan, Dumitru, pr. prof. dr. și Cornițescu, Emilian diac. prof. dr. – *Arheologie biblică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994;

Arheologie biblică, Cernăuți, 1930;

Arthur, Mac – *The MacArthur Study Bible New King James Version* (Word Publishing), 1997;

Bevis, Christopher – *Cezar și Dumnezeu*, pe www.lewrockwell.com/orig9/bevis1.html;

Blank, Rebecca, *Do Justice: Linking Christian Faith and Modern Economic Life*, Chapter 2, Cleveland, OH: United Church of Christ Press, 1992, pe http://translate.google.ro/translate?hl=ro&langpair=en%7Cro&u=http://www.progressivechristianwitness.org/pcw/pdf/Blank_Economics.pdf;

Bulkeley, Tim dr. – *Comerțul din Israel în secolul al VIII-lea î. Hr.*, pe <http://www.bible.gen.nz/amos/trade.htm>;

Despre bani și plăți în Sfânta Scriptură, pe www.twrro.ro/despre_bani_si_plati.html;

Dicționar explicativ ilustrat al limbii române, Editura Arc și Gunivas, 2007;

Filat, Vasile pr. – *Este păcat să cumperi obiecte*

dintr-un loc și să le vinzi în altul cu mult mai scump? în Moldova Creștină, de pe situl <http://www.moldovacrestina.net/social/es-te-pacat-sa-faci-comert/>;

Gotsis, N. George - *The economic problem in New Testament Economics: A critical assessment*, în conference, het.gr/HET/pdf/Gotsis.pdf;

Murray, Andrew – *Banii*, Editura Samuel, Mediaș, 2010;

Pop, Napoleon; Franc, Valeriu-Ioan – *Credință și economie*, Editura Expert, București, 2009;

Rurcon, Ioan Wibberley prof. - *Agricultură, Teologie și Progres în perspectivă biblică*, Veritas Colegiul Internațional de Conferințe, Lusaka, Zambia, 20 august 2006;

Silvoso, Ed – *Ungerea divină pentru afaceri*, Editura Alfa și Omega, Timișoara, 2007;

Tribut pentru Cezar, pe <http://translate.google.ro/translate?hl=ro&langpair=en%7Cro&u=http://www.orthodoxphotos.com/readings/LG/tenants.shtml>;

Zalan, Daniel – *Rădăcina tuturor lucrurilor rele*, Editura Life, Oradea, 2007.

Tudor NEDELCEA*

Un grup statuar pentru unitatea lumii creștine

Résumé

Acest articol tratează despre unitatea lumii creștine, ca urmare a vizitei primului papă într-o țară majoritar ortodoxă. Papa Ioan Paul al II-lea a vizitat capitala României în mai 1999, la invitația patriarhului Teoctist, care i-a întors vizita la Vatican, dovedind că relațiile dintre cele două biserici au fost extrem de cordiale. Atunci s-au pus bazele pentru unitatea lumii creștine, prin intermediul celor doi mari conducători ai celor două biserici și care exprimă voința tuturor creștinilor.

Cuvinte-cheie: creștinism, biserica catolică, biserica ortodoxă, papa Ioan Paul al II-lea, patriarhul român Teoctist

Cet article traite le thème de l'unité du monde chrétien, suite à la visite rendue par le premier pape dans un pays entièrement orthodoxe. Le Pape Jean Paul II-ième a visité la capitale de la Roumanie en mai 1999, à l'invitation du patriarche Teoctist, qui lui a rendu cette visite à Vatican, fait qui prouve que les relations entre les deux églises ont été extrêmement cordiales. Dès lors on a mis les fondement pour l'unité du monde chrétien, au moyen de ces deux grands chefs des deux églises et que expriment la volonté de tous les chrétiens.

Keywords: le monde chrétien, l'église catholique, l'église orthodoxe, le pape Jean Paul II-ième, le patriarche roumain Teoctist

La cumpăna ultimelor două milenii, la București, s-a consumat, după aproape un mileniu, un eveniment considerat, în unanimitate, istoric: vizita primului papă într-o țară majoritar ortodoxă. Este vorba despre Papa Ioan Paul al II-lea, care a efectuat o vizită în capitala României, între 7 și 9 mai 1999, la invitația Patriarhului de veșnică pomenire, Teoctist. Între 7 și 14 octombrie 2002, Patriarhul Teoctist i-a întors vizita la Vatican, iar relațiile dintre cele două biserici au fost extrem de cordiale și pilduitoare. Atunci, la București, s-a lansat ideea și s-au pus bazele pentru unitatea lumii creștine,

prin intermediul celor doi mari conducători ai celor două biserici și care exprimă voința tuturor creștinilor.

Pentru a marca acest eveniment epocal și pentru a așeza noi pietre la temelia unificării celor două biserici, așa cum era până la marea schismă din 1054, propunem construirea unui grup statuar alegoric care să-i reprezinte pe Suveranul Pontif și Patriarhul nostru, ca simbol al victoriei definitive a creștinismului asupra bolșevismului și ca o premisă a unității lumii creștine, mai necesară azi ca oricând.

Argumentele noastre sunt următoarele:

* Institutul de Cercetări Socio-Umane "C.S. Nicolăescu-Plopșor" Craiova, e-mail: tudornedelcea2006@yahoo.com

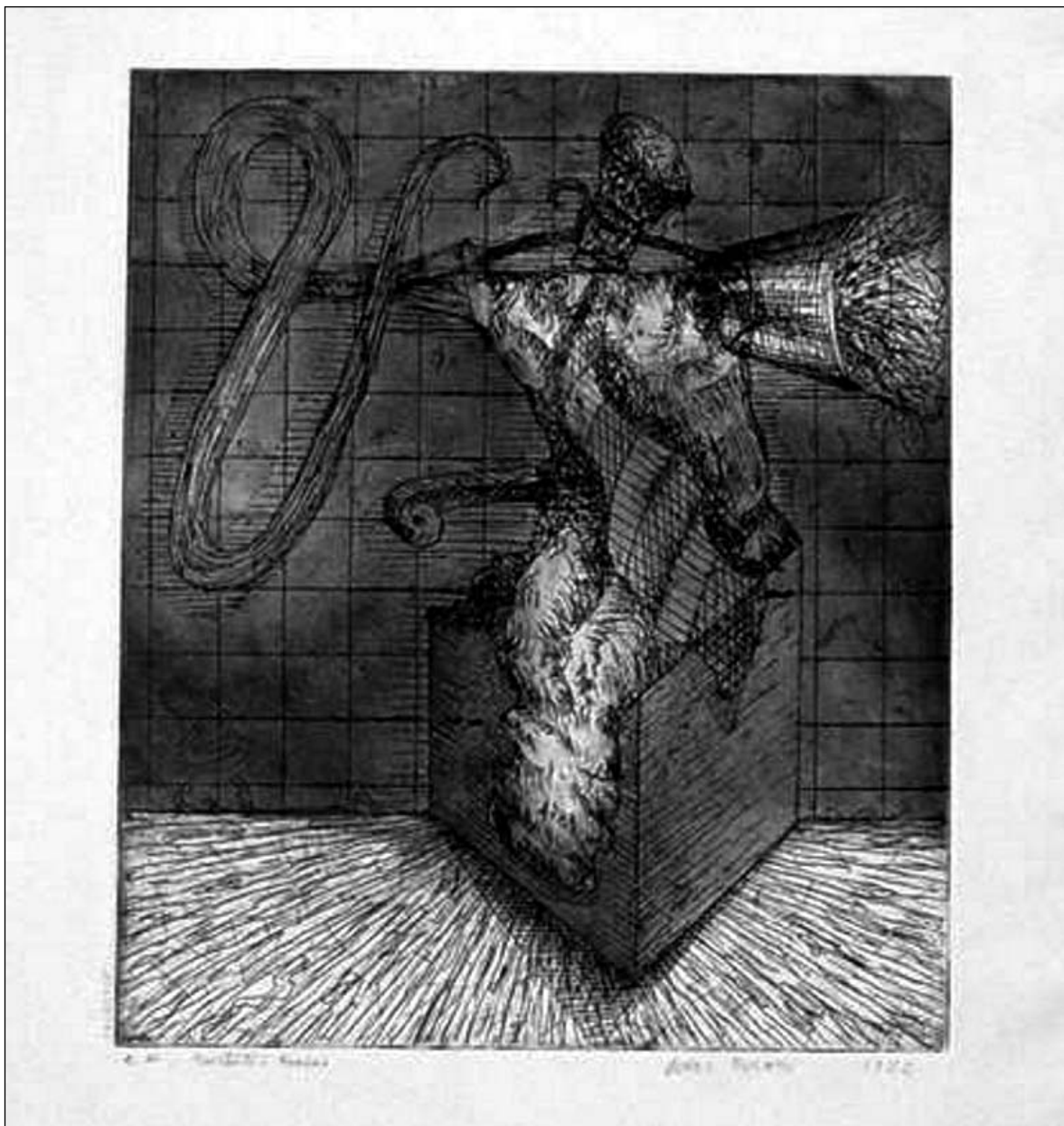
1. Papa Ioan Paul al II-lea are rădăcini românești și el a fost conștient de acest fapt. Documentele privind această origine a strămoșilor săi sunt consemnate în volumul *Papa Ioan Paul al II-lea și România* de N. Mareș, biograful și traducătorul oficial al operei Papei în limba română, carte apărută în 2000, deci în timpul vieții Suveranului Pontif. Însuși Mareș mărturisește că, la audiența din februarie 1993, Suveranul Pontif l-a întrebat: „Ce se mai aude prin România noastră?” (N. Mareș, *Ioan Paul al II-lea. Papă pentru mileniul III*, București, Editura Hiperion, 2001, p. 18), iar în 20 dec. 1989, cu prilejul audienței generale, Papa a transmis un mesaj în care condamna reprimarea de la Timișoara, adresându-se „tuturor cetățenilor dragului popor român”. Cei care au stabilit descendența valahă a Papei sunt cercetătorii polonezi care au demonstrat că, prin transhumanță, păstorii români din nord-vestul Transilvaniei și Moldovei s-au stabilit în peste 500 de localități de pe teritoriul polonez, timp de trei secole, unde funcționau legile valahe („*ius valachicum*”). Între aceste sate fondate de ciobanii români datează și satul Czaniec în care s-a născut străbunicul Papei, Bartolomei Wojtyła (în 1788). Numele de Wojtyła este întâlnit în documente medievale și provine din românescul Voitiță. Și tot N. Mareș afirmă că Papa, fostul cardinal Carol Wojtyła, a recitat în limba română, în Piața Sf. Petru, poezia *Rugăciune* de M. Eminescu.

2. După aproape un mileniu de despărțire nefirească, Sanctitatea Sa Ioan Paul al II-lea este primul papă care a efectuat o vizită oficială într-o țară majoritar creștin-ortodoxă, la invitația P.F. Teoctist, a participat la o slujbă divină la Catedrala Patriarhiei, a numit țara noastră, în repetate rânduri, cu sintagma încărcată de simbol și semnificație „Grădina Maicii Domnului”. La coborârea din avion, la Otopeni, Papa a sărutat pământul țării noastre, iar în cuvântările de la București, Papa a omagiat foarte multe personalități de talie europeană (din antichitate până în zilele noastre), pe preoții ortodocși închiși în temnițe comuniste, rolul civilizator și creștin al țărilor românești, dovedind a fi un pertinent cunoscător al

istoriei românilor: „Cu mare bucurie sosesc în România, națiune mult dragă mie și pe care de multă vreme doream să o vizitez. Cu profundă emoție i-am sărutat pământul”.

3. În 19 ianuarie 1989, în plin regim totalitar ateist, P.F. Teoctist, Patriarhul B.O.R., întorcându-se dintr-o vizită oficială din India, a făcut o escală neautorizată la Roma spre a se întâlni cu Papa Ioan Paul al II-lea. În ciuda interdicției oficiale de a se întâlni cu Papa (ambasadorul României de la Roma s-a postat în dreptul ușii apartamentului din hotelul în care era cazat Patriarhul nostru spre a nu-i permite ieșirea), Teoctist l-a vizitat pe Papa. Prima întrebare a Papei: „De unde ești? Și când a aflat că-i din Tocileni-Botoșani, Papa a spus: „suntem deci megieși (vecini)”, aluzie la vecinătatea Moldovei cu Polonia în Evul Mediu. Atunci, s-au pus la cale premisele intrării României în structurile euro-atlantice, fapt recunoscut public de Jose Manuel Durao Barroso, la 6 septembrie 2007, la cea de a treia Adunare Ecumenică Europeană de la Sibiu, când a adus un omagiu Patriarhului Teoctist și i-a laudat meritele pentru integrarea României în structurile euro-atlantice. Înainte de a se întâlni cu președinții Gorbaciov și Buch, Papa a făcut o afirmație capitală: „Europa respiră prin doi plămâni” (aluzie la catolicism și ortodoxie). Înainte de această afirmație, liderii politici preconizau o Europă unită doar sub auspiciile catolicismului. Ziarul „Der Standard” recunoaște că Papa a cerut ajutor politic și financiar pentru România din partea UE, deoarece „țara aparține prin istorie și cultură de Comunitatea Europeană”.

4. Cu prilejul vizitei la București din 7-9 mai 1999, românii (majoritar ortodocși) au scandat, spontan, „Unitate, Unitate”. Deci unitatea lumii creștine este solicitată la București și ea este expresia dorinței poporului român. Papa și-a amintit cu deosebită satisfacție despre această cerință a unității creștinismului, la Roma, în ianuarie 2000, cu prilejul deschiderii Porții Sf. Petru. Dintre toate vizitele efectuate, Papa a amintit doar de vizita în România, anunțând pelerinilor din Piața Sf. Petru că la București românii au scandat „Unitate, Unitate”. Întreaga asistență prezentă în Piața Sf. Petru din Roma

au scandat, în limba română, „Unitate, Unitate!” Deci, la București și la Roma s-a cerut unitatea creștină.

5. În 1986, Papa a recunoscut oficial că Biserica Ortodoxă Română este biserică apostolică, adică ființează din timpul Sfinților Apostoli.

6. Sanctitatea Sa este primul papă care l-a trecut în starea de beatitudine pe Ieremia Valahul (1556-1625) la 30 oct. 1983, la Catedrala Sf. Petru, singurul sfânt român în calendarul catolic. Atunci, Papa a afirmat că Ieremia este născut în „Grădina Maicii

Domnului”, folosind pentru prima dată această sintagmă care se referea exclusiv la România.

7. A reeditat lucrarea *Originea ceangăilor din Moldova* de D. Mărtinaș și Vasile M. Ungureanu, apărută la Editura Enciclopedică în 1985, la insistențele scriitorului Adrian Păunescu și prof. Ion Coja, lucrare ce demonstra originea română a ceangăilor catolici.

8. A editat, ca dar al Sfântului Scaun, și a lansat la Vatican la 31 mai 2001 *Biblia de la Blaj* (1795), în prezența îngrijitorilor ediției

și a președintelui Academiei Române, acad. Eugen Simion. Cu acest prilej, Papa a mărturisit *„Port mereu în inimă amintirea călătoriei în țara voastră și afecțiunea ce mi-a fost arătată atunci, atât de catolici, cât și de ortodocși. Îmi revine în minte strigătul poporului în timpul celebrării euharistice din Parcul Izvor: „Unitate, Unitate”. Este năzuința spirituală a unui popor care cere unitate și vrea să lucreze pentru unitate. Nu-mi va pieri niciodată din amintire entuziasmul chipurilor și gesturile de fraternitate de la acea întâlnire istorică. Ele fac parte de acum din istorie. Așa cum acea călătorie ne-a apropiat în drumul spre unitate, sper că retipărirea **Bibliei de la Blaj** va putea constitui un pas mai departe spre deplina comuniune a ucenicilor lui Christos”*.

9. Într-una din cuvântările sale la București, la 9 mai 1999, Papa a chemat deschis Biserica Ortodoxă Română (și nu bisericile ortodoxe) și Biserica Catolică să înfăptuiască unitatea creștină: *„Să izbucnească din Biserica Ortodoxă Română și din cea Catolică o singură cântare de preamărire a Numelui Domnului! Să formeze o simfonie de glasuri exprimând frățietatea cordială a tuturor credincioșilor. Întemeiate pe succesiunea apostolică, B.O.R. și cea Catolică au același Cuvânt al Domnului, păstrat în Sfintele Scripturi și aceleași Taine sau Sacramente. În special, conservă aceeași Preoție și celebrează unicul Sacrificiu al lui Christos, prin care El edifică și face să crească Biserica Sa [...]*

Marele Jubileu al anului 2000 solicită creștinii să privească spre viitor mai conștienți de provocările pe care le ridică venirea noului mileniu. Printre acestea, se impune căutarea unității celor ce cred în Christos. Exprim urarea ca al treilea mileniu creștin să ne găsească dacă nu total uniți, cel puțin mai aproape de comuniunea deplină”.

10. Suveranul pontif a donat unele biserici catolice din Italia pentru Biserica Ortodoxă Română și a dăruit moaștele Sfinților Silvestru și Ambrosie pentru două dintre bisericile din București.

11. În 2000, cu prilejul sărbătoririi mondiale a Anului Domnului, Papa a invitat și Patriarhia, iar reprezentatul Patriarhiei, P.S. Vicențiu Ploșteanul, a fost singurul reținut să servească masa cu Papa (din cauza bolii,

Papa avea probleme cu înghițitul mâncării și astfel evita să mănânce în public).

12. Între 7 și 14 octombrie 2002, când Teoctist i-a întors vizita Papei Ioan Paul al II-lea, ținut în scaunul cu rotile, s-a ridicat, parcă în zbor, din scaun, spre a-l îmbrățișa pe Patriarh. Fotografia a făcut înconjurul lumii. *„Regăsirea împreună la mormântul Sfinților Apostoli Petru și Pavel este un semn al voinței noastre comune de a depăși obstacolele care împiedică încă restabilirea deplinei comuniuni între noi. Această vizită este un act purificator pentru memoria separării noastre. Totuși, viitorul nu este un tunel întunecat spre necunoscut”*, a spus, în românește, Papa Ioan Paul al II-lea.

13. Papa a acceptat la Vatican tradiția bradului împodobit de Crăciun, primul brad fiind oferit de România.

14. Sanctitatea Sa a avut o poziție creștină rațională în conflictul artificial dintre ortodocși și greco-catolici (Sanctitatea Sa i-a numit româno-catolici), îndemnând pe ultimii (care aparțin de jurisdicția catolică) la dialog cu ortodocșii, și nu la procese laice.

15. Atât Sanctitatea Sa Ioan Paul al II-lea, cât și P.F. Teoctist au fost membri de onoare ai Academiei Române, sunt figuri carismatice, hristice, Papa refuzând alte propuneri din partea unor universități vestite din țări catolice.

16. Sanctitatea Sa a sprijinit moral și financiar construirea Catedralei Mântuirii Neamului la București.

17. Sanctitatea Sa a manifestat o atitudine de ecumenism real și activ, are opinii filoromâne, dovedind o cunoaștere pertinentă a istoriei spirituale a neamului românesc.

Sunt doar câteva temeuri pe care le propun opiniei publice, la care, evident, se pot adăuga și altele. Principalul este că ideea unității lumii creștine, întreruptă prin Marea Schismă din 1054 (necanonică), să resuscite mintea tuturor românilor de religie creștină și ea să se materializeze prin crearea unui grup statuar alegoric, reprezentându-i pe cei doi corifei contemporani ai ortodoxiei și catolicismului. Sperăm că se vor găsi instituții publice, oameni de afaceri sau buni creștini care să sprijine financiar acest proiect european.